

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПАВЛИК МИКОЛА ПЕТРОВИЧ

УДК 343.98

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ
ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **М. П. Павлик**

Науковий керівник: **Зарубей Вікторія Володимирівна**, кандидат юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Павлик М. П. Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

У дисертації вперше на монографічному рівні комплексно досліджено криміналістичну характеристику та особливості розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Розглянуто нормативно-правове забезпечення діяльності у сфері працевлаштування за кордоном та окреслено статус суб'єктів, які мають відношення до такої діяльності. Визначено фактори як вітчизняного, так і міжнародного характеру, що впливають на рівень криміногенних проявів у сфері працевлаштування за кордоном.

Зауважено на тому, що серед найпопулярніших країн для заробітчан-українців виявилася Польща, Угорщина, Чехія, Італія, Іспанія, Фінляндія та Німеччина, що визначає географічне поширення кримінально караних посягань у цих регіонах. Щодо часу та сезонності, то все залежить від попиту в певний проміжок часу на робітників для виконання певних видів робіт.

Наголошено, що способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, багато в чому залежать від обстановки, що склалася як в Україні, так і в іноземній державі, в якій особа планувала працевлаштуватися. Описуються основні способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном.

Констатовано, що будь-яка діяльність зумовлює наслідки, що відображаються у вигляді слідів. Матеріальні сліди у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном в основному відображаються у документах, перелік яких наводиться у дисертації. Уявні сліди залишаються в пам'яті потерпілих, свідків, інших суб'єктів, які мають відношення до процесу працевлаштування. Віртуальні

сліди можуть міститися в електронних журналах проведення фінансових операцій, електронних реєстрах та базах даних, електронній скриньці, пам'яті телефону, голосових повідомленнях та відео дзвінках, на сторінці веб-сайту, аканту особи, пам'яті комп'ютера та ін.

Розглянуто типові криміналістичні ознаки особи злочинця, який вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном, шляхом узагальнення відомостей соціально-демографічного характеру, моральних властивостей та психологічних особливостей, які відрізняють конкретну особу від усіх інших.

Охарактеризовано особу потерпілого та рівень його віктимної поведінки. Зокрема, потерпілими у даній категорії кримінальних проваджень насамперед стають особи, які, бажаючи працевлаштуватися, не перевіряють документи, що засвідчують діяльність посередника із працевлаштування та його репутацію, не перевіряють наявність відповідної вакансії за кордоном та не дізнаються про умови праці в іншій країні тощо. Особливо довірливими є особи жіночої статі молодого віку, яких нерідко використовують у «секс-індустрії» та «ескорт-послугах» замість обіцяної роботи моделей, працівниць шоу-бізнесу та ін. За рівнем матеріального добробуту, переважна кількість жертв мали середній достаток (35 %) і бажали покращити свій рівень життя. Близько 35 % знаходилися на межі виживання і розглядали працевлаштування за кордоном як єдиний спосіб вирішення складного матеріального становища.

Проаналізовано нормативно-правові акти, які регламентують процесуальний порядок отримання та реєстрації інформації про кримінальні правопорушення, та визначено джерела, в яких найчастіше міститься інформація щодо учинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, а саме: усна або письмова заява (повідомлення) про вчинений злочин; рапорт поліцейського про самостійне виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про злочин.

Визначено шляхи, порядок, а також проблемні питання, з якими стикаються практичні працівники під час отримання та оцінки первинної

інформації. Розглянуто обставини, що підлягають встановленню та доказуванню під час розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, та запропоновано їх поділити на три основні групи: 1) ті, що передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України; 2) ті, що встановлені в диспозиціях статей Кримінального кодексу України, які регламентують кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з працевлаштуванням за кордоном; 3) ті, які не входять до предмета доказування, але мають важливе значення для розгляду кримінального провадження по суті.

Наголошено на значенні взаємодії органів, які здійснюють розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, з органами місцевого самоврядування, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері працевлаштування та трудової міграції, представництвом Міжнародної організації праці в Україні, українськими консульствами за кордоном, Державною міграційною та прикордонною службами, Департаментом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми тощо. Висвітлено основні аспекти міжнародного співробітництва, що ґрунтується на відповідних міжнародних актах з питань надання правової допомоги у кримінальних провадженнях.

Зосереджено увагу на організаційно-тактичних особливостях проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Обґрунтовується теза, що провадження допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, має свою специфіку, що зумовлює потребу у чіткій організації та підготовці до цієї слідчої (розшукової) дії. При підготовці до допиту у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, окрім вітчизняного законодавства, слід ознайомитися ще й із законодавством тієї країни, куди потрапила особа, яка мала намір отримати роботу. Адже у випадках потрапляння заробітчанина в тенета злочинців, які знаходяться за кордоном, нерідко вельми складно притягнути таких осіб до кримінальної

відповідальності. Враховуючи отриману інформацію, слідчий повинен тактично правильно визначити послідовність допитів, якщо злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, вчинялися у складі групи.

Приділено увагу тактиці допиту потерпілого і свідка. Зазначено, що специфіка допиту потерпілого даної категорії суб'єктів визначається, насамперед, його предметом, до якого входить встановлення низки обставин, які є дуже важливими, адже викривлене доведення до слідчого інформації може автоматично вплинути на кваліфікацію злочину.

Наведено різні категорії свідків, якими здебільшого виступають особи, які знаходилися у приміщенні фірми з працевлаштування за кордоном; банківські працівники; працівники державних органів, які причетні до оформлення закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів; родичі та знайомі потерпілого; родичі й знайомі підозрюваних; страхові агенти тощо. Нерідко інформацію про подію злочину можуть надати особи, яких намагалися залучити до вчинення злочинних дій на ринку праці і які завчасно відмовилися від злочинних намірів.

Визначено організаційно-підготовчий етап проведення допиту підозрюваного, окреслено обставини, що підлягають встановленню, та надано рекомендації щодо використання найбільш доцільних та ефективних тактичних прийомів (комбінацій). Наведено коло питань, які необхідно з'ясувати у підозрюваного, у тому числі при підозрі у здійсненні торгівлі людьми під прикриттям діяльності з працевлаштування.

Висвітлено особливості проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення інформації від матеріальних джерел, зокрема: обшуку, слідчого огляду та тимчасового доступу до речей і документів. Наголошено, що при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, слідчі частіше за все стикаються з необхідністю вилучення предметів та документів у наступних організаціях: Державна міграційна служба, Центр надання адміністративних послуг, страхових фірмах та компаніях, навчальних та медичних закладах,

консульських установах, прикордонних пунктах пропуску, Міністерстві соціальної політики тощо.

Наголошено на чіткому визначенні речей та документів, які підлягають вилученню під час обшуку, та тимчасового доступу до речей і документів. Розглянуто ситуації, коли особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, здійснює перешкоди або взагалі відмовляється видати такі документи, ігноруючи норми закону. Акцентовано увагу на важливості визначення статусу особи, в якій планується проведення обшуку.

Виявлено, що переважна більшість обшуків проводиться при розслідуванні фактів злочинних дій під прикриттям працевлаштування, зокрема, трудова експлуатація, незаконне перетинання кордону, переміщення заборонених в обігу речей під виглядом заробітчанина, втягування заробітчан у інші злочинні схеми та ін. Якщо у злочинній діяльності беруть участь кримінальні угруповання, то за цими кримінальними провадженнями обшуки проводяться у 98 % випадках. Надано рекомендації щодо підготовки і проведення обшуків на об'єктах, які належать членам організованих злочинних груп. Сформовано перелік об'єктів вилучення під час обшуку у провадженнях даної категорії. Розглянуто особливості огляду вилучених об'єктів.

На підставі узагальнення оперативної та слідчої практики встановлено, що успішне й ефективне провадження слідчих (розшукових) дій та процесуальних дій, використання низки тактичних прийомів під час їх проведення у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном залежить від комплексного й вчасного їх використання, зокрема під час проведення тактичних операцій та комбінацій.

Проаналізовано наукові підходи до визначення тактичної операції. На підставі узагальнення наукових поглядів учених щодо класифікації тактичних операцій, запропоновано при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, проводити як базові такі тактичні операції:

«Розшук і затримання злочинця», «Вивчення особи», «Нейтралізація протидії», «Співучасники», «Збирання доказів», так і специфічні операції – «Фіктивний роботодавець або посередник», «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», «Пошук зниклого заробітчанина». Висвітлено особливості проведення кожної зі вказаних тактичних операцій.

Ключові слова:розслідування, криміналістична методика, злочини у сфері працевлаштування за кордоном, криміналістична характеристика, трудові мігранти, посередник, заробітчанин, роботодавець, міжнародне співробітництво, послуги, кримінальне провадження, слідча (розшукова) дія, тактичні операції.

SUMMARY

Pavlyk M.P. Investigation of crimes in the field of employment services abroad. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 – the Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

In the dissertation for the first time at the monographic level the criminological characteristic and features of investigation of crimes in the field of rendering employment services abroad are comprehensively investigated.

The normative and legal support of activity in the field of employment abroad is considered and the status of subjects related to such activity is outlined. Factors of both domestic and international nature that affect the level of criminogenic manifestations in the field of employment abroad are identified.

It is noted that Poland, Hungary, the Czech Republic, Italy, Spain, Finland and Germany were among the most popular countries for Ukrainian workers, which determines the geographical distribution of criminal encroachments in these

regions. In terms of time and seasonality, it all depends on the demand for a certain period of time for workers to perform certain types of work.

It is emphasized that the ways of committing crimes related to employment abroad largely depend on the situation in both Ukraine and the foreign country in which the person planned to find employment. Describes the main ways of committing crimes related to employment abroad.

It is stated that any activity causes the consequences, which are reflected in the form of traces. Material traces in criminal proceedings for crimes in the field of employment abroad are mainly reflected in the documents listed in the dissertation. Imaginary traces remain in the memory of victims, witnesses and other subjects involved in the employment process. Virtual traces can be found in electronic journals of financial transactions, electronic registers and databases, e-mail, phone memory, voice messages and video calls, on the website, personal account, computer memory, etc.

Typical forensic features of a criminal who commits crimes in the field of employment abroad are considered by summarizing information of socio-demographic nature, moral characteristics and psychological characteristics that distinguish a particular person from all others.

The identity of the victim and the level of his victim behavior are described. In particular, victims in this category of criminal proceedings are primarily persons who, wishing to get a job, do not check documents certifying the activities of the employment mediator and his reputation, do not check the availability of a vacancy abroad and do not learn about working conditions in another country. Particularly trusting are young women, who are often used in the «sex industry» and «escort services» instead of the promised work of models, show business workers and others. In terms of material well-being, the vast majority of victims had average wealth (35 %) and wanted to improve their standard of living. About 35 % were on the verge of survival and considered employment abroad as the only way to solve the difficult financial situation.

The normative legal acts regulating the procedural procedure for obtaining and registering information on criminal offenses are analyzed, and the sources that most often contain information on the commission of crimes related to employment abroad are identified, namely: oral or written statement (notification) about committed crime; a report of a police officer on his self-discovery from any source of circumstances that may indicate a crime.

The ways, procedures, as well as problematic issues that practitioners face when receiving and evaluating primary information are identified. The circumstances to be established and proved during the investigation of crimes related to employment abroad are considered, and it is proposed to divide them into three main groups: 1) those provided by the Criminal Procedure Code of Ukraine; 2) those established in the provisions of the articles of the Criminal Code of Ukraine, which regulate criminal liability for crimes related to employment abroad; 3) those that are not included in the subject of proof, but are important for the consideration of criminal proceedings on the merits.

The importance of cooperation of bodies investigating crimes related to employment abroad with local governments ensuring the formation and implementation of state policy in the field of employment and labor migration, the International Labor Organization in Ukraine, Ukrainian consulates abroad, State Migration and Border Services, the Department for Combating Crimes Related to Trafficking in Human Beings, etc. The main aspects of international cooperation based on relevant international acts on the provision of legal assistance in criminal proceedings are highlighted.

The focus is on the organizational and tactical features of individual investigative (search) actions.

The thesis is substantiated that the interrogation in the investigation of crimes related to employment abroad has its own specifics, which necessitates a clear organization and preparation for this investigative (search) action. In addition to domestic law, the law of the country of employment of a person intending to obtain employment should be read in preparation for questioning in criminal

proceedings concerning employment-related crimes abroad. After all, in cases where a worker falls into the net of criminals who are abroad, it is often very difficult to prosecute such persons. Based on the information received, the investigator must tactically determine the sequence of interrogations if crimes related to employment abroad were committed as part of a group.

Attention is paid to the tactics of interrogation of the victim and witness. It is noted that the specifics of the interrogation of the victim of this category of subjects is determined primarily by its subject, which includes the establishment of a number of circumstances that are very important, because distorted information to the investigator can automatically affect the classification of the crime.

There are different categories of witnesses, most of whom are people who were in the premises of an employment agency abroad; bank employees; employees of state bodies involved in the issuance of foreign passports and other documents required for travel abroad; relatives and acquaintances of the victim; relatives and acquaintances of the suspects; insurance agents, etc. Often, information about the crime can be provided by persons who have tried to engage in criminal acts in the labor market and who have given up criminal intentions in advance.

The organizational and preparatory stage of the interrogation of the suspect is determined, the circumstances to be established are outlined, and recommendations on the use of the most expedient and effective tactics (combinations) are given. There are a number of issues that need to be clarified with the suspect, including if there is a suspicion of human trafficking under the guise of employment.

The peculiarities of conducting investigative (search) actions aimed at extracting information from material sources, in particular: search, investigative inspection and temporary access to things and documents, are highlighted. It is emphasized that when investigating crimes related to employment abroad, investigators often face the need to seize items and documents in the following organizations: State Migration Service, Center for Administrative Services,

insurance companies and companies, educational and medical institutions, consulates institutions, border checkpoints, the Ministry of Social Policy, etc.

Emphasis is placed on a clear definition of items and documents to be seized during a search and temporary access to items and documents. Situations are considered when a person in possession of things and documents obstructs or refuses to issue such documents, ignoring the law. Emphasis is placed on the importance of determining the status of the person in whom the search is planned.

It was found that the vast majority of searches are carried out to investigate the facts of criminal acts under the guise of employment, in particular, labor exploitation, illegal border crossing, movement of prohibited items under the guise of a worker, involvement of workers in other criminal schemes and others. If criminal groups are involved in criminal activity, searches are carried out in 98 % of cases in these criminal proceedings. Recommendations for the preparation and conduct of searches at sites belonging to members of organized criminal groups. A list of objects to be seized during a search in this category has been generated. Features of the review of deleted objects are considered.

Based on the generalization of operational and investigative practice, it is established that the successful and effective conduct of investigative (search) actions and procedural actions, the use of a number of tactics during their criminal proceedings for crimes in the field of employment abroad depends on their comprehensive and timely use, in particular during tactical operations and combinations.

Scientific approaches to the definition of tactical operation are analyzed. Based on the generalization of scientific views of scientists on the classification of tactical operations, it is proposed in the investigation of crimes related to employment abroad, to conduct as basic such tactical operations: «Search and apprehension of a criminal», «Gathering evidence and specific operations», «Fictitious employer or intermediary», «Detection of criminal acts under the guise of employment abroad», «Search for a missing worker». The peculiarities of each of these tactical operations are highlighted.

The result of the practical implementation of the main provisions and conclusions of the dissertation is that they can be used and are used in: *scientific activities*– to further improve the methodology of investigation of certain types of criminal offenses on the basis of formulated and stated theoretical provisions, conclusions and recommendations. cases from 09.04.2021, Kharkiv National University of Internal Affairs from 29.04.2021, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs from 30.04.2021, University of Customs and Finance from 21.05.2021); *educational process*– in the teaching of disciplines «Criminology», «Criminal Procedure», «Organization of the investigation of criminal offenses», «Forensic tools and methods of investigation of criminal offenses», as well as in the preparation of textbooks, manuals, lectures and teaching materials, conducting seminars and practical classes on criminal procedure, criminology and operational and investigative activities (Acts of implementation of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs from 28.04.2021, National Academy of Internal Affairs from 30.04.2021, Open International University of Human Development «Ukraine» from 31.05 .2021); *law enforcement activities*– to improve the activities of the prosecutor's office and operational, investigative and expert units of the National Police of Ukraine (Acts of implementation of the Dnepropetrovsk Scientific Research Expert Center of the Ministry of Internal Affairs from 28.05.2021), as well as during practical training in the training system, refresher courses.

Key words: investigation, forensic methodology, crimes in the field of employment abroad, forensic characteristics, labor migrants, mediator, worker, employer, international cooperation, services, criminal proceedings, investigative (search) action, tactical operations.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

6. Павлик М.П. Оцінка первинної інформації та коло обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном: окремі аспекти. *Науковий журнал Право і суспільство*. 2021. № 2. 266 с. С. 206–211.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матер.наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування* :матер.V Всеукр.наук.-практ.конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг : Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. I Міжнар.наук.-практ.інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст] : матер.Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

13. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

14. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

15. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	18
ВСТУП.....	19
 РОЗДІЛ 1	
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ....	29
1.1. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину.....	29
1.2. Способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном та слідова картина.....	42
1.3. Криміналістична характеристика особи злочинця та потерпілого.....	62
Висновки до розділу 1.....	75
 РОЗДІЛ 2	
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯМ ЗА КОРДОНОМ.....	78
2.1. Оцінка первинної інформації та коло обставин, які підлягають встановленню.....	78
2.2. Взаємодія та міжнародне співробітництво при розслідуванні злочинів у сфері працевлаштування за кордоном.....	90
Висновки до розділу 2.....	114
 РОЗДІЛ 3	
ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯМ ЗА КОРДОНОМ.....	117
3.1. Особливості отримання показань від потерпілих, свідків та підозрюваних під час їх допитів.....	117

3.2. Проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації від матеріальних джерел.....	132
3.3. Комплекс тактичних операцій при розслідуванні злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.....	148
Висновки до розділу 3.....	173
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
ДОДАТКИ.....	211

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГУНП	- Головне Управління Національної поліції
ДМС	- Державна міграційна служба
ЄСПЛ	- Європейський Суд з прав людини
ЄС	Європейський союз
ЄРДР	- Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗМІ	- Засоби масової інформації
КзПП	- Кодекс законів про працю
КК	- Кримінальний кодекс України
КПК	- Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	- Міністерство внутрішніх справ України
МЗС	- Міністерство закордонних справ України
МОП	- Міжнародна Організація Праці
МОМ	Міжнародна організація з міграції
НСРД	- Негласні слідчі (розшукові) дії
ОБСЕ	-Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе
ОЗУ	- Організоване злочинне угруповання
ООН	- Організація об'єднаних націй
ОРД	- Оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ	- Оперативно-розшукові заходи
п.	- Пункт
р.	- Рік
с.	- Сторінка (сторінки)
СОГ	- Слідчо-оперативна група
СРД	- Слідчі (розшукові) дії
ст.	- Стаття
ТОВ	-Товариство з обмеженою відповідальністю
ЦК	- Цивільний кодекс України
ЦНАП	- Центр надання адміністративних послуг
ч.	- Частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України гарантує, що кожен громадянин має право заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає і яка є оплачуваною (ст. 43). Втім, не маючи можливість знайти в Україні роботу, яка б відповідала кваліфікаційним характеристикам та забезпечувала достатню заробітну плату, велика частина населення постійно мігрує в пошуках кращого життя та високооплачуваної роботи за кордон і з кожним роком масштаби трудової міграції збільшуються. Серед найпопулярніших країн для трудових мігрантів стали Польща, Угорщина, Чехія, Італія, Іспанія, Фінляндія та Німеччина. Проте, як відомо, великий попит завжди зумовлює низку пропозицій, у тому числі з боку недобросовісних суб'єктів, які вчиняють злочинні дії.

Під приводом працевлаштування за кордон вчиняється шахрайство, торгівля людьми у вигляді трудової та сексуальної експлуатації, примушування «обманутих заробітчан» до жебракування, втягнення їх у протиправну діяльність та інші злочинні дії. Потенційних робітників використовують й для нелегального переправлення ними через державний кордон матеріальних, історичних, культурних та інших цінностей, заборонених обігом предметів, речовин тощо.

Офіційної статистики щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном не ведеться, що ускладнює оцінити справжні масштаби такої злочинної діяльності. Втім, аналіз матеріалів судово-слідчої практики та опитування працівників правоохоронних органів показали, що кількість таких злочинів є суттєвою.

Вказане не залишилося поза увагою організованих злочинних угруповань, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном із застосуванням різноманітних новаторських схем, за підтримки корумпованих чиновників. Результати опитування працівників правоохоронних органів та дані вивчення матеріалів судово-слідчої практики свідчать, що злочини,

пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, у 54 % випадків вчиняються саме у складі групи осіб або злочинного угруповання. Поряд із цим, рівень професійної підготовки осіб, які здійснюють розкриття і розслідування злочинів даної категорії залишається недостатнім, як і не достатньо розробленою є методика їх розслідування.

Підґрунтя дисертаційного дослідження становлять основоположні роботи вчених в галузі юриспруденції, зокрема: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. І. Гаєнка, С. В. Головікіна, Є. В. Дехтярьова, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. Ю. Кириленко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. Л. Мусієнка, Т. В. Охрімчук, Т. А. Пазинич, О. В. Пчеліної, В. О. Образцова, В. Л. Ортинського, М. В. Салтєвського, М. О. Селіванова, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, Ю. М. Чорноус, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін.

Серед наукових праць, які визначають підґрунтя з проблематики дослідження, можна визначити такі: В. В. Пясковський «Методика розслідування торгівлі людьми» (м. Київ, 2004 р.), П. В. Горбасенко «Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми» (Київ, 2013), Є. В. Дехтярьов «Особливості розслідування шахрайств, вчинених у сфері виконання господарсько-договірних зобов'язань» (м. Київ, 2011 р.), Л. Ю. Капітанчук «Особливості розслідування нелегальної міграції» (м. Київ, 2011 р.), М. О. Лиськов «Кримінально-правова характеристика складів злочину проти трудових прав людини» (м. Львів, 2012 р.), Н. Ю. Кириленко «Методика розслідування шахрайств у сфері побутових відносин» (м. Одеса, 2013 р.), В. В. Топчій «Розслідування злочинів проти трудових прав» (м. Київ, 2014 р.), М. П. Куцевич «Проблеми захисту трудових прав працівника засобами кримінального права» (м. Одеса, 2018 р.), О. П. Свінціцька «Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації» (м. Київ, 2019 р.), К. С. Кравченко «Розслідування торгівлі

людьми з метою трудової експлуатації» (Київ, 2020), К. Д. Заяць «Методика розслідування шахрайств» (м. Харків, 2020 р.).

Водночас, наукові праці, присвячені методиці розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном, на сьогодні в Україні відсутні, що зумовлює суттєві труднощі у процесі доказування та організаційно-тактичному забезпеченні розслідування таких злочинів. Зазначене характеризує актуальність дослідження, його наукове, теоретичне й практичне значення, а також визначають вибір напряму дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 693-р; Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1023-р/ 16.09.2020), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2019 р. (протокол № 22) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук НАПрН України (п. 921, 2019 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у вирішенні конкретного наукового завдання з розкриття процесу розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. Різновекторність та комплексність мети визначили потребу розв'язання таких завдань:

- здійснити аналіз правового режиму діяльності з працевлаштування за кордоном та визначити його вплив на обстановку вчинення злочинів у цій сфері;

- окреслити типові способи вчинення злочинів у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні за кордоном, а також особливості слідової картини;

- з'ясувати криміналістично вагомі ознаки особи злочинця;

- охарактеризувати особу потерпілого та його поведінкові детермінанти;

- розглянути алгоритм дій щодо оцінки первісної інформації на момент надходження заяви або повідомлення про вчинення злочину у сфері працевлаштування за кордоном, та окреслити коло обставин, що підлягають встановленню;

- охарактеризувати особливості взаємодії та міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів у сфері працевлаштування за кордоном;

- розкрити особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання вербальної інформації від потерпілих, свідків та підозрюваних;

- висвітлити організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел;

- сформулювати типові тактичні операції, спрямовані на вирішення завдань розслідування злочинів у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні за кордоном та розробити оптимальний комплекс дій для

кожної тактичної операції.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають під час розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Предметом дослідження є розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Методи дослідження. Відповідно до основних задач і мети дослідження, у роботі використано сукупність методів, зокрема загальнонаукові й спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Основою для використання методологічної бази став діалектичний метод дослідження.

Порівняльно-правовий метод було використано під час дослідження порядку функціонування ринку праці, а також аналізу норм кримінально-процесуального, кримінального, цивільного законодавства (підрозділи 1.1, 1.2). *Системно-структурний метод* застосовано під час класифікації способів учинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, аналізу організаційних, правових й тактичних основ розслідування (розділи 1–3). *Функціональний метод* використано під час формування особливостей проведення тактичних операцій (підрозділ 3.3). *Статистичні й соціологічні методи* використано під час узагальнення результатів анкетування респондентів, аналізу матеріалів кримінальних проваджень та даних офіційної статистики (розділи 1–3). Висновки й пропозиції за темою дослідження сформульовано завдяки *методусинтезу*.

Емпіричну основу дослідження становлять результати аналізу судово-слідчої практики за 2010–2021 рр. Опрацьовано матеріали 258 кримінальних справ і проваджень з проблематики дослідження (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Сумська, Харківська, Чернівецька області та м. Київ); аналітичні узагальнення Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції

України, Офісу Генерального прокурора; зведені результати опитувань 275 слідчих, працівників оперативних підрозділів та працівників прокуратури.

Під час підготовки дисертації використано власний досвід роботи в правоохоронних органах України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном, в якому сформульовано низку наукових положень і рекомендацій, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне й практичне значення.

Основні наукові положення, які виносяться на захист:

вперше:

– виділено та систематизовано способи злочинних дій, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, за такими критеріями: 1) залежно від суб'єкта, яким вчиняється злочин; 2) залежно від рівня суспільної небезпеки; 3) залежно від тривалості дій; 4) залежно від характеру дій;

– охарактеризовано та розподілено на групи осіб, які вчиняють злочини у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном, зокрема: 1) особи, які створюють посередницьку фірму з надання послуг щодо працевлаштування за кордоном без мети надання таких послуг; 2) особи, діяльність яких пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з метою працевлаштування (представники консульських установ, страхових компаній, ДМС, туристичних підприємств, службові особи Державної прикордонної служби України та ін.); 3) особи, які мають намір перетнути державний кордон та працевлаштуватися за кордоном поза офіційним контролем; 4) особи, які використовують працевлаштування за кордоном як прикриття у здійсненні злочинних різноманітних дій.

– розглянуто питання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном

стосовно здійснення компетентним органом іншої держави тих процесуальних дій, для проведення яких за законодавством України необхідно отримання згоду прокурора, дозвіл слідчого судді, з одночасним встановленням місця перебування особи, яка виїхала до іншої країни на заробітки та зникла;

– аргументовано підхід до розгляду методики розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, через проведення тактичних операцій, на підставі чого розроблено ряд тактичних операцій з оптимальним комплексом дій для кожної («Розшук злочинця», «Епізод», «Співучасники», «Фіктивний роботодавець або посередник», «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», «Пошук зниклого заробітчанина» тощо);

удосконалено:

– положення щодо системи даних про обстановку та умови вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, з урахуванням просторово-часових, соціально-економічних, нормативно-правових та соціально-психологічних факторів, що впливають на обрання суб'єктами часу, місця та певного механізму злочинних дій;

– комплекс слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, які забезпечують ефективне вирішення тактичних завдань у межах тактичних операцій під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном;

– систему ознак механізму утворення слідів при вчиненні злочинів у сфері працевлаштування за кордоном;

– типові криміналістичні ознаки осіб, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном;

– форми й види взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, з органами, які уповноважені дотримуватися вимог з реалізації державної політики України у сфері працевлаштування та здійснювати координацію міграційної трудової діяльності, а також проводити планові (позапланові)

заходи з контролю та нагляду за дотриманням передбачених законом стандартів та правил і ліцензійних умов у цілому, а також, з питань здійснення та дотримання уповноваженими суб'єктами визначених законом правил щодо зовнішньої трудової міграції;

дістало подальшого розвитку:

– дослідження особи потерпілого та особливостей її поведінки, що впливає на вчинення щодо неї злочинних дій, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном;

– аргументи стосовно впливу низки факторів на вчинення злочинних дій у сфері надання послуг із працевлаштування;

– положення щодо оцінки первинної інформації при надходженні заяви та повідомлення про вчинення злочину, пов'язаного із працевлаштуванням за кордоном, та прийняття аргументованого рішення про відкриття кримінального провадження;

– комплекс обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном;

– організаційні й тактичні особливості проведення окремих процесуальних дій для вилучення інформації з матеріальних об'єктів (обшук, огляд, тимчасовий доступ до речей й документів), особистісних джерел (допит підозрюваних, потерпілих й свідків).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджені та надалі можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на основі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (Акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 09.04.2021 р., Харківського національного університету внутрішніх справ від 29.04.2021 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 30.04.2021 р., Університету митної справи

та фінансів від 21.05.2021 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (Акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 28.04.2021 р., Національної академії внутрішніх справ від 30.04.2021 р., Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 31.05.2021 р.);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів прокуратури та оперативних, слідчих й експертних підрозділів Національної поліції України (Акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 28.05.2021 р.), а також при проведенні практичних занять у системі службової підготовки, на курсах підвищення кваліфікації.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднені на науково-практичних конференціях, семінарі та круглому столі, зокрема: «Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування» (м. Дніпро, 2019 р.), «Актуальні питання досудового розслідування» (м. Кривий Ріг, 2019 р.), «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути» (м. Дніпро, 2020 р.), «Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Київ, 2020 р.), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 2020 р.), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 2020 р.), «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу» (м. Дніпро, 2020 р.), «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України»

(м. Львів, 2021 р.), «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 2021 р.).

Публікації. Основні результати наукового дослідження опубліковано в 15 наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 5 наукових статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 1 стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Республіка Польща), 9 наукових праць – у збірниках наукових доповідей оприлюднених на науково-практичних конференціях, семінарі та круглому столі.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, основної частини (вступ, три розділи, які логічно об'єднані у вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 255 сторінок, з яких основний текст – 165 сторінок. Список використаних джерел складається з 239 найменувань і займає 27 сторінок. Додатки викладено на 45 сторінках.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

1.1. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину

Говорячи про обстановку та умови вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, не можна залишати без уваги соціально-економічні та правові аспекти, нормативно-правове забезпечення діяльності у сфері працевлаштування за кордоном та статус суб'єктів, які мають відношення до такої діяльності.

З проголошенням незалежності України одночасно у суспільстві відбувалися зміни у економіці, що призвели до скорочення робочої сили та зниження доходів населення. Це, зокрема: структурна перебудова економіки, відхід від радянських методів господарювання, банкрутство та ліквідація багатьох підприємств промисловості, затримки з виплатою заробітної плати, зростання [237, с. 278].

Найбільш активна тенденція до поступового зменшення економічно активного населення в умовах підвищеного рівня міграції населення за кордон спостерігається за період з 2010-2016 рр., що обумовлено більш високим рівнем оплати праці та соціальної захищеності, а також воєнно-політичною ситуацією в країні [53, с. 73].

Не маючи можливість знайти в Україні роботу, яка б відповідала кваліфікаційним характеристикам та забезпечувала достатню заробітну плату, велика частина населення постійно мігрує в пошуках кращого життя та високооплачуваної роботи за кордон і з кожним роком масштаби трудової міграції збільшуються.

Аналізуючи існуючі в юридичній літературі поняття «трудова міграція», можна зробити висновок, що автори по-різному підходять до визначення її ознак. Так, В.О. Капітан вважає трудову міграцію переміщенням працездатної особи на територію держави, громадянином якої вона не являється та в якій постійно не проживає, з метою зайняття оплачуваною трудовою діяльністю [56, с. 275]. На думку А.В. Смалійчук, трудова міграція – це процес територіального переміщення робочої сили з конкретною метою працевлаштування людей на визначений термін [190, с. 260]. О.В. Журба вважає, що трудова міграція – міграція, пов'язана з перетинанням державного кордону з метою «продажу своєї праці», тобто працевлаштування та праці на тому чи іншому підприємстві і отриманні за це відповідної винагороди – заробітної плати [43, с. 131]. У Законі України «Про зовнішню трудову міграцію» зовнішня трудова міграція визначається як переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування [162].

Натомість, не дивлячись на різні, на перший погляд, визначення, можна виділити ознаки, які характеризують процес, як міжнародну трудову міграцію: по-перше, переміщення особи повинно відбуватися на територію іншої держави; по-друге, мета перебування в іншій країні – працевлаштування; по-третє, трудова діяльність повинна передбачати оплату праці; по-четверте, термін перебування в іншій країні з метою працевлаштування повинен бути чітко визначений.

Особливістю трудової міграції працездатного населення України в сучасних умовах є зміна вектору трудовіграційних процесів на користь європейських країн, зумовлена геополітичними змінами, відкритістю національної економіки, лібералізацією візового контролю, посиленням євроінтеграційних процесів безробіття, недостатня соціальна захищеність, невпевненість у майбутньому, відсутність перспектив професійного зростання [142, с. 248].

Серед найпопулярніших країн стали Польща, Угорщина, Чехія, Італія, Іспанія, Фінляндія та Німеччина, що визначає географічне поширення кримінально караних посягань в цих регіонах [126, с. 282].

Не останню роль в популярності деяких європейських країн, зокрема, Чехії та Німеччини, відіграє спрощення ними процедур працевлаштування іноземців [86]. Наприклад, у Чехії з 2016 року діє програма «Режим Україна», в рамках якої запроваджена спрощена процедура працевлаштування робітників на чеських підприємствах. Ця програма передбачає можливість подання заяв на робочу карту до Генерального консульства ЧР у Львові у спрощеному режимі - без реєстрації в електронній системі Visapoint [146]. З 1 березня 2020 року набули чинності нові правила імміграції кваліфікованих робітників й у Німеччині. Зокрема, при наймі на роботу громадяни Німеччини та інших країн ЄС втратять пріоритет перед іноземцями з країн, що не входять в ЄС. Тобто німецький роботодавець може найняти працівника з України і йому перед цим не треба подавати вакансію в ЄС та чекати, поки на неї не відгукнуться. Людина, що володіє визнаною у Німеччині кваліфікацією і німецькою мовою, зможе за робочою візою їхати в Німеччину і півроку шукати там роботу. Крім того, влада німеччини, за новим законом, має намір полегшити процедуру визнання зарубіжних дипломів та інших документів про отримання вищої або професійно-технічної освіти [144].

Щодо сезонності, то все залежить від попиту в певний проміжок часу на робітників для виконання певних видів робіт. Так, наприклад, в Фінляндії основним видом зайнятості є сезонний збір ягід та грибів, який розпочинається з липня і закінчується у вересні. Іспанія випереджає всі держави за рівнем імпортування фруктів, а попит на робітників для збору врожаю розпочинається з жовтня по травень. В пік туристичних сезонів у курортних державах зростає попит на кількість офіціантів і барменів, аніматорів та ін. [124, с. 311].

Діяльність щодо виїзду за кордон із метою працевлаштування регулюється низкою нормативних актів як вітчизняного, так і міжнародного характеру.

У Законі України «Про зовнішню трудову міграцію» 2015 року визначаються правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном (трудовах мігрантів) і членів їхніх сімей. Даним нормативним актом визначається державна політика у сфері зовнішньої трудової міграції, що здійснюється за такими напрямками: 1) здійснення ефективного державного регулювання зовнішньої трудової міграції; 2) забезпечення соціального та правового захисту трудових мігрантів і членів їхніх сімей; 3) здійснення співробітництва з державними органами іноземних держав, міжнародними та громадськими об'єднаннями, заінтересованими у вирішенні питань зовнішньої трудової міграції; 4) здійснення заходів із запобігання незаконній зовнішній трудовій міграції; 5) створення умов для повернення в Україну та реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей; 6) посилення інституційної спроможності закордонних дипломатичних установ України щодо надання правової, інформаційної та іншої допомоги трудовим мігрантам і членам їхніх сімей на території держави перебування; 7) провадження науково-дослідної та інформаційно-роз'яснювальної діяльності у сфері зовнішньої трудової міграції; 8) удосконалення системи збирання та оброблення статистичної інформації про трудових мігрантів і членів їхніх сімей, а також моніторингу стану зовнішньої трудової міграції; 9) сприяння задоволенню національно-культурних, освітніх та мовних потреб трудових мігрантів і членів їхніх сімей; 10) укладення міжнародних договорів з питань захисту прав трудових мігрантів і членів їхніх сімей у державі перебування [162].

Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» 2015 року визначені вимоги щодо отримання ліцензії на зайняття підприємницькою діяльністю, вказані органи, які компетентні видавати,

анулювати та відновлювати ліцензію, місця, в яких повинен відбуватися процес ліцензування, основні документи, що для цього необхідні. При цьому, статтею 7 вказаного законодавчого акту визначено перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, до яких відноситься й посередництво у працевлаштуванні закордоном [163]. А вже Постановою Кабінету міністрів від 16 грудня 2015 р. № 1060 безпосередньо затверджені Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном [158].

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю) [166].

Закон «Про зайнятість» 2013 року визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття [155].

Безсумнівно, основні трудові права працівників як на території України, так і за її межами охороняються Законом України «Про працю», Конституцією України та іншими законодавчими актами [170; 68].

Водночас, в сучасних складних соціально-економічних умовах, коли українці масово виїжджають за кордон для працевлаштування, міжнародні нормативно-правові акти з питань охорони та забезпечення інтересів українських працівників виходять ледь не на перший план. Міжнародно-правове регулювання праці становить собою регламентацію за допомогою міждержавних угод відносин з приводу застосування найманої праці, поліпшення її умов, охорони праці, захисту індивідуальних і колективних інтересів працівників [16].

Основними міжнародними актами, які врегульовують правовий статус трудящих мігрантів є: Конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав [168], Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 року [38], Угода про співробітництво в галузі трудової міграції 1994 року [212], Конвенція про працівників-мігрантів 1949 року [65], Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей та ін. [91]. Важливими для України є й акти спеціалізованої установи ООН – МОП, членом якої Україна є від 1954 року. Основною діяльністю Міжнародної Організації Праці є правотворчість. Однією з визначних особливостей конвенцій МОП є їх універсальний характер. Ставши членом МОП, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися статуту Організації [207].

Слід зауважити, що, згідно ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Натомість, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [164].

В.Т. Васільєв та О.М. Петрось, вивчаючи докладно зміст спеціальних конвенцій та протоколів міжнародних організацій, інших документів щодо міжнародної міграції та трудових мігрантів, зробив висновок, що процеси міжнародних трудових міграцій часто пов'язані з незаконною і злочинною діяльністю, яка завдає величезної шкоди не лише мігрантам, а й державам. Найбільш гострими проблемами міграційного руху працівників у світі є: поширення незаконного міграційного руху; недотримання законів і правил щодо в'їзду на територію країни; незаконне найняття працівників-мігрантів; розширення діяльності організованих злочинних груп стосовно незаконного ввезення мігрантів; негуманне ставлення до працівників, мігрантів; торгівля

людьми, трудове рабство; загроза для життя або безпеки мігрантів; неналежний захист прав трудових мігрантів; перешкоджання єднанню сімей працівників-мігрантів, які проживають на його території на законних підставах, та ін. [20, с.95].

З цього виходить, що правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном пропорційно може мати вплив на обстановку вчинення злочину, оскільки злочинці швидко пристосовуються до змін в законодавство та використовують законодавчі пробіли задля досягнення злочинної мети. Потреба у науковому вивченні об'єктивної обстановки, що склалася у сфері працевлаштування, враховуючи правовий режим функціонування правовідносин у цій сфері та його вплив на інші елементи криміналістичної характеристики є вкрай актуальною.

Великий попит на роботу за кордоном зумовлює низку пропозицій, у тому числі з боку недобросовісних суб'єктів, які вчиняють злочинні дії, починаючи з шахрайства, нелегальної міграції з метою працевлаштування, грубого порушення угоди про працю, і поступово підвищуючи рівень суспільної небезпеки незаконних дій.

Разом з тим, прогресивні зміни у структурі злочинності та поява нових сучасних способів дій, у тому числі і у сфері працевлаштування, ускладнили можливість держави повною мірою захищати вищевказані права громадян, внаслідок чого низка суб'єктів стають потерпілими від дій несумлінних посередників та роботодавців.

Певною проблемою на заваді захисту прав українців за кордоном стає прагнення громадян працевлаштуватися поза офіційним контролем. Загалом, існує два шляхи виїзду та працевлаштування українців за кордоном: легальний та нелегальний.

При цьому, В. Капітан у структурі трудової міграції громадян України за ступенем легальності виділяє чотири якісно відмінні рівні:

– офіційна трудова міграція, зокрема, переміщення українських громадян, які виїжджаючи за кордон, декларують участь у трудовій

діяльності як мету виїзду і є легальними трудовими мігрантами в приймаючих країнах (саме їх і фіксує офіційна статистика);

– неофіційна легальна міграція, а саме поїздки за кордон з декларованою метою туризму, відвідування родичів тощо, з подальшим працевлаштуванням та реєстрацією в країні реципієнті. Учасники таких поїздок не можуть бути відстеженні вітчизняною статистикою, але при цьому стають цілком легальними трудовими мігрантами в країнах-реципієнтах;

– успішна нелегальна міграція, тобто поїздки за кордон, пов'язані з незареєстрованою зайнятістю видами діяльності, дозволеними законодавством відповідних країн;

– міграція жертв злочинних угруповань – торгівля людьми та інші випадки перебування громадян України в нелюдських умовах або зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі [56, с. 476].

Однак, згідно статистичних даних лише незначна частина українців (близько 2%) працевлаштовані за кордоном на законних підставах, за сприяння суб'єктів господарювання. Більшість же українців боячись потрапити до рук аферистів з рекрутингових агенцій та бути ошуканими, досить часто обирають саме нелегальні схеми виїзду за кордон, в т.ч. під виглядом туристичних поїздок [81, с. 104].

Слід зазначити, що в основі будь якого факту, пов'язаного із працевлаштуванням, є трудові відносини, як врегульовані нормами трудового права суспільні відносини, що виникають на підставі укладення трудового договору, контракту чи іншого юридичного факту з приводу участі працівника (робітника або службовця) в праці на підприємстві, установі чи організації. Це вольові суспільні відносини, врегульовані нормами трудового права [34, с. 121]. Але ці правовідносини не входять в предмет механізму кримінально-правового регулювання. Вони не охороняються нормами кримінального права і за їх порушення не встановлена саме кримінальна відповідальність. Крім того, суспільні відносини з приводу реалізації конституційного права на працю приймають

виключно вигляду правових відносин, вони не виникають стихійно між людьми, а чітко врегульовані численними законами і підзаконними нормативними актами як кодифікованими, так і не кодифікованими, які в своїй сукупності складають законодавство про працю [82, с. 70]. По іншому складається ситуація, коли на окреслені трудові відносини хтось посягає.

Відповідно до Постанови Кабінету міністрів від 16 грудня 2015 р. № 1060 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном», діяльність з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном – це послуга, яка надається суб'єктами господарювання в межах укладених з іноземним суб'єктом (іноземними суб'єктами) господарювання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про надання послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном з метою сприяння укладенню трудового договору (контракту наймання) відповідно до заявок іноземного роботодавця щодо вільних робочих місць (вакансій), включаючи надання інформаційно-консультаційних послуг щодо можливостей працевлаштування, найменування та місцезнаходження роботодавця, інформації про умови праці. При цьому інформація про умови праці повинна включати відомості про умови праці (в тому числі щодо забезпечення належних, безпечних і здорових умов праці), оплату праці (в тому числі щодо розміру гарантованої заробітної плати), відрахування із заробітної плати, тривалість робочого часу та часу відпочинку, строк дії трудового договору (контракту) та умови його розірвання, надання соціальної та медичної допомоги, здійснення соціального страхування, відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю внаслідок нещасного випадку на виробництві або тимчасової непрацездатності, репатріацію трудового мігранта [158].

Аналізуючи цю норму, можна побачити, що у разі порушення вимог щодо законодавства про працю країни працевлаштування буде діяти законодавство країни працевлаштування, а не законодавство України.

За таких обставин особа, яка влаштувалася на роботу за кордоном навіть офіційно, після влаштування на роботу не має підстав звернутися до органу – суб'єкта господарської діяльності, через який вона влаштувалася на роботу за кордоном. Але в даному випадку мова йде про легальну посередницьку діяльність. Якщо роботодавець за кордоном, з яким громадянин України уклав трудову угоду порушить її умови, наприклад, звільнить з роботи, змінить умови праці, не виплатить заробітну плату, то він має нести відповідальність, але відповідно до законодавства своєї країни [82, с. 140].

У кримінально-правовому законодавстві існує норма, що створена для захисту прав громадян, які працюють за межами України за трудовим договором або на підставі цивільно-правових угод. Так, ч. 2 ст. 173 КК України передбачає кримінальну відповідальність за грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженого ними особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою, вчинені стосовно громадянина, з яким укладена угода щодо його роботи за межами України. Між тим, кваліфікований склад цього злочину матиме місце тоді, коли українські працівники, що працюють за кордоном на підставі угод між організаціями різних держав, які укладаються на виконання міждержавних договорів про економічне, науково-технічне та інше співробітництво, залишаються у трудових відносинах з організацією, що відрядила їх за кордон, і на них поширюється вітчизняне законодавство про працю. Водночас розглядуваний склад злочину буде відсутнім у випадках, коли порушення угоди про працю вчинюється стосовно громадян України, які працюють у різних спільних підприємствах, філіях іноземних організацій на території України, і їхні трудові відносини регулюються законодавством відповідних іноземних держав [107].

Викликає дискусії також й термін «грубий», який не піддано легальному тлумаченню. Крім того, він не має правового змісту і в нормативних актах його значення не розкривається. Оскільки в кримінальному праві визначення змісту оціночних понять відноситься до компетенції правозастосовувача, складається ситуація, при якій не закон, а працівник правозастосовчого органу вирішує питання про те, чи відноситься дане діяння до злочинних, чи ні. В.І. Павликівський, всебічно дослідивши проблеми оціночних ознак в злочинному порушенні угоди про працю, дійшов висновку, що порушення угоди про працю слід визнавати грубим лише у випадку його вчинення шляхом обману, зловживання довірою або ж примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою [133, с. 49].

Між тим, можуть мати місце випадки, коли окремі особи або фіктивні фірми залучають громадян України до роботи за кордоном заздалегідь не маючи наміру забезпечити їхнє працевлаштування, застосовуючи обман і зловживання довірою. Якщо особа, яка виступає посередником у працевлаштуванні за кордоном, отримала гроші за надання неправдивої інформації про умови роботи і оплати праці за кордоном, заздалегідь про це розуміючи і не маючи наміру виконувати взяті на себе зобов'язання, з боку посередника має місце шахрайство.

Трудові угоди при цьому укладають у такий спосіб, що умови найму і характер професії, а також обов'язки роботодавця сформульовано дуже розпливчасто, в результаті чого громадяни України отримують роботу, яка їх не влаштовує, обмежує їхні права, але при цьому умови угоди формально не порушено [13, с. 354].

Як свідчить судова-слідча практика, громадяни дійсно мають підстави для побоювань з боку недобросовісних суб'єктів підприємницької діяльності.

Згідно даних Міністерства соціальної політики України, серед суб'єктів господарської діяльності 1941 суб'єктів мають ліцензію на посередництво у працевлаштуванні за кордоном станом на 27.12.2019 [140]. Між тим, 15%

таких посередників здійснюють обман у відношенні потенційних «заробітчани».

Враховуючи те, що фірми, які займаються працевлаштуванням українських громадян за кордоном, зобов'язані отримати ліцензію Міністерства праці та соціальної політики України, що дуже важко зробити за умови існуючої бюрократії, то працевлаштуванням займаються окремі посередники та фіктивні фірми за своїми каналами, за спрощеною схемою, в стисліші строки [13, с. 354].

Наведемо приклад. Гр-ка Ж., яка представилася керівником фірми із надання послуг щодо працевлаштування за кордоном, надала гр-ну М. інформацію щодо наявності вакансії будівника у Республіці Чехія. Після обговорення між посередником та потенційним «заробітчанином» умов праці (безкоштовне житло, нормований графік роботи, достойна заробітна платня тощо), було підписано договір, внаслідок чого сторони розрахувалися. Але наступного дня виявилось, що в договорі було прописано мілким шрифтом, що фірма надає тільки інформацію і не несе відповідальність за її достовірність. Після звернення до фірми гр-ну М. пояснили, що його вперше бачать, ніяких договорів з ним не укладалося і грошей від нього ніхто отримував [197].

Загалом, практика так званого «посередництва» на підставі договору про інформаційні послуги є достатньо поширеною в Україні. За таким договором компанія лише надає потенційному працівнику інформацію про існуючі в певній країні вакансії. Такі «посередники» насправді не мають «зобов'язань» перед працівниками, не надають жодних гарантій у працевлаштуванні, не звітують щодо кількості працевлаштованих, а їхня діяльність не достатньо контролюється Міністерством соцполітики. Відповідно, ряд громадян таким «посередникам» не довіряють. Натомість, за інформацією Міжнародної організації праці станом на травень 2018 року близько 21 млн. осіб у світі були залучені до примусової праці. Щоб не стати жертвою торгівлі людьми, потенційним трудовим мігрантам слід бути

обережними та перевіряти наявність ліцензії у посередника. Відносна складність процедури отримання ліцензії – це спроба максимально захистити права потенційних працівників-українців та не допустити зловживання з боку іноземних роботодавців. Однак, законодавчі вимоги щодо отримання ліцензії ігноруються багатьма компаніями. Часткова дерегуляція у сфері ведення бізнесу, скасування кримінальної відповідальності за порушення порядку здійснення господарської діяльності дозволили частково розслабитись підприємцям [86].

У свою чергу, М.О. Лиськов, досліджуючи питання щодо дотримання трудових прав людини, у тому числі при працевлаштуванні за кордоном, вважає, що за надання неправдивої інформації особу-посередника можливо, за наявності підстав, притягти до відповідальності. Безумовно, в результаті непрофесійної діяльності такої фірми громадянину України може бути нанесена моральна та матеріальна, а інколи навіть фізична шкода. Він пропонує передбачити кримінальну відповідальність за посередницьку діяльність з працевлаштування за кордоном за умови, що така діяльність спричинила тяжкі наслідки [82, с. 141].

В цьому розрізі слід сказати, що найбільш небезпечними є ситуації, коли потенційні «заробітчани» перетинають кордон України і потрапляють до іншої країни, де їх примушують працювати без оплати, в жахливих умовах.

За даними Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України, тільки за 2019 рік поліцейськими припинено діяльність 19 організованих груп. До складу цих груп входило 68 співучасників. Трудова експлуатація стала однією з найпоширеніших форм торгівлі людьми і склала 94 факти [213].

За статистикою частіше громадяни України стають постраждалими від таких форм трудової експлуатації, як: експлуатація в сільському господарстві; експлуатація на будівництві; експлуатація моряків; експлуатація у сфері обслуговування (гувернантки, няні, офіціанти та ін.).

Водночас, основними країнами призначення для вивезення з України осіб, постраждалих від торгівлі людьми, є Росія, Туреччина, Чехія, Об'єднані Арабські Емірати, Польща, Італія, Ізраїль, Німеччина, Болгарія та Греція. Більшість українських постраждалих від торгівлі людьми з метою трудової експлуатації складають чоловіки, яких піддають експлуатації в Росії, Чехії та Польщі, де вони працюють переважно на виробництвах, будівництвах та у сільському господарстві [35, с. 34].

Головна роль в протидії такому явищу, як торгівля людьми, належить Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України, а сектор боротьби зі злочинами у сфері працевлаштування за кордоном безпосередньо веде роботу щодо попередження, припинення та розкриття злочинів у цьому напрямку.

Проте, як свідчить практика, не дивлячись на постійне вживання заходів щодо запобігання торгівлі людьми, факти трудової експлуатації залишаються у чималій кількості.

Отже, на обстановку вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном впливає низка чинників, серед яких домінуюче місце замає праве регулювання діяльності з працевлаштування за кордоном. Водночас, просторово-часові, соціально-економічні, та соціально-психологічні фактори впливають на обрання суб'єктами часу, місця та певного механізму злочинних дій.

1.2. Способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, та слідова картина

Розкриття злочину є неможливим без з'ясування способу його вчинення, що є ключовою ланкою у розробці будь-яких методик і уявляє систему детермінованих дій, яка включає в себе злочинний результат.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблемисвідчить, що спосіб вчинення злочину є центральним елементом механізму вчинення злочину і неодноразово розглядався у наукових працях Р. С. Белкіна, Г. Г. Зуйкова, В. П. Колмакова, В. О. Образцова, М. В. Салтевського, О. М. Селіванова, М. П. Яблокова та інших вчених. Між тим, проведений аналіз показав, що способам вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, дотепер не приділялося достатньої уваги. Цей факт можна пояснити тим, що через суттєві соціально-економічні зміни у нашій державі трудова міграція населення набула поширення саме в останні роки. Враховуючи потреби пересічних громадян, злочинці швидко адаптувалися до нових соціальних умов і віднайшли нові способи дій.

Це вказує на необхідність удосконалення правоохоронної діяльності з позиції висвітлення відомостей про сучасні способи шахрайства у вказаній сфері [129, с. 231].

Діапазон думок вчених із загальних питань визначення поняття та змістовної частини способу вчинення злочину дуже широкий. Так, А.М. Колесниченко та А.М. Савченко визначили спосіб вчинення злочину як усе те, що характеризує дії злочинця при підготовці (підшукування місця, вибір предмета посягання, готування знарядь і засобів, необхідних для здійснення злочинної цілі тощо), вчиненні злочину і приховуванні його слідів [61, с. 62].

На думку Г.Г. Зуйкова, спосіб вчинення злочину являє собою систему взаємообумовлених рухливо детермінованих дій, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину, які пов'язані з використанням відповідних знарядь і засобів, а також часу, місця та інших сприятливих обставин об'єктивної обстановки здійснення злочину [51, с. 9].

М.І. Єнікеев визначає спосіб вчинення злочину через систему прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою і мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні і характерологічні особливості людини, її знання, вміння, навички, звички і ставлення до різних проявів дійсності. Для кожного

злочину існує свій системний «набір», комплекс дій і операцій. У кожної людини також є система узагальнених дій, що свідчать про її індивідуальні особливості. Ці комплекси так само індивідуалізовані, як і папілярні візерунки пальців, проте, відрізняючись від останніх, сліди цих комплексів завжди залишаються на місці злочину [37, 105].

М.І. Панов розглядає спосіб злочину як усвідомлений, вольовий акт поведінки людини, спрямований зовні, що формується під впливом певних мотивів та покликаний досягнути конкретну мету [138, с. 70]. Натомість В.В. Пясковський наголошує, що спосіб учинення злочину – це не просто сукупність вольових дій, а закономірно визначена, структурована система поведінки суб'єкта, спрямована на його підготовку, вчинення та приховування кримінального правопорушення [180, с. 37].

Аналізуючи думки науковців, можна побачити, що більшість вчених визначає спосіб вчинення злочину через призму психологічних та фізіологічних властивостей суб'єкта злочину, що уявляє собою динамічну систему взаємопов'язаних дій з підготовки, вчинення та приховання злочину, спрямованих на досягнення кінцевого результату.

Проте, не всі вчені одностайні у такому погляді. Зокрема, О.М. Колесніченко стверджує, що слід розрізняти «спосіб підготовки до вчинення злочину, спосіб самого вчинення, а також приховування злочину» [62]. Розділяє криміналістичні поняття «спосіб вчинення» і «спосіб приховування злочину» й Г.М. Мудюгін [101, с. 65-66]. Водночас, наголошуючи, що спосіб учинення злочину не завжди має повну структуру, В.Ю. Шепітько допускає й повноструктурний варіант [74, с. 328].

У той же час, слід зазначити, що дискусії щодо структури способу вчинення злочину в основному ведуться у загальному вигляді, не прив'язуючись до певного виду злочину. Хоча, як на наш погляд, це є помилкою, оскільки у такий спосіб визначити повноструктурність способу складно. Якщо абстрактно підходити до структурування способу, то більш вдалою вважаємо позицію В.Ю. Шепітько, який допускає існування

структури способу вчинення злочину у різних варіантах. Дійсно є такі склади злочинів, що не містять у собі дій із підготовки або приховування. В основному йдеться про злочини, в яких умисел виник раптово в силу певних обставин, або злочинець швидко зник з місця події, не передбачивши заздалегідь дії із приховування.

Водночас, аналіз наукової літератури, кримінальних проваджень та вивчення результатів анкетування правоохоронців дозволили зробити однозначний висновок, що спосіб вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, потрібно визначати як повноструктурний комплекс дій, спрямованих на підготовку, вчинення чи приховування злочину. При цьому, слід мати на увазі, що діяльність у сфері працевлаштування є у більшості випадків прихованою від сторонніх осіб та недосяжною для реагування правоохоронних органів, а способи дій злочинців постійно удосконалюються, залежно від змін у правовому полі та у соціально-економічному напрямку.

З огляду на це можна погодитися із думкою С.М. Зав'ялова, що спосіб вчинення злочину є найбільш динамічною і рухомою характеристикою, оскільки саме спосіб – безпосередня форма адаптації злочинців до соціальних умов, що змінюються. Особливий інтерес щодо їхньої новизни й актуальності мають способи вчинення нових для нашого кримінального законодавства злочинів, а також раніше відомих злочинів, але вчинених новими, більш кваліфікованими, малодослідженими з криміналістичних позицій способами [45, 12].

У загальному вигляді сучасні способи вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном можуть містити наступні підготовчі дії:

- визначення часу, місця та способу вчинення злочину;
- складання плану дій та забезпечення сприятливих умов для досягнення злочинного умислу (оренда приміщення, в якому знаходитиметься агентство з працевлаштування; відкриття рахунків у банку; створення атмосфери, що сприятиме прийняттю «правильного» рішення;

отримання або підробка необхідних документів (ліцензії на надання посередницьких послуг з працевлаштування, контрактів з закордонними фірмами, що пропонують роботу тощо), що запевняють потенційного робітника у сумлінності дій; підготовка засобів учинення злочину;

- знаходження співучасників та осіб, які сприятимуть вчиненню злочину;

- пошук безробітних на біржах праці, через мережу Інтернет з метою надання пропозиції допомоги у працевлаштуванні за кордоном, ведення з ними переписки щодо можливих місць роботи у різних державах;

- розміщення рекламних оголошень в друкованих та електронних ЗМІ про вигідні умови заробітку за кордоном;

- збирання необхідних відомостей про особу, у відношенні якої планується вчинити злочин, у відношенні осіб, які сприятимуть здійсненню злочинної операції;

- планування способів переправлення через державний кордон;

- підготовка засобів маскування.

Як приклад щодо ретельної підготовки можна навести діяльність ОЗГ, що вчиняли шахрайства, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, на території Вінницької області. Так, діючи з прямим умислом, з метою заволодіння шляхом шахрайства якомога більшою сумою коштів громадян, які мали намір знайти роботу та працевлаштуватись за кордоном, в загальнодоступних місцях на території міста Вінниці та Вінницької області, в мережі Інтернет здійснювалось розміщення рекламних оголошень про надання послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, у тому числі і відповідний веб-сайт агентства, з завідомо недостовірними розміщеними даними про тривалу, провідну і результативну роботу агентства на ринку праці України по наданню послуг з пошуку вакансій та подальшого легального працевлаштування громадян на території країн Близького Сходу та Європейського Союзу. Як організатор і керівник організованої злочинної групи ОСОБА_1 здійснював загальне керівництво організованою ним

злочинною групою, визначав ролі та функції її учасників, розподіляв отримані у наслідок протиправної діяльності кошти, фінансував витрати на оренду приміщень розташованих за адресою: АДРЕСА_1 та АДРЕСА_2, що використовувались у якості офісу агенцій, організовував виготовлення рекламних матеріалів, розміщення рекламних оголошень на території м. Вінниці та Вінницької області, у тому числі розміщення Веб-сайтів в мережі Інтернет, особисто приймав безпосередню участь у введенні в оману потерпілих видаючи себе за директора ТОВ «Міжнародна агенція праці» представляючись «ОСОБА_6» та отримував грошові кошти в потерпілих, організовував виготовлення невстановленими на час слідства особами підробних ID-карт країн членів Європейського Союзу та їх подальший збут. ОСОБА_3, діючи у складі ОЗГ, відповідно до визначеної ролі та функції, видавала себе за працівника ТОВ «Міжнародна агенція праці», приймала вхідні дзвінки від осіб, які мали намір знайти та працевлаштувався на легальну роботу на території країн Європейського Союзу, особисто телефонувала до таких осіб, імітувала перед потерпілими процес оформлення документів за укладеними угодами, вводила в оману потерпілих, шляхом повідомлення завідомо недостовірних даних. ОСОБА_2, діючи у складі ОЗГ, відповідно до визначеної ролі та функції, видавала себе за працівника ТОВ «Міжнародна агенція праці», приймала вхідні дзвінки від осіб, які мали намір знайти та працевлаштувався на легальну роботу на території країн Європейського Союзу, особисто телефонувала до таких осіб, імітувала перед потерпілими процес оформлення документів за укладеними угодами, вводила в оману потерпілих, шляхом повідомлення завідомо недостовірних даних. ОСОБА_4, діючи у складі ОЗГ, відповідно до визначеної ролі та функції, фактично являючись відповідно реєстраційних документів засновником, контролером та кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «Міжнародна агенція праці», вводив в оману потерпілих, шляхом повідомлення останнім завідомо недостовірних даних щодо себе, розігруючи перед ними роль задоволеного роботою та послугами агенції клієнта, з метою спонукання до

укладення відповідних договорів та подальшого заволодіння грошовими коштами. ОСОБА_5, діючи у складі ОЗГ, відповідно до визначеної ролі та функції, фактично будучи відповідно до реєстраційних документів засновником, контролером та кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «Робота в Європі», являючись матір'ю ОСОБА_1, безпосередньо надала останньому для використання у здійсненні протиправної діяльності Ліцензію на провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном серії АЕ 460882 від 22.08.2014 (термін дії - безстроково, країна працевлаштування - Польща) оформлену на ТОВ «Робота в Європі» (код ЄДРПОУ 39025279), здійснювала облік, зберігання та видачу коштів здобутих злочинним шляхом. Таким чином, досудовим розслідуванням встановлено, що ОСОБА_1 створив та очолив стійку організовану злочинну групу до складу якої ввійшли ОСОБА_5, ОСОБА_2, ОСОБА_3 та ОСОБА_4, метою якої було заволодіння грошовими коштами попередньо невизначеного кола осіб, шляхом обману та зловживання довірою, під приводом здійснення легального працевлаштування за кордоном [204].

Проте, мусимо зауважити, що більш докладно про способи підготовки можна вести мову тільки в рамках конкретного способу злочинних дій у сфері працевлаштування за кордоном із відображенням його змістовної частини.

Слід зауважити, що деякими вченими було здійснено спроби класифікувати способи вчинення шахрайств, пов'язаних із працевлаштуванням. Наприклад, М.В. Шкрибайло сформував наступні способи:

- «мережевий маркетинг» (обман через Інтернет);
- «підпільні кадрові агентства» (насправді компанії з надання інформаційних і консультаційних послуг);
- «майстерня вдома» (шахраї пропонують роботу на дому, обіцяючи при цьому нескладні завдання й хорошу оплату, проте спершу за

працевлаштування необхідно заплатити);

- «медкомісії під час працевлаштування» (комісії зазвичай є або безкоштовними, або їх оплачує підприємство-роботодавець, тому шукачу роботи варто насторожитися, якщо від нього вимагають оплатити ці послуги);

- «робота на випробувальний термін» (без наміру подальшого працевлаштування);

- платне навчання перед початком роботи;

- працевлаштування за кордон (маючи на меті виманити кошти в шукача роботи, проте без наміру сприяти в працевлаштуванні);

- надання неправдивих довідок про працевлаштування з метою отримання соціальних виплат [232, с. 188].

Проте, вказана класифікація стосується тільки шахрайств і не охоплює інші склади злочинів у сфері працевлаштування. До того ж, в ній лише фрагментарно згадується про злочинні дії при працевлаштуванні за кордоном.

Узагальнення даних судово-слідчої практики надало можливість дійти висновку, що злочинні дії можуть здійснюватися як особами, котрі виступають у ролі роботодавців, так і особами, які мають намір працевлаштуватися за кордоном. У ряді випадків вчиненню злочину можуть сприяти інші особи, у тому числі діяльність яких пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з метою працевлаштування.

Виходячи з цього, пропонуємо виділити перший критерій для класифікації способів вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном – *залежно від суб'єкта, яким вчиняється злочин:*

- комплекс злочинних дій, вчинених особою, яка має намір отримати роботу за кордоном;

- комплекс злочинних дій, вчинених особою, яка виступає в ролі роботодавця, співробітника компанії з працевлаштування (як справжнього, так і підставного);

- комплекс злочинних дій, вчинених особою, діяльність якої пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з метою працевлаштування;

- комплекс злочинних дій, вчинених особами, які не мають ніякого відношення до діяльності, пов'язаною із працевлаштуванням за кордоном.

Залежно від рівня суспільної небезпеки:

- із звичайним рівнем суспільної небезпеки (шахрайство при працевлаштуванні за кордоном, нелегальна міграція, грубе порушення угоди про працю та ін.);

- із підвищеною суспільною небезпекою (торгівля людьми під виглядом працевлаштування за кордон тощо).

Залежно від тривалості дій:

- дії, що не розтягнуті істотно в часі (отримання грошей за псевдопосередницькі послуги та зникнення тощо);

- дії, пов'язані із тривалим перебуванням особи за кордоном (трудова, сексуальна експлуатація тощо).

Залежно від змісту дій:

- введення в оману стосовно умов праці особи, яка користується послугами посередницької фірми з працевлаштування за кордоном (за умов легального працевлаштування).

Так, укладаючи документи щодо працевлаштування за кордоном, посередник оговорює з клієнтом одні умови праці (безкоштовне житло, нормований графік роботи, достойна заробітна платня, конкретний вид праці тощо). Але на місці виявляється, що за житло необхідно платити, або підселяється велика кількість осіб, які спільно проживають в жахливих умовах. Поширеними є випадки ненормованого графіку із істотним

заниженням заробітної плати, та пропозиція роботи, що за рівнем престижності є набагато гіршою, ніж обіцяна.

- отримання грошей працівниками посередницьких фірм за надання послуг у працевлаштуванні за кордоном, з подальшим переправленням потенційних робітників за кордон і не виконанням умов договору щодо працевлаштування. Наприклад, посередники пропонують поїхати в певну країну, а документи, що надають право працевлаштуватися, начебто роботодавець оформить на місці. Приїхавши в країну, заробітчанин розуміє, що він став жертвою обману.

Не дивлячи на те, що у 2019 році було декриміналізовано фіктивне підприємництво і ст. 205 було виключено з КК України [152], ряд шахраїв продовжують використовувати псевдо-фірми для вчинення подальших обманних дій щодо громадян. Так, С. Ю. Романов наводить приклади, коли деякі фірми пропонують заробити гроші на підприємствах за кордоном. Бажаючи підвищити свій майновий стан платили по 100 і більше доларів за оформлення візи і паспорта. Переправивши потенційну робочу силу за кордон, працівники фірми зникали, забравши із собою документи і не виконавши взяті на себе зобов'язання. Наші співвітчизники були змушені найматися на будь-яку роботу і в каторжних умовах заробляти гроші на повернення додому [183, с. 168].

Отже, наступним є такий спосіб.

- створення фіктивної посередницької фірми з надання послуг щодо працевлаштування на роботу за кордоном без мети надання таких послуг, з подальшим зникненням. За таких обставин представник фіктивної посередницької фірми створює видимість посередницької діяльності щодо надання послуг з працевлаштування за кордоном. За оформлення документів, що надають можливість виїхати за кордон та працевлаштуватися, вимагають гроші. Після одержання від клієнта грошей і підписання «фіктивних» документів шахраї зникають.

Як правило, у свідоцтві про реєстрацію такої фірми зазначаються дані про осіб, які не є засновниками фірми і вказується вигадана її адреса. До того ж, використовуються підроблені печатки, штампи, устами та інші документи фірм, які дійсно існують на законних підставах, з метою створення враження про законну діяльність фірми, до якої звертаються громадяни за юридичною допомогою. Часто фірма може бути не зареєстрованою і взагалі не існувати [135]. Загалом, типове фіктивне підприємство розуміється як юридична особа, створена з використанням документів підставної особи та формально очолювану підставним керівником. Непоодинокими є випадки створення кілька фірм, у яких засновниками фігурують одна-дві ті самі особи, які насправді не вирішують жодного питання щодо цих підприємств. Причому більшість цих фірм зареєстрована за однаковою адресою, не здійснює ніякої діяльності, а ті, що здійснюють, то аж ніяк не ту діяльність, що зазначена в установчих документах [173, с. 27].

Переходячи до наступного способу, слід сказати, що, не завжди оплата послуг з працевлаштування за кордоном здійснюється безпосередньо під час зустрічі посередника та «потенційного» робітника. Невід'ємним атрибутом цивілізованої людини стали банківські картки, що набули поширення більш, як в 200 країнах світу [141, с. 43]. Запроваджені останніми роками Національним банком України нормативно-правові акти, сприяють міжнародній уніфікації застосовуваних банками процедур [239, с. 2], а банківські картки є основним елементом електронних банківських систем і все більш активно витісняють готівку. Та особливість, що картка містить певну інформацію, яка потрібна для доступу до банківського рахунку, здійснення розрахунків за товари та послуги, а також зняття готівки, дозволяє їй слугувати простим і прогресивним засобом в організації безготівкових розрахунків і водночас бути привабливим об'єктом для шахрайських операцій з боку злочинців [114, с. 92]. Вказана позиція знайшла відображення й у монографії Г. С. Бідняк, яка цілком слушно підмітила, що перехід на безготівковий розрахунок призвів до заволодіння коштами

держателів платіжних карток найрізноманітнішими способами [12]. Відтак, наступний спосіб.

- створення фіктивних сайтів агенцій щодо працевлаштування за кордоном з метою отримання «обов'язкового попереднього внеску» на вказані реквізити банківської картки за бронювання вакансії. В той час, як ліцензовані агентства, які займаються посередництвом при працевлаштуванні за кордон, не мають право брати гроші за свої послуги наперед (п. 9.13 постанови Кабміну) [158].

Так, гр-н А. створив фіктивний сайт агенції щодо працевлаштування за кордоном, на якому було висвітлено інформацію щодо наявності високооплачуваних вакансій в країнах ближнього зарубіжжя. Громадянином А. пропонувалася допомога у підготовці та оформленні усіх необхідних дозвільних документів для отримання робочої візи, допомога у вивченні іноземної мови країни, в якій планується працевлаштування та ін. При цьому, за бронювання необхідної вакансії та передплату за оформлення документів пропонувався внесок у сумі 2000 гривень за вказаними реквізитами банківської картки. Таким чином, протягом місяця від довірливих «потенційних шукачів роботи» було перераховано гр-ну А. на загальну суму 20 000 грн. [196].

- пропозиція з боку посередницької фірми отримати роботу за візою, виданою для тієї держави, що має менше складнощів в оформленні (Польща тощо) і направлення робітника на працевлаштування до країн Західної Європи, Норвегії, Фінляндії тощо. Звичайно посередники запевняють, що ніяких складнощів не буде, і зовсім не принципово, за візою для якої країни працювати. Між тим, нерідко трапляється, що через деякий час таких «робітників» депортують з країни і забороняють в'їзд. Існують ситуації, коли працівники посередницьких фірм вклеюють в закордонні паспорти заробітчан підроблені візи. За таких обставин останні не можуть навіть пересікти кордон, оскільки обман виявляється прикордонною службою.

- укладання «псевдо угоди» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном, з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою трудової чи сексуальної експлуатації.

К. Д. Заяць у своєму дисертаційному дослідженні також звертає увагу на те, що під прикриттям діяльності з працевлаштування часто здійснюється й торгівля людьми, з вивезенням їх за кордон і подальшою експлуатацією [49, с. 92].

Торгівля людьми є транснаціональним злочином, що становить особливу небезпеку для громадськості, ставить під значну загрозу міжнародну та національну систему правосуддя [238, с. 8]. Цілком слід погодитися з думкою, що торгівля людьми не є одномоментною дією, а становить собою складний і багатоетапний процес, головною метою якого є експлуатація жертви. Механізм торгівлі людьми у класичному варіанті складається із таких стадій як вербування, переміщення, передача і експлуатація. Особливості віктимної поведінки жертви існують на кожному із зазначених етапів. Так, вербування як перший етап торгівлі людьми може здійснюватися через оголошення про працевлаштування в ЗМІ, в соціальних мережах, туристичних, шлюбних та модельних агенціях, фірмах з працевлаштування за кордоном тощо. Особливістю такого вербування є повний або частковий обман майбутньої жертви [192, с. 210].

Втім, випадки торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації нерідко пов'язані як з обманом щодо характеру діяльності, до якої особу залучають (наприклад, замість обіцяної роботи продавця наполягають на наданні сексуальних послуг), так і з обманом щодо умов надання сексуальних послуг, про які особу повідомляли заздалегідь [110, с. 19]. Водночас, у процесі трудової експлуатації на початку роботи постраждалим, як правило, обіцяють заробітну плату після виконання певного обсягу або наприкінці певного терміну роботи. Проте, коли через певний час вони починають наполягати на виплаті заробітної плати, їм пояснюють, що жодних коштів вони не отримають і мають працювати стільки, скільки хазяїн

вважатиме за потрібне. Будь-який спротив жорстоко карається побоями, обмеженням у пересуванні, голодом, залякуваннями. За результатами досліджень і розслідувань відомо багато випадків, коли постраждалих б'ють, з них знушаються, на їхньому тілі часто можна побачити опіки від цигарок та рубці від порізів. Експлуататори, завдаючи фізичної шкоди, намагаються морально «зламати» людину, підкорити та примусити виконувати все, що їй накажуть [23].

Наведемо приклад. Так, протягом 2018 року гр-н А. організував злочинне угруповання з метою вербування та трудової експлуатації громадян із складним життєвим становищем (безробітних; зловживаючих спиртними напоями, матерів-одиначок та ін.). Вербування здійснювалося шляхом обману під приводом офіційного працевлаштування, з використанням уразливого стану потерпілих. Гр-н А. надавав іншим членам угруповання вказівки щодо вербування певних осіб, їх необхідної кількості та організовував їх переправлення до місця трудової експлуатації (на сільгоспугіддях, на виробництві тощо). Експлуатація потерпілих осіб забезпечувалася погрозами застосування та безпосереднім застосуванням насильства. За даним фактом розслідувалося кримінальне провадження за ч. 2 ст. 149 КК України [198].

Слід зазначити, що практиці відомі випадки, коли потерпілі розуміють характер злочинних дій ще до того, як до них застосовуватиметься трудова або сексуальна експлуатація.

- укладання «псевдо угоди» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою залучення до жебракування та використання у злочинних схемах (може бути в обмін на повернення документів та переправлення знову до території України).

Так, у Дніпропетровській області у 2016 році гр-ка О. здійснила вербування, переміщення, переховування, передачу та одержання чотирьох жінок з метою зайняття жебрацтвом у Російській Федерації. Потерпілі

протягом тривалого часу таку діяльність здійснювали, щоб відпрацьовувати кошти, витрачені на їх перевезення. У разі незадовільного розміру зібраної пожертви потерпілих позбавляли їжі та «людських» умов проживання [206].

- працевлаштування моряків на торгові судна міжнародного сполучення або водіїв далекобійників для міжнародних перевезень із залученням до контрабанди (із повідомленням про характер «праці» або використання таких осіб як перевізників «товару» без розкриття мети таких перевезень).

Так, ОСОБА_1 зареєструвала компанію з надання допомоги у працевлаштуванні моряків на морські судна на своє ім'я, хоча не мала правових підстав для реєстрації підприємства і протягом 2011 року здійснювала діяльність, пов'язану з наданням допомоги в оформленні пакету документів для моряків, та працевлаштування моряків на судна іноземних компаній. З метою допомоги в оформленні пакету морських документів між «Екстра-Шиппінг» та Київською академією водного транспорту ім. Гетьмана Канашевича - Сагайдачного навіть було укладено договір про співпрацю [205].

Найчастіше перевізниками великих партій «важких» наркотиків є водії вантажних автомобілів на маршрутах регулярних та нерегулярних міжнародних перевезень – громадяни Туреччини, Румунії, Албанії, країн колишньої Югославії. Іншим фактором впливу на наркоситуацію в державі стала активізація намагань латиноамериканських наркоділків налагодити канали постачання кокаїну на ринок України, а також використати її територію для транзитного переміщення наркотику до країн Західної Європи та СНД через чорноморські порти України. Зазначена тенденція обумовлена, передусім, можливістю переміщувати на суднах великі партії наркотиків. Крім того, тут відносно легко приховувати контрабанду як у контейнерах з товаром, так і всередині об'ємних багатотоннажних вантажів або влаштовувати тайники в конструкціях самих суден [209; 93]. Для транспортування наркотиків використовуються українські судна

закордонного прямування (які здійснюють перевезення між іноземними портами Азії та Європи) або українські моряки, які працюють за наймом [6].

- використання «потенційних» робітників для нелегального переправлення через державний кордон матеріальних, історичних, культурних та інших цінностей, заборонених обігом предметів, речовин тощо. Так, працівниками Національної поліції України встановлено учасників угруповання, які діяли через підставні фірми та пропонували громадянам України працевлаштування за кордоном, виконуючи обов'язки «кур'єра», після чого цих осіб втягували у наркотрафік [117].

- сприяння туристичних підприємств у легальному перетинанні особою державного кордону України на підставі туристичної візи з метою залишення у країні для зайняття нелегальною трудовою діяльністю.

Н цьому виді зловживань зосереджує увагу й К.О. Калюга, яка акцентує, що, у зв'язку із масовою міграцією населення України за кордон з метою пошуку роботи, поширився такий вид шахрайства, як «працевлаштування» під виглядом надання туристичних послуг [55, с. 37]. І.А. Нестерова при цьому додає, що така діяльність в основному характерна для західних регіонів, в яких є чимало турфірм, для яких туристична діяльність є прикриттям для здійснення шахрайських дій [109, с. 296].

- сприяння нелегальному перетинанню кордону України (завдяки використанню корупційних зв'язків, у зонах послабленого контролю прикордонних служб, надання допомоги у підробці документів) для подальшого нелегального працевлаштування тощо.

Так, ОСОБА_1 за попередньою змовою з невстановленою досудовим розслідуванням особою, умисно порушуючи ст.ст. 9, 12 Закону України «Про державний кордон України» сприяли незаконному переправленню особи через державний кордон України шляхом надання низки засобів: піддробленого договору страхування, листів відрядження від польської юридичної особи до Швеції, виготовлення запрошень на роботу до польської юридичної особи тощо [199].

Згідно ст. 6 Закону України «Про прикордонну службу» визначено загальну процедуру перетинання особами, транспортними засобами державного кордону і переміщення через нього вантажів, що здійснюються лише за умови проходження прикордонного контролю та з дозволу уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України. Початком здійснення прикордонного контролю особи, транспортного засобу, вантажу є момент подання особою паспортного, інших визначених законодавством документів для перевірки уповноваженій службовій особі Державної прикордонної служби України. Прикордонний контроль вважається закінченим після надання уповноваженою службовою особою Державної прикордонної служби України дозволу на перетинання державного кордону особою, транспортним засобом, вантажем або після доведення до відома відповідної особи рішення про відмову у перетинанні державного кордону особою, транспортним засобом, вантажем [171].

Між тим, на практиці трапляються випадки, коли службові особи Державної прикордонної служби України сприяють порушенню визначеної законом процедури та дозволяють незаконно перетинати кордон певним особам за винагородження. Так, у 2019 році посадовець прикордонної служби розробив та реалізовував схему незаконного переправлення осіб через державний кордон України. За перевезення через пункт пропуску «Ужгород» без проходження митного контролю він одержав від громадянки України 300 євро неправомірної вигоди [102].

Той факт, що нелегальна міграція, як незаконне переміщення через державний кордон осіб відбувається під контролем організованих злочинних угруповань з корумпованими зв'язками в органах влади, підтвердила й Н.В. Бондаренко [17, с. 37]. Під їх контролем здійснюється й нелегальне влаштування на роботу в країні призначення [98, с. 106].

Загалом, у структурі міграційних процесів більшість вчених виділяє таку схему нелегальної міграції з метою працевлаштування: залучення особи-посередника, що займається нелегальним переправленням за кордон; надійне

укриття в пунктах пропуску; перетин кордону із супроводом; незаконний в'їзд або перебування; влаштування на роботу в країні призначення тощо [98, с. 106]. При цьому, слід зазначити, – у разі, якщо особа викрадає або підробляє документи для перетинання державного кордону України і передає їх для використання іншим особам під час переправлення їх через державний кордон України, то має місце сукупність злочинів за ст. ст. 332 і 357 або 358 КК України.

На нашу думку, саме така класифікація найточніше відображає дії, які відносяться до способів вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. Між тим, ця класифікація не є остаточною через те, що способи постійно удосконалюються та еволюціонують.

Переходячи до слідової картини, слід зазначити, що злочин є подією матеріального світу, про що свідчить наявність певної сукупності слідів, які виникають в результаті змін в органічній та неорганічній природі. В криміналістичній науці такі відображення поділяються на матеріальні (виникають як результат взаємодії різних об'єктів) та ідеальні (суб'єктивні образи об'єктивної дійсності, відображені в пам'яті людини) [187, с. 180; 112; 9].

Як показав аналіз матеріалів судово-слідчої практики, матеріальні сліди у провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном в основному містяться у документах: статuti, ліцензії, договори; бухгалтерські, банківські та інші документи, що відображають господарські операції; копії квитанцій на міжнародні поштові відправлення та переводи; паспорти громадян (підроблені або справжні); документи, що були використані для перетинання державного кордону з метою працевлаштування; документи, що підтверджують факт працевлаштування за кордоном, бронювання або оплати житла в країні працевлаштування тощо; контракт про посередництво у працевлаштуванні за кордоном із закордонним роботодавцем; проект трудового договору тощо [120, с. 362]. Сліди можуть міститися як у змістовній частині документів, так і на їх поверхні (сліди крові, сліди папілярних візерунків, сліди матеріальної підробки тощо).

У випадку злочинної діяльності (зокрема торгівлі людьми) під прикриттям працевлаштування на етапі вербування через агенства з працевлаштування за кордоном, як правило, використовуються оголошення у друкованих та електронних ЗМІ про пропозиції високооплачуваної роботи за кордоном, в яких запрошуються на роботу відповідні категорії. Під час безпосереднього спілкування із потенційною жертвою їй можуть демонструватись підроблені або справжні установчі документи, що засвідчують легітимність діяльності вказаних агенств, знімаються копії громадянських та закордонних паспортів, укладаються фіктивні трудові угоди або угоди про надання послуг з працевлаштування, складаються анкети для оформлення виїзних документів тощо. Слідами такої злочинної діяльності є всі перераховані документи – ліцензії, договори, анкети, копії та оригінали паспортів, угоди на надання послуг, квитанції про оплату авіа-, залізничних квитків та інші [103, с. 65]. Матеріальними слідами також можуть бути: сліди ніг, транспортних засобів, сліди знаряддя, сліди папілярних візерунків, залишки будь-яких предметів, речей або субстанції тощо.

Не слід оминати увагою й уявні сліди (сліди пам'яті). Злочинці спілкуються із потерпілими, свідками, іншими суб'єктами, які мають відношення до процесу працевлаштування, і ця інформація залишається у них в пам'яті [127, с. 100].

Як зазначає В. В. Пясковський, способи вербування потерпілих та способи переміщення їх через державний кордон також обумовлюють найрізноманітніші зв'язки з діяльністю торгівців і відбивають сліди контакту з оточуючими їх об'єктами [179, с. 11].

Втім, не можна не визнати той факт, що за останні десятиріччя у криміналістиці з'явився третій вид слідів – віртуальні, який не відноситься ані до матеріальних, ані до ідеальних слідів. Такі сліди займають умовно проміжну позицію між матеріальними та ідеальними слідами» [94, с. 266] і можуть бути виявлені при вивченні комп'ютерного обладнання, робочих

записів програмістів, протоколів роботи антивірусних програм, програмного забезпечення тощо [7, с. 221].

Зокрема, такі сліди можуть міститися в електронній скриньці, у пам'яті телефону, за допомогою яких здійснювалася переписка між злочинцями та потерпілим (повідомлення, фотографії тощо); у голосових повідомленнях та і відеодзвінках; на сторінці веб-сайту, аканту особи; у пам'яті комп'ютера тощо.

До того ж, за допомогою комп'ютерного обладнання, друкуючих та скануючих пристроїв шахраї часто здійснюють виготовлення або підробку документів, необхідних для здійснення злочинів. В електронному вигляді можуть зберігатися певні «облікові справи» вчинених незаконних дій, фотографії, нотатки, алгоритми дій, посилання на певні сайти, реєстри, інформацію про жертв тощо. Непоодинокими є випадки, коли за допомогою мережі Інтернет злочинці виставляють інформаційні оголошення і знаходять потенційних жертв. За таких обставин інформаційні сліди можуть відображатися у скриншоті сторінок профілю або сайту (де відображається оголошення). Важливим є встановлення ір-адресу точки доступу, з якого велася переписка[219; 134, с. 38].

Ми вже зазначали, що способом розрахунків між злочинцями та потерпілими здебільшого є електронні банківські перекази та інші безготівкові розрахунки. У цьому контексті слід звернути увагу, що у телефоні, в комп'ютері може міститися програмне забезпечення, звідки можна отримати слідову інформацію про проведені банківські операції. За таких обставин банківська карта, рахунок власника картки або рахунок телефонного номера виступають об'єктом слідоутворення [224, с. 27].

Слідова інформація у провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном може також міститися у електронних журналах проведення фінансових операцій, електронних реєстрах та базах даних (наприклад Реєстрі ліцензіатів, яким видано ліцензію на право провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні

за кордоном Мінекономіки; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців; Єдиному реєстрі підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; Реєстрі страхових агентів; Ліцензійному реєстрі міжнародних перевезень тощо).

1.3. Криміналістична характеристика особи злочинця та потерпілого

Особа злочинця є об'єктом постійної уваги абсолютно всіх робіт, присвячених криміналістичній методиці розслідування злочинів. Не дивлячись, що вчені покладають різні складові у змістовну частину цього елементу криміналістичної характеристики, більшість із них одностайні в думці, що поняття «особа злочинця» охоплюється даними соціально-демографічного характеру, характеристикою моральних властивостей та психологічних особливостей, які відрізняють конкретну особу від усіх інших [137, с. 182]. Ці характеристики і візьмемо за основу при розгляді криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із наданням послуг із працевлаштування за кордоном.

Як показав аналіз кримінальних проваджень, вироків судової практики, анкетування практичних працівників, злочинні дії у сфері працевлаштування за кордоном здебільшого вчиняються особами, котрі виступають у ролі роботодавців, співробітників компанії з працевлаштування за кордоном (як справжніх, так і підставних). В основному ці особи створюють фіктивну посередницьку фірму з надання послуг щодо працевлаштування на роботу за кордоном без мети надання таких послуг, з подальшим зникненням. Часто має місце введення в оману стосовно умов праці осіб, які користуються послугами посередницької фірми з працевлаштування за кордоном (за умов легального працевлаштування). У зв'язку із попитом Інтернету, ряд злочинців створюють фіктивні сайти агенцій щодо працевлаштування за

кордоном з метою отримання «обов'язкового попереднього внеску» на вказані реквізити банківської картки за бронювання вакансії тощо. Вказаних осіб віднесемо до першої групи.

До другої групи можна віднести осіб, які сприяють вчиненню злочину, у тому числі діяльність яких пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з метою працевлаштування (представники консульських установ, страхових компаній, державної міграційної служби, туристичних підприємств, службові особи Державної прикордонної служби України та ін.). Ці особи сприяють видачі документів, необхідних для перетинання державного кордону України та працевлаштування в іншій країні.

Іноді протиправні дії можуть бути й з боку осіб, які мають намір працевлаштуватися за кордоном (підробляють або викрадають документи, незаконно перетинають державний кордон тощо). Таких осіб віднесемо до третьої групи.

До четвертої групи віднесемо осіб, які використовують працевлаштування за кордоном як прикриття у здійсненні злочинних різноманітних дій. Як свідчить практика, сфера працевлаштування за кордоном все частіше привертає увагу ОЗУ, що підвищує суспільну небезпеку протиправних дій у вказаному сегменті. У більшості випадків мова йдеться про вчинення декількох епізодів. Діяльність таких угруповань пов'язана із укладанням «псевдо угод» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном, з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою трудової чи сексуальної експлуатації, жебракування та використання у злочинних схемах.

Слід зауважити, що безперешкодному здійсненню таких злочинних дій нерідко сприяють держслужбовці, правоохоронні органи, органи прикордонної служби. А той факт, що незаконне переміщення через державний кордон осіб відбувається під контролем організованих злочинних

угруповань з корумпованими зв'язками в органах влади підтверджує ряд вчених [17, с. 37; 70, с.78; 235, с. 132].

А. І. Волкова також у своїх роботах наголошує про налагодження корумпованих зв'язків із посадовими особами державних органів, які займаються оформленням та видачею необхідних для виїзду за кордон документів, а також здійснюють безпосередній контроль за переміщенням громадян через державний кордон України [24, с. 178].

Взагалі, коло осіб, які займаються торгівлею людьми, досить різноманітне. Це можуть бути і звичні злочинці, і прості шахраї, і люди з нормальним статком, яких тягне до «гострих відчуттів». Але останнім часом торговці «людським товаром» усе менше й менше беруть безпосередню участь у вербуванні людини, її переміщенні через державні кордони. Цим, як правило, займаються «посередники», у тому числі з інших країн. Функції деяких членів злочинних груп можуть розширюватися. Один член групи може виконувати одночасно декілька функцій, наприклад, в сфері торгівлі людьми організатор може діяти одночасно як вербовщик, перевізник. В сфері організації сексуальної експлуатації – організатор може виконувати функції рядового сутенера, диспетчера та навіть короткочасно виконувати функції охоронця притону. Сукупність окремих особисто-ситуативних факторів на етапі формування злочинного замислу приводить до створення достатньо стійкої злочинної організації, яка залучає до сфери своєї діяльності велику кількість осіб. Розподіл ролей в подібній організації відповідає механізму даного виду злочинної діяльності [181, с. 168].

У цьому розрізі Г. П. Жаровська наводить достатньо широке коло суб'єктів, які здійснюють злочинну діяльність, пов'язану з торгівлею людьми. Зокрема, до таких ОЗУ належать:

- організатори та керівники злочинних груп, які займаються торгівлею людьми;
- вербувальники, які зваблюють брехливими обіцянками привабливого закордонного життя;

- працівники фірм, які займаються нелегальним працевлаштуванням за кордоном;
- особи, які використовують свої зв'язки із корумпованими працівниками паспортної та міграційної служби для оформлення необхідних для виїзду документів;
- перевізники таких осіб;
- особи, які використовують жертв у своєму нелегальному бізнесі;
- особи, які переконують жертву, що у діях осіб, які пропонують працевлаштування за кордоном, не має обману [42, с. 376].

Щодо соціально-демографічної характеристики, слід сказати, що 90% осіб, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном, є мешканцями великих міст. Більшість з них є громадянами України. Водночас, специфіка злочинів даного напрямку полягає в тому, що вчиненню протиправних дій можуть сприяти іноземні громадяни, особливо у випадках торгівлі людьми під приводом працевлаштування, або, якщо під прикриттям працевлаштування здійснюється контрабанда заборонених об'єктів.

Причому продавцями, як правило, виступають громадяни України, а покупцями навпаки — іноземні громадяни [33, с. 59]. Натомість, як зауважує М. В. Шкрибайло, при здійсненні шахрайства за співучасті або в складі групи осіб, учасники також можуть бути особами з різних країн, особливо в тих випадках, коли використовується схема «працевлаштування за кордоном» [232, с. 188].

Освітній та інтелектуальний рівень осіб, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном, достатньо високий, особливо при вчиненні обманних дій щодо потенційних заробітчан. Окрім того, 75 % осіб мають вищу освіту, здебільшого юридичну або економічну.

Щодо вікових характеристик – злочини у сфері працевлаштування за кордоном в основному вчиняються особами віком від 20 до 45 років. Натомість, серед злочинців зустрічаються й особи більш зрілого віку.

М. В. Шкрибайло зазначає, що, під час класифікації злочинів у сфері працевлаштування, необхідно звернути увагу на вікову особливість, оскільки в осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, практично відсутня можливість вчинення такого виду злочину, адже рівень довіри до них невеликий і, як наслідок, у них відсутня можливість шляхом введення в оману чи зловживаючи довірою здійснити шахрайство у сфері працевлаштування [232, с. 188].

Торгівля людьми та інші злочинні дії у відношенні заробітчан в основному вчиняється чоловіками. Разом з тим, шахрайства, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, вчиняє велика кількість жінок (приблизно 45% - Додаток Б, В).

Закономірності у позиціях щодо сімейного стану ми не виявили. Можна сказати, що відсоток сімейних і не сімейних осіб приблизно однаковий. Але, на нашу думку, ніяким чином ця характеристика не впливає на рівень злочинності.

Говорячи про судимість, слід сказати, що кількість раніше судимих осіб складає приблизно 16 %, тоді як за злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, засуджені раніше були лише 1 % (Додаток Б, В).

Оцінюючи морально-психологічні ознаки злочинця, що вчиняє злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, можна сказати, що у ряді випадків такі особи цинічно переступають норми моралі, не мають співчуття, мають психологічну стійкість, самооцінку та самоконтроль. Заради досягнення мети такі особи не поступляться ні перед чим. Особливу жорстокість до жертви злочинці проявляють у випадку використання механізму працевлаштування задля подальшої експлуатації людей, які не підозрюють справжніх намірів злочинців і вірять в працевлаштування та краще життя за кордоном [122, с. 205].

Таким особам притаманні також підприємливість, енергійність, цілеспрямованість, організаторські здібності, вміння переконувати інших, у

тому числі шляхом обману [2, с. 106]. Досить часто на жертву, окрім психологічного впливу та фізичного насильства, може чинитися й матеріальний вплив [60, с. 183]. Підтвердженням цьому може стати приклад із судової практики. Так, у 2019 році ОСОБА_1, діючи умисно, переслідуючи корисливий мотив, на території м. Чернігова здійснив вербування ОСОБА_2 з метою її подальшої сексуальної експлуатації, з використанням уразливого стану потерпілої. Зокрема, ОСОБА_2 отримала від ОСОБА_3 номер мобільного телефону ОСОБА_1, який, з її слів, пропонував працевлаштування за кордоном. ОСОБА_2, перебуваючи в уразливому стані внаслідок складних життєвих обставин (відсутність роботи, коштів для існування, наявність боргів, кредитів) та бажаючи працевлаштуватись, подзвонила ОСОБА_1. Під час зустрічі ОСОБА_1 повідомив ОСОБА_2 про можливість виїзду до країн Європи та Ізраїлю з метою працевлаштування за плату, обіцяючи при цьому високі заробітки, гідні умови проживання, роботи та дотримання її прав. Усвідомлюючи, що ОСОБА_2 перебуває в уразливому стані, ОСОБА_1 повідомив, що їй буде сплачено вартість виготовлення документів для виїзду за кордон та перельоту, яку вона надалі повинна буде відшкодувати за рахунок зароблених коштів [202].

З цього виходить, що бажання отримати прибутки за незначний проміжок часу спонукає українців погоджуватися на достатньо «сумнівні» пропозиції від таких осіб, які намагаються ошукати заробітчан.

Потерпілими від шахрайських дій насамперед стають особи, які не знають іноземної мови та звертаються в посередницькі фірми, не перевірявши їх ділової репутації та не вимагаючи документів, які засвідчують реальне існування підприємства, як юридичної особи. Зокрема, наші дослідження показали, що віктимна поведінка потерпілих в основному проявляється в наступному:

По-перше, громадяни, які бажають отримати роботу за кордоном, достатньо легковажно відносяться до обрання посередника, не перевіряють ліцензію, реєстраційні та інші документи, що підтверджують законну

діяльність із надання послуг з працевлаштування за кордоном, не цікавляться репутацією такого суб'єкта підприємницької діяльності.

По-друге, потенційні «заробітчани», отримуючи пропозицію роботи у певній країні, не завжди цікавляться місцевим ринком праці у цій країні і вимогами до іноземних співробітників, особливостями культури та менталітету населення цієї країни.

По-третьє, підписування документів без детального вивчення їх змісту, а також підписання порожніх аркушів, або документів із неповним змістом.

По-четверте, громадяни недостатньо докладно дізнаються про умови майбутньої роботи, розмір заробітної плати та систему штрафів, умови проживання, інформацією про роботодавця.

По-п'яте, відкриття замість робочої – туристичної візи. Слід сказати, що працевлаштування за туристичною або будь-якою іншою візою заборонене і робітник, який працює за такою візою вважається нелегалом. Саме робітники-нелегали стають залежними від іноземного роботодавця і можуть стати жертвою трудової експлуатації.

По-шосте, громадяни віддають в руки посередникам або роботодавцям особисті документи та паспорти, що стає причиною їх вилучення і безправності у країні працевлаштування тощо.

По-сьоме, громадяни в пошуках роботи змушені з тих або інших причин навмисно порушувати міграційне законодавство та самотійно чи за допомогою певних осіб нелегально перетинати державний кордон і на території іншої держави займатися нелегальною трудовою діяльністю, потрапивши тим самим у трудове рабство з використання для примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації, розповсюдження наркотиків тощо.

По-восьме, відмова від укладання трудового договору з іноземним роботодавцем, що ускладнює захист своїх прав в рамках законодавства про працю країни перебування.

Щодо вікових та освітніх характеристик, потерпілими від злочинних дій у сфері працевлаштування за кордоном стають в основному молоді, працездатні особи віком приблизно від 18 до 45 років. В основному такі особи обирають виробничу (пошив одягу та взуття, обробна промисловість, тощо) та сільськогосподарську сферу (збір врожаю фруктів та овочів, виноградарство, м'ясо-молочне виробництво тощо). Чоловіки здебільшого мають намір працювати у транспортній та будівельній сфері (монтажники, вантажники, водії, перевізники та ін.).

Особи віком від 45 років в основному прагнуть працевлаштуватися в якості соціальних працівників та обслуговуючого персоналу.

Як зазначає П. Мельник, трудові мігранти у будь-якій країні – це найактивніша частина населення віком від 18 до 45 років. Люди саме цього віку приносять державі левову частину доходів у вигляді податків і загалом забезпечують економічне благополуччя країни [92]. При цьому, за даними К. Ніколаєць, протягом 2014–2017 рр. абсолютну більшість мігрантів становили особи віком 30–40 років, які виїздили за кордон тимчасово в пошуках роботи для утримання сімей, і престиж роботи за кордоном їх цікавив менше, аніж розмір заробітку. Проте, поступово ситуація змінювалась. І в 2018 р. стала помітною тенденція до зростання кількості молодих людей серед трудових мігрантів. Їх приваблює не лише перспектива більш високих заробітків, а й життя у правовій державі без засилля родинно-земляцьких угруповань чи великих фінансово-промислових груп [111, с. 102].

А вже за даними Міжнародної організації з міграції, трудові мігранти молодого віку, що від'їжджають до Австралії, Канади, Нової Зеландії та США, - переважно особи у віці до 30 років (64%), жінки (64%), які мають вищу освіту (56%) та збиралися емігрувати для постійного проживання (25%). Дослідження підтвердило, що виїзд у віддалені заокеанські країни з метою постійного проживання здійснюють передовсім молоді й освічені українці. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ)

представництва в Україні, майбутні емігранти з України переважно були зайняті в сферах освіти, культури, науки, роздрібної торгівлі та послуг, або були студентами [95].

40 % осіб шукають роботу за кордоном відразу після закінчення навчальних закладів, не маючи трудового стажу в Україні. 35 % громадян мають вищу освіту, 45 % - мають середню, в основному технічну освіту. 20 % громадян взагалі не мають вищої освіти і сподіваються на отримання роботи за кордоном, пов'язану із виконанням виробничих завдань та обслуговуванням (столяри, штукатури, газозварники, доглядальниці, домогосподарки, двірники, офіціанти та ін.) (Додаток Б, В).

Втім, як справедливо підкреслює В. Капітан, найчастіше трудові мігранти – це кваліфіковані спеціалісти, які за кордоном зайняті здебільшого на некваліфікованих роботах [56, с. 476].

Серед трудових мігрантів переважають чоловіки, які становлять майже 2/3 усіх мігрантів(Додаток Б, В).

Втім, отримали також розповсюдження випадки вербовки начебто для роботи за кордоном молодих жінок. Спеціально для цього створювалися штучні фірми з сфальсифікованими атрибутами. Фактично обмануті жертви опинялися в чужій країні без засобів для існування, без правової допомоги, в становищі рабинь і повій [84, с. 530]. В контексті даної проблематики не можна не відмітити той факт, що Україна залишається однією з основних країн походження постраждалих від торгівлі людьми. За даними соціологічних оцінок, приблизно 120 000 українських громадян, починаючи з 1991 року постраждали від сучасного рабства. Міжнародна організація з міграції представництва в Україні виявила і надала допомогу понад 9 000 з них. І, якщо раніше в якості жертв трудової та сексуальної експлуатації переважали жінки віком 15–24 років, то наразі показник збільшився за рахунок жінок і чоловіків різного віку [95].

При цьому, спостерігаються суттєві відмінності в напрямках зовнішніх трудових міграцій чоловіків та жінок. Так, серед основних країн-реципієнтів

вітчизняної робочої сили помітна перевага жінок спостерігається серед мігруючих до Італії. Серед працюючих у Польщі, Іспанії та Португалії переважають чоловіки, однак частка жінок тут є вищою, ніж у всіх міграційних потоках. Польща і Росія є країнами переважно чоловічої трудової міграції з України [56, с. 476].

Українських чоловіків вербують на сезонні роботи також до Чехії, Сербії, Хорватії та інших країн. Їх використовують як рабів для збирання врожаю, виснажливої праці на промислових підприємствах, у будівництві та готують їх як бойовиків для участі у збройних конфліктах. Студентам пропонують короткострокову роботу за кордоном з оплатою праці, проживанням у сім'ї, з наданням можливості поглибленого вивчення мови. Як правило, студенти потрапляють у такі умови праці, за яких виконати встановлені норми, найчастіше у сільському господарстві, неможливо. В результаті вони не отримують обіцяних грошей і потрапляють у боргову кабалу, оскільки не відпрацьовують витрачених коштів на їхнє проживання та харчування. Виїхати з країни можна лише за умови виплати боргу або з порожніми кишенями. Надсилають запрошення дівчатам на «кастинг-перегляд» з наданням короткострокових віз. Коли віза закінчується, то через відсутність грошей дівчата не мають можливості повернутися додому [13, с. 355].

В основному потерпілими стають працездатні, дієздатні особи. Рівень довіри таких осіб високий, що дозволяє злочинцям ошукувати та застосовувати у відношенні них злочинні схеми. Особливо довірливими є особи жіночої статі молодого віку, яких нерідко використовують у «секс індустрії» та ескорт послугах замість обіцяної роботи моделей, працівниць шоу-бізнесу та ін. [121].

За рівнем матеріального добробуту, більшість жертв мали середній достаток (35 %) і бажали покращити рівень життя. 35 % знаходилися «на грані виживання» і бачили працевлаштування за кордоном як єдиний спосіб вирішення складного матеріального становища (Додаток Б, В).

Як зазначає А. В. Андрушко, уразливий стан майже половини жертв торгівлі людьми був зумовлений винятково їхнім скрутним матеріальним становищем, збігом тяжких особистих або сімейних обставин. Використовуючи такий стан особи, вербувальники повідомляють їй неправдиві відомості, що стосуються вигідних умов праці, проживання, харчування тощо. Особам обіцяють роботу (зокрема, працювати продавцями, офіціантками, доглядальницями за людьми похилого віку чи інвалідами, збирачами гуманітарної допомоги для хворих людей, розповсюджувачами листівок тощо). При цьому, жертви часто не ставляться до зроблених їм пропозицій критично [2, с. 107].

На думку В.П. Шейнова, засобом впливу шахраїв є юридична безграмотність, неухважність жертви, непоінформованість її у деяких юридичних питаннях [229, с. 120].

Наші дослідження також підтверджують вказані характеристики. Так, бажаючи працевлаштуватися, потерпілі не завжди перевіряють документи, що засвідчують діяльність юридичної особи (ліцензію Міністерства соціальної політики України, установчі документи тощо). Крім того, не перевіряється наявність відповідної вакансії за кордоном.

Встановлено, що 55 % громадян шукали роботу через соціальні мережі, а 10 % взагалі використовувалися оголошення на стовпах та будинках. Ряд громадян стали потерпілими, сплативши гроші за обіцяне «майбутнє» місце роботи до складання трудових договорів чи інших письмових підтверджень, але так і не отримали обіцяної роботи (Додаток Б, В).

Окрім того, 14 % громадян віддають свої документи, у тому числі паспорти, наражаючи таким чином себе на небезпеку. Віктимність відображається й бажанні заробити, не замислюючись, чи легальною буде робота. 78 % громадян працевлаштовуються неофіційно, що зумовлює величезні ризики (Додаток Б, В). За таких обставин громадяни ризикують втратити зароблені гроші, не отримати низку послуг, у тому числі щодо лікування у випадку хвороби. Іноді наслідки неофіційного працевлаштування

можуть бути набагато серйознішими – від трудової та сексуальної експлуатації до вбивства та торгівлі органами.

Водночас, для жертв від торгівлі людьми, використання рабської праці та інших злочинів пов'язаних з сексуальною та трудовою експлуатацією, що здійснюються під прикриттям діяльності з працевлаштування, притаманні глибинні, приховувані емоції, які виражаються в почутті вини, покинутості, зради, самотності, втрати сенсу життя та страху смерті. Психологічний вплив злочинців на жертву торгівлі та трудової експлуатації триває певний час та характеризується багатократністю. Періодичні погрози життю та здоров'ю, факти зґвалтування та тортур призводять до постійного психоемоційного напруження потерпілого. При цьому багатократність психологічного впливу на жертву супроводжується її звиканням (сенсифікацією), що викликає своєрідну «імунізацію» по відношенню до психотравмуючого фактору. Потерпілий в такій ситуації при звичається до неї, а звідси випливає зниження гостроти сприйняття [181, с. 169].

Отже, соціально-демографічні і морально-психологічні характеристики особи злочинця залежать від того, який саме злочин, пов'язаний із працевлаштуванням за кордоном, вчиняється. Злочини із високим рівнем суспільної небезпеки вчиняють особи із жорстким характером, стійкою антисоціальною позицією, для яких вчинення насильства стає за правило. Натомість, шахрайства, вчинювані у сфері працевлаштування за кордоном, вчиняють особи, які характеризуються високим рівнем інтелектуального розвитку. Вони винахідливі та кмітливі і легко входять у контакт з потерпілими, викликають в них довіру.

Потерпілими стають особи, які через скрутне матеріальне становище та вразливий стан погоджуються на сумнівні пропозиції з працевлаштування за кордоном, не перевіряючи репутації посередника та не ознайомлюючись зі змістом документів, що підписуються.

Висновки до розділу 1

Під час дослідження криміналістичної характеристики злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном нами зроблено такі висновки:

1. Говорячи про обстановку та умови вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, не можна залишати без уваги соціально-економічні та правові аспекти, нормативно-правове забезпечення діяльності у сфері працевлаштування за кордоном та статус суб'єктів, які мають відношення до такої діяльності.

2. Діяльність щодо виїзду за кордон із метою працевлаштування регулюється низкою нормативних актів як вітчизняного, так і міжнародного характеру. Поряд з цим, прогресивні зміни у структурі злочинності та поява нових сучасних способів дій, у тому числі і у сфері працевлаштування, ускладнили можливість держави повною мірою захищати вищевказані права громадян, внаслідок чого низка суб'єктів стають потерпілими від дій несумлінних посередників та роботодавців. Певною проблемою на заваді захисту прав українців за кордоном стає прагнення громадян працевлаштуватися поза офіційним контролем. У зв'язку із цим ряд норм потребують уточнення та кардинальних змін.

3. Місце вчинення злочину може бути декілька. Зокрема, злочинні дії можуть починатися в офісі посередника з працевлаштування, продовжуватися пересіченням державного кордону і закінчуватися на території іншої країни. Серед найпопулярніших країн для заробітчан-українців виявилася Польща, Угорщина, Чехія, Італія, Іспанія, Фінляндія та Німеччина, що визначає географічне поширення кримінально караних посягань в цих регіонах. Щодо часу та сезонності, то все залежить від попиту в певний проміжок часу на робітників для виконання певних видів робіт. Так, наприклад, в Фінляндії основним видом зайнятості є сезонний збір ягід та грибів, який розпочинається з липня і закінчується у вересні. Іспанія

випереджає всі держави за рівнем імпортування фруктів, а попит на робітників для збору врожаю розпочинається з жовтня по травень. В пік туристичних сезонів у курортних державах зростає попит на кількість офіціантів і барменів, аніматорів та ін.

4. Способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, багато в чому залежать від обстановки, що склалася як в Україні, так і в іноземній державі, в якій особа планувала працевлаштуватися. На вибір способів також впливають особистісні характеристики осіб, які вчиняють злочини та у відношенні яких такі злочини вчиняються. Існує безліч злочинних схем у сфері працевлаштування за кордоном, а зі зміною соціально-політичної, фінансово-економічної ситуації змінюються й удосконалюються способи злочинних дій, які набувають нового змісту. Спосіб вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, потрібно визначати як повноструктурний комплекс дій, спрямованих на підготовку, вчинення чи приховування злочину.

5. Будь-яка діяльність зумовлює наслідки, що відображаються у вигляді слідів. Матеріальні сліди у провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном в основному відображаються у документах: установчих, ліцензійних, бухгалтерських, банківських, копіях квитанцій на міжнародні поштові відправлення та переводи, паспортах громадян, документах, що були використані для перетинання державного кордону з метою працевлаштування, документах, що підтверджують факт працевлаштування та перебування за кордоном, контракті про посередництво у працевлаштуванні за кордоном із закордонним роботодавцем, проєкті трудового договору тощо. Уявні сліди залишаються в пам'яті потерпілих, свідків, інших суб'єктів, які мають відношення до процесу працевлаштування.

Віртуальні сліди у провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном можуть міститися у електронних журналах проведення фінансових операцій, електронних реєстрах та базах даних, в електронній скриньці, у пам'яті телефону, у голосових повідомленнях та і

відеодзвінках; на сторінці веб-сайту, аканту особи, у пам'яті комп'ютера тощо.

6. Типові криміналістичні ознаки особи злочинця, який вчиняє злочини сфері працевлаштування за кордоном, розглядаються шляхом узагальнення відомостей соціально-демографічного характеру, моральних властивостей та психологічних особливостей, які відрізняють конкретну особу від усіх інших.

Щодо соціально-демографічної характеристики, то 90% осіб, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном, є мешканцями великих міст. Більшість з них є громадянами України. Водночас, специфіка злочинів даного напрямку полягає в тому, що вчиненню протиправних дій можуть сприяти іноземні громадяни, особливо у випадках торгівлі людьми під приводом працевлаштування. Освітній та інтелектуальний рівень осіб, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном, достатньо високий, особливо при вчиненні обманних дій щодо потенційних заробітчан. 75% осіб мають вищу освіту, здебільшого юридичну або економічну. Вікова категорія – від 20-45 років, кількість жінок та чоловіків приблизно однакова (45% та 55%), кількість раніше судимих осіб складає приблизно 16%. Вказані злочини вчиняють особи із жорстким характером, стійкою антисоціальною позицією, із низькими моральними якостями, вмінням переконувати та нав'язувати свою позицію іншим.

7. Потерпілими у даній категорії проваджень насамперед стають особи, які, бажаючи працевлаштуватися, не перевіряють документи, що засвідчують діяльність посередника з працевлаштування та його репутацію, не перевіряють наявність відповідної вакансії за кордоном та не дізнаються про умови праці в іншій країні тощо. Щодо вікових та освітніх характеристик, потерпілими від злочинних дій у сфері працевлаштування за кордоном стають в основному молоді, працездатні особи віком приблизно від 18 до 45 років. Особи віком понад 45 років в основному прагнуть працевлаштуватися в якості соціальних працівників та обслуговуючого персоналу. 40 % осіб шукають роботу за кордоном відразу після закінчення навчальних закладів,

не маючи трудового стажу в Україні. 35 % громадян мають вищу освіту, 45 % - мають середню, в основному технічну освіту. 20 % громадян взагалі не мають вищої освіти і сподіваються на отримання роботи за кордоном, пов'язану із виконанням виробничих завдань та обслуговуванням. Серед трудових мігрантів переважають чоловіки, які становлять майже 2/3 від усіх заробітчан. Натомість, особливо довірливими є особи жіночої статі молодого віку, яких нерідко використовують у «секс індустрії» та ескорт послугах замість обіцяної роботи моделей, працівниць шоу-бізнесу та ін. За рівнем матеріального добробуту, більшість жертв мали середній достаток (35 %) і бажали покращити рівень життя. 35 % знаходилися «на грані виживання» і бачили працевлаштування за кордоном як єдиний спосіб вирішення складного матеріального становища.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯМ ЗА КОРДОНОМ

2.1. Оцінка первинної інформації та коло обставин, які підлягають встановленню

Безсумнівно, злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, містять у собі низку заздалегідь продуманих і спланованих дій, зміст яких залежить від обраних схем з організації «працевлаштування», наявності корупційних зв'язків, організації «прикриття» злочинної діяльності тощо.

Вказане зумовлює визначення правильних напрямів розслідування, які, насамперед, тісно пов'язані з обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні згідно статті 91 КПК України. Натомість, окрім типових обставин, що підлягають доказуванню, виникає необхідність у встановленні індивідуальних обставин, які визначають специфіку конкретного злочину. До того ж, під час розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, суттєве значення має не лише правильний, а і своєчасний аналіз первинної інформації.

Первинна інформація про вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном отримується органами правопорядку з джерел інформації про кримінальні правопорушення, якими на сьогодні, відповідно до Наказу МВС № 100 від 08.02.2019р. є:

- 1) заяви та повідомлення від осіб, які надійшли до особи, що уповноважена на здійснення досудового розслідування, або до службової особи, яка уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв або повідомлень;
- 2) самостійно виявлені посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини про вчинення кримінального правопорушення;
- 3) повідомлення від осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи

безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні [161].

Ми погоджуємося з думкою окремих науковців про те, що перелік цих джерел доцільно доповнити ще одним, а саме - самостійним виявленням уповноваженою службовою особою з будь/ якого джерела чи матеріалів оперативно-розшукової діяльності обставин кримінального правопорушення, оскільки оперативно-розшукові дії, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» здійснюється на підставі інформації не про вчинені кримінальні правопорушення, а щодо злочинів, що готуються [15, с. 69].

Про такий висновок свідчать і результати проведеного анкетування практичних працівників та вивчення слідчої та судової практики, відповідно до яких найчастіше первинна інформація про вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, отримується:

1) з усної або письмової заяви або повідомлення про вчинений злочин (найчастіше – від самих потерпілих від злочинів пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном або їх близьких родичів) – 55 % (Додаток Б);

2) з рапорту поліцейського про самостійне виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинений злочин 25 % (Додаток Б). Таке виявлення може відбуватися як слідчим в межах здійснення досудового розслідування інших кримінальних правопорушень так і оперативним працівником під час проведення оперативно-розшукових заходів.

Далі, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України уповноваженні суб'єкти (прокурор, слідчий, дізнавач), зобов'язані невідкладно, але не пізніше 24 годин після отримання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального

правопорушення, внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочати розслідування [77].

Здійснення розслідування будь-якого злочину, в тому числі і злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством, можливо лише в межах досудового розслідування, тобто – після внесення відповідних відомостей до ЄРДР, втім найчастіше представники органів правопорядку намагаються максимально повно зібрати інформацію про вчинений злочин ще до внесення відомостей до ЄРДР, щоб пересвідчитися в тому, що дійсно є підстави для початку досудового розслідування.

До того ж, законодавець в КПК передбачив можливість до внесення відомостей до ЄРДР проведення певних процесуальних дій, зокрема – проведення огляду місця події; здійснення тимчасового вилучення майна; відібрання пояснень; проведення медичного освідування; отримання висновку спеціаліста і зняття показання з технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучення знаряддя і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей - для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку [77].

Окрім того, законодавець не забороняє під час вивчення та оцінки первинної інформації про вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, звертатися не лише до процесуальних джерел отримання інформації, а і до позапроцесуальних, що в результаті не лише сприяє з'ясуванню того, що відбулося насправді, а й допомагає виявити існуючі суперечності та неточності.

Такими позапроцесуальними діями, можуть бути зокрема дії оперативних підрозділів, що передбачені у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме: опитування осіб; використання їх

добровільної допомоги; отримання від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформації про злочини, що готуються або вчинені; ознайомлення з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчення їх, виготовлення копії з таких документів, застосовування автоматизованих інформаційних систем та ін. [165].

Додаткові відомості щодо злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном на стадії реєстрації в ЄРДР отримуються залежно від виду злочину та способу його вчинення. Опитування практичних працівників а також вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволило зробити висновок про те, що найчастіше це відбувається завдяки наступним заходам збирання первинної інформації:

1) отримання пояснень від потерпілого та очевидців вчиненого злочину (65 %) (Дадаток Б);

2) встановлення осіб злочинців, та осіб, які сприяли вчиненню злочину, зокрема тих, діяльність яких була пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення потерпілих за кордон з метою працевлаштування та відібрання пояснень від них (45 %) (Дадаток Б);

3) отримання від фізичних та юридичних осіб наступних документів: щодо умов працевлаштування за кордоном (угоди, договори, контракти, тощо); які визначають організаційно-правовий статус фірми із працевлаштування за межами України та свідчать про її діяльність (статути, ліцензії, тощо); які підтверджують передання грошових коштів, за надання послуг по працевлаштуванню (договори, розписки, чеки, квитанції, тощо); тих, що були використані як засіб вчинення злочину (підроблені або справжні) (35 %) (Дадаток Б);

4) тимчасове вилучення речей і документів, зокрема і тих, що перераховані вище під час проведення огляду місця подій, та ін(25 %) (Дадаток Б).

Оскільки на початковому етапі розслідування основним і значущим фактором є час, то дії слідчого та оперативних співробітників на цьому етапі повинні характеризуватися максимальною мобільністю. Значна кількість злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном розкривається завдяки оперативному реагуванню на протиправну подію саме на початковому етапі. Раптовість виступає в таких випадках найважливішим засобом подолання протидії, тому, ефективність розслідування вищезазначених злочинів значно підвищується при внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР за матеріалами, зібраними в процесі здійснення оперативно-розшукових заходів. У таких випадках часто складається ситуація, при якій слідчий і оперативний співробітник заздалегідь можуть вивчити наявну інформацію і визначити час, порядок і послідовність її використання з метою досягнення бажаного результату. Їх дії, таким чином, приймають цілеспрямований, плановий характер, в той час, коли заінтересовані у протидії розслідуванню особи їх не очікують. Це дозволяє навіть своєчасно здійснити затримання всіх підозрюваних та їх співучасників і виключити можливість узгодження ними своїх дій [10, с.97]. Підстави та порядок такої взаємодії між слідчим та оперативним працівником на сьогодні визначено Наказом МВС № 575 від 07.07.2017р. [156].

Анкетування респондентів, які здійснюють розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, засвідчило існування певних ускладнень у практичних працівників при визначенні попередньої правової кваліфікації кримінального правопорушення під час оцінки первинної інформації (Додаток Б). Найбільші ускладнення у зазначених осіб виникають під час розмежування ст. ст. 149, 173, 190, 332 Кримінального кодексу України та ін. Це питання на сьогодні є дійсно актуальним, адже правильна кваліфікація в подальшому впливає і на порядок проведення досудового розслідування і на вибір слідчих (розшукових) дій які представники сторони обвинувачення будуть здійснювати в межах розслідування злочину.

З метою спрощення розмежування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, авторами науково-практичного посібника «Протидія торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці» були надані наступні роз'яснення та рекомендації: 1) при відмежуванні торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України) від грубого порушення угоди про працю українського громадянина за межами України (ч. 2 ст. 173 КК України) необхідно враховувати, що конкуренція між зазначеними нормами виникає в ситуаціях, коли йдеться про примусову працю. При цьому грубе порушення угоди про працю матиме місце лише за наявності трудового договору, який було укладено без застосування передбачених у ст. 149 КК України способів і умови якого грубо порушуються вже в процесі його виконання. У ст. 173 КК України йдеться про вихід за межі домовленості роботодавця, який шляхом обману, зловживання довірою або примушування вимагає від працівника виконання роботи, не обумовленої угодою [116].

Насамперед, при застосуванні такої ознаки, як «грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ними особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою» (ст. 173 КК України), слід виходити з наступного. Так, відповідно до вітчизняного законодавства трудові відносини громадян, які працюють за межами України, регулюються законодавством сторони працевлаштування та міжнародними договорами України. Якщо міжнародним договором, в якому бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору. При цьому слід виходити з того, що умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно із законодавством України про працю, є недійсними. Отже, кваліфікований склад цього злочину матиме місце тоді, коли українські працівники, що працюють за кордоном на підставі угод між

організаціями різних держав, які укладаються на виконання міждержавних договорів про економічне, науково-технічне та інше співробітництво, залишаються у трудових відносинах з організацією, що відрядила їх за кордон, і на них поширюється вітчизняне законодавство про працю. Водночас розглядуваний склад злочину буде відсутнім у випадках, коли порушення угоди про працю вчинюється стосовно громадян України, які працюють у різних спільних підприємствах, філіях іноземних організацій на території України, і їхні трудові відносини регулюються законодавством відповідних іноземних держав [105, с. 159].

Торгівля людьми відрізняється від цього злочину тим, що торговець використовує обман, шантаж, уразливий стан, насильство або інші передбачені ст. 149 КК України способи вже під час вербування, усвідомлюючи при цьому подальшу мету експлуатації людини [116]. Про те, що праця є примусовою, може свідчити сукупність різних обставин: застосування до особи психічного чи фізичного насильства; відсутність трудової угоди; обмеження свободи пересування особи у вільний від роботи час; відібрання в особи паспорта на період її роботи; утримання частини заробітної плати або не виплата її взагалі; погроза видати працівника-нелегала органам влади та інші обставини тощо. Наявність трудової угоди не обов'язково свідчить про відсутність примусової праці або торгівлі людьми. Те, що особа дала згоду на працевлаштування за кордоном, не означає, що вона погодилася на безоплатну працю, на побої та мордування, на інші умови, наближені до рабства [110, с. 19].

Дії, які полягають у використанні трудової міграції для обманного заволодіння грошима під приводом надання послуг із працевлаштування за кордоном (за відсутності ознак злочину, передбаченого ст. 149 КК України), охоплюються складом злочину – шахрайство (ст. 190 КК України). У разі ж, якщо торгівля людьми пов'язана з організацією їх незаконного переправлення через державний кордон України, керівництвом такими діями або сприянням їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів чи

усуненням перешкод, наявна сукупність злочинів, передбачених ст. ст. 149 та 332 КК України. Необхідність додаткової кваліфікації зумовлена тим, що чинна редакція ст. 149 КК України не охоплює незаконне переміщення людини через державний кордон України. Викрадення чи підроблення документів, які надають право на перетинання державного кордону України, з подальшим їх використанням для переміщення людини через кордон, не охоплюються ст. 149 та ст. 332 КК України і потребують самостійної кваліфікації за ст. 357 або ст. 358 КК України [116].

Саме після визначення первинної кваліфікації та внесення відповідних відомостей до ЄРДР, органи досудового розслідування уповноваженні на проведення та застосування усього арсеналу процесуальних дій та засобів, що передбачений чинним кримінальним процесуальним законодавством, а саме – проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема і запобіжних заходів, а також здійснення інших процесуальних дій [131].

Вибір та черговість проведення конкретних процесуальних дій під час розслідування будь-якого злочину, в тому числі і тих, що пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, перш за все тісно пов'язано з обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та які регламентовано в ст. 91 КПК України, а саме:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення злочину;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину чи винагороди за його вчинення, або є предметом злочину, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [77].

Проте, як вірно зазначає К.Ю. Назаренко у своїй монографії, для підрозділів Національної поліції визначені у КПК обставини мають загальноорієнтуючий характер, адже стосуються розслідування усіх видів злочинів та недостатньо конкретизовані щодо певних їх категорій. З іншого боку, переліки таких обставин для окремих видів злочинів є специфічними й залежать від ознак складу правопорушення. Саме тому дослідження обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях стосовно злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, необхідно визнати невід'ємним елементом цієї методики розслідування [104].

Системний аналіз кримінального процесуального законодавства, дослідження наукових праць, результатів вивчення слідчої та судової практики а також опитування практичних працівників, дозволили зробити висновок щодо обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, які можна поділити на три групи:

1) ті, що передбачені в КПК, а саме в ст. 91;

2) ті, що встановлені в диспозиціях статей КК України, які регламентують кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном;

3) решта обставин (які не входять до предмета доказування, але мають важливе значення для розгляду кримінального провадження по суті).

Зокрема, на етапі проведення початкової перевірки ряд авторів визначають встановлення та документування наступних обставин:

1) ознак фіктивності підприємства, статус якого використовувався злочинцями для введення в оману потерпілих;

2) наявності у засновників та інших представників підприємства наміру не виконувати умов угоди з «клієнтами» на момент їх укладення;

3) наявності нелегальних (отриманих від шахрайства) доходів у засновників та інших представників підприємства;

4) розміру завданої шахрайством шкоди [75, с. 159].

Виходячи з цього, основними завданнями на стадії відкриття кримінального провадження, пов'язаного із вчиненням злочинних дій у сфері працевлаштування, є встановлення наступних обставин, які мають значення для справи:

- наявності факту злочину (чи дійсно дії, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, є злочинними, чи мав місце цивільно-правовий делікт);

- до якого складу злочину відноситься діяння (шахрайство, грубе порушення угоди про працю, торгівля людьми під прикриттям діяльності з працевлаштування за кордоном, контрабанда, незаконне переправлення осіб через державний кордон України тощо);

- в чому полягали підготовчі дії, дії з безпосереднього вчинення та приховування злочину, яка їх тривалість, де вони відбувалися;

- кількість та характер участі кожного із злочинців у вчиненні злочину, яка характеристика цих осіб;

- наявність ознак фіктивності фірми, що надає послуги з працевлаштування;
- наявності у представників фірми наміру не виконувати умов угоди з «клієнтами» на момент їх укладення;
- наявність злочинних зв'язків з представниками влади та особами, які супроводжують діяльність з працевлаштування тощо [118, с. 140].

Як показали результати проведеного анкетування практичних працівників та вивчення слідчої та судової практики, серед основних дій, спрямованих на з'ясування вказаних обставин у даній категорії справ, можна віднести:

- допит потерпілого з детальним викладенням обставин вчинення щодо нього протиправних дій, з'ясування, яким чином особа отримувала дозвіл на працевлаштування, які при цьому документи надавала (47 %) (Додаток Б);
- допити свідків щодо володіння інформацією про умови, за яких укладалася угода щодо працевлаштування за кордоном, а також отримання інформації, що характеризує особу потерпілого та осіб, які причетні до вчинення злочину (36 %) (Додаток Б);
- вилучення документів, що визначають організаційно-правовий статус фірми із працевлаштування та свідчать про її діяльність (статути, ліцензії, договори) (43 %) (Додаток Б);
- вилучення бухгалтерських, банківських та інших документів, що відображають господарські операції (42 %) (Додаток Б);
- вилучення документів, що були використані як засіб вчинення злочину (підроблені або справжні) (34 %) (Додаток Б);
- вилучення документів, що були використані для перетинання державного кордону з метою працевлаштування (22 %) (Додаток Б). При цьому, А.М. Шульга та Н.Ю. Цвіркун зауважують, що документами, які необхідні для законного перетинання кордону є: 1) паспортний документ – виданий уповноваженими державними органами України чи іншої держави або статутними організаціями ООН документ, що підтверджує громадянство,

посвідчує особу пред'явника, дає право на в'їзд або виїзд з держави і визнаний Україною; 2) віза – етикетка (відмітка чи позначка) в паспортному документі, що оформлена уповноваженими державними органами України та є дозволом на в'їзд особи на її територію на зазначений у ній строк або на транзитний проїзд через її територію протягом відповідного строку [233, с. 170];

- вилучення документів, що підтверджують факт працевлаштування за кордоном, бронювання або оплати житла в країні працевлаштування тощо (23 %) (Додаток Б);

- огляд предметів та документів, у тому числі електронних (текстових, графічних зображень, фотографій, відео- та звукозаписів тощо), веб-сайтів (сторінок), мультимедійних та голосових повідомлень тощо) (51 %) (Додаток Б);

- одержання відповіді з Державної прикордонної служби України про те, що особа у певний час перетинала державний кордон із визначенням типу візи;

- пред'явлення підозрюваного для впізнання (24 %) (Додаток Б);

- обшук житла або іншого приміщення підозрюваного з метою відшукування предметів і документів, що мають відношення до вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном (44 %) (Додаток Б);

- проведення допиту підозрюваних (61 %) (Додаток Б);

- призначення експертиз (79 %) (Додаток Б) тощо.

Втім, визначаючи напрями розслідування на початковому етапі, слід мати на увазі, що заявник може сприймати цивільно-правовий делікт як злочин чи навпаки. До того ж, як вже зазначалося, дії, пов'язані із працевлаштуванням, можуть містити у собі різні склади злочину. Тому, першочерговою задачею є встановлення умислу та визначення правового характеру певних дій.

2.2. Взаємодія та міжнародне співробітництво при розслідуванні злочинів у сфері працевлаштування за кордоном

Сучасний економічний стан нашої держави на фоні обмежень, викликаних з одного боку епідемією корона вірусу, а з іншого певною деформацією у сфері розподілу соціальних благ, ще більше призводить до порушення принципів соціальної справедливості. Породжує соціальну нерівність з високим рівнем безробіття та обмеженістю у працевлаштуванні, і як наслідок значного зубожіння певних верств населення, що спонукає багатьох наших громадян шукати можливості свого працевлаштування на світових ринках за межами України, а саме: в Польщі, Туреччині, Чехії, Італії, Іспанії, Угорщині, Ізраїлю тощо. Тенденція яка склалася свідчить, що низький рівень життя штовхає наших співвітчизників на пошуки роботи за кордоном без знання місцевого законодавства, мови, кваліфікації, і навіть на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх потрапляння до групи ризику у підневільний стан та використання для примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації, розповсюдження наркотиків і інших форм злочинної діяльності [174, с. 8].

Протистояти вказаним явищам та захистити українських громадян з питань трудової міграції у сфері працевлаштування за кордоном, можливо лише за умов чіткої, налагодженої взаємодії уповноважених на те суб'єктів та ефективного здійснення міжнародного співробітництва уповноважених компетентних органів з цих питань.

С.О. Філліпов у своїй докторській дисертації робить логічний висновок про те, що протидія транскордонній злочинності має бути предметом спільних міждержавних зусиль, і на практиці дійсно досить активно впроваджуються механізми міжнародної, міжвідомчої взаємодії. Ці механізми, серед іншого, включають прикордонне співробітництво, узгодження політики щодо протидії організований злочинності (гармонізація матеріальних і процесуальних норм), оперативне співробітництво

(наприклад, обмін інформацією між представниками органів кримінального переслідування різних країн) [214, с. 92].

До суб'єктів такої взаємодії слід віднести відповідні органи Національної поліції, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері працевлаштування та трудової міграції, громадські об'єднання трудових мігрантів, що утворені за кордоном. Останні, відповідно до п. 2 ст. 11 Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» мають право під час співробітництва взаємодіяти не лише з центральними та місцевими органами виконавчої влади, але й з відповідними міжнародними неурядовими організаціями згідно законодавства [162].

Також, до суб'єктів уповноважених захистити українських громадян з питань трудової міграції у сфері працевлаштування за кордоном, слід віднести й інші уповноважені державні та неурядові організації, представництво Міжнародної організації з міграції в Україні [1]. Державну міграційну, прикордонну службу, закордонні дипломатичні установи України тощо. Для останніх, саме захист прав та інтересів громадян України за кордоном є одним з пріоритетних завдань (ст. 6 Закону України) [154].

Наша держава, як гарант у сприянні працевлаштування трудових мігрантів, не лише наділяє їх правом отримати певні відповіді від місцевих, центральних органів виконавчої влади з питань трудової міграції та всю необхідну інформацію щодо умов виїзду, працевлаштування за кордоном, і існуючих ризиків бути ошуканими чи потрапити у тенета злочинців, або недобросовісних роботодавців під примусову експлуатацію, працю або надання послуг. Але, й зобов'язує українські консульства за кордоном, надавати консультативно-правову допомогу на безоплатній основі, а також, інформувати трудових мігрантів щодо міжнародного права та національного права держави їх перебування (ст. ст. 10, 13 Закону України) [162].

Крім того, суттєву роль щодо інформування та захисту наших громадян в питаннях трудової міграції відіграє офіс Координатора проектів ОБСЄ в

Україні (розташований у місті Києві), який з 2018 року очолює посол Данії Генрік Вілладсен. Річний бюджет вказаної організації складає більше трьох с половиною мільйонів євро. До складу офісу входять як іноземні так і вітчизняні фахівці у кількості 87 осіб [69]. Ключовим моментом в діяльності офісу є також напрацювання відповідного механізму співпраці між державними та недержавними установами в питаннях щодо організації надання належної допомоги постраждалим, які в пошуках свого працевлаштування за кордоном потрапили у підневільний стан з використанням в різних видах примусової праці [174].

Враховуючи специфіку злочинів, що вчиняються з питань трудової міграції у сфері працевлаштування за кордоном, і кількість передбачених законом суб'єктів, які уповноважені протистояти вказаним явищам, надавати консультативну допомогу та захистити українських громадян у цій сфері, доцільно під час кримінального провадження здійснювати взаємодію не лише з оперативними підрозділами, але й з відповідними уповноваженими органами, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у вказаній сфері.

В питаннях виїзду громадян України за межі нашої держави в пошуках роботи, можна виділити декілька його напрямків: 1) коли пошук країни та безпосереднє місце роботи у ній, громадянин здійснює самостійно не порушуючи вимог міграційного законодавства (41 %); 2) коли в пошуках роботи громадянин порушуючи міграційне законодавство та законодавство про державну прикордонну службу самостійно чи за допомогою певних осіб нелегально перетинає державний кордон і потрапляючи на територію іншої держави займається там нелегальною трудовою діяльністю (44 %); 3) коли для пошуку роботи за межами нашої держави, громадянин використовує сферу туристичних послуг, і завдяки туристичній візі потрапляючи легально, як турист до такої країни, починає переховуватися на її території перебуваючи вже в нелегальному становищі та займатися там нелегальною трудовою діяльністю (34 %); 4) коли для пошуку роботи громадянин

використовує послуги особи, яка видає себе за посередника, що має право на надання посередницьких послуг з працевлаштування за кордоном (68 %); 5) коли для пошуку роботи громадянин використовує послуги особи, яка дійсно має дозвіл, ліцензію на надання таких послуг у питаннях працевлаштування за кордоном (22 %); 6) коли громадянин потрапляє на територію іншої держави і займається там трудовою діяльністю через отримане від представників іноземної держави офіційного запрошення на роботу, як відповідного фахівця в тій чи іншій галузі (Додаток Б).

У зв'язку з великим попитом на працю за кордоном, в Україні існує багато посередницьких фірм, які надають певні послуги з питань такого працевлаштування, і пропонують швидко вирішити всі питання з оформлення відповідного договору чи візи. Умовно таких посередників можна поділити на 1) тих, хто має відповідні реєстраційні документи, ліцензії Міністерства соціальної політики України та угоди з іноземними роботодавцями певних країн на здійснення посередницької діяльності у працевлаштуванні; 2) тих, хто не має таких дозвільних документів. Саме останні, за свої послуги з працевлаштування, вимагають оплати з особи, яка шукає роботу за кордоном продаючи їй начебто відповідні запрошення та інші документи, без яких неможливо оформити трудові візи чи певні дозволи з працевлаштування. Крім цього, такі посередники дуже часто не надають правдиву інформацію майбутньому робітнику щодо його можливого заробітку, умов праці, проживання тощо. Та переконують у безпечності здійснення трудової міграції нелегально і без зайвих витрат [143].

Як правило злочини, що вчиняються з питань зовнішньої трудової міграції, в переважній більшості пов'язані з обманом чи зловживанням довірою особи, яка має намір виїхати за кордон на заробітки. Особливо це стосується всіляких оголошень в Інтернеті щодо існуючих вакансій, надання посередницьких послуг, особливо, якщо за такі вакансії та послуги необхідно переслати певну суму грошей на відповідний рахунок та надання інших послуг з питань працевлаштування за кордоном. Завершуються такі дії

нелегальною міграцією, або як наслідок трудовою, сексуальною експлуатацією тощо.

Обмежити ризики потрапляння в тенета недобросовісних зарубіжних роботодавців та стати жертвою злочину з питань працевлаштування за кордоном, можливо за умов дотримання певних правил, а саме:

1) перед виїздом за кордон необхідно обов'язково особисто в консульстві чи посольстві, або від посередника отримати дозвіл на роботу від держави де планується працювати, або так званий «намір роботодавця надати роботу іноземцю» [215]. До того ж, як намір, так і дозвіл не повинні бути прострочені в часі, а також, отримати проект контракту чи договору та робочу візу;

2) важливо також отримати і страховий поліс, оскільки без нього не пропустять і можуть анулювати трудову візу, дозвіл на роботу. До того ж, страховий поліс повинен бути виданий лише у відповідних акредитованих страхових компаніях України, завірений підписом і печаткою страхового агента. Список таких компаній є на сайті Центру візової підтримки [215];

3) якщо перетин державного кордону планується здійснити за спрощеною процедурою (без візи) за допомогою біометричного паспорту, то треба враховувати, що відсутність трудової візи не дає право на працевлаштування за кордоном без відповідного дозволу;

4) працевлаштування вважається легальним за наявності трудової угоди, або договору, що складені мовою роботодавця та мовою, якою володіє робітник, і підписаних обома сторонами із зазначенням у них інформації щодо умов праці, робочого часу, порядку оплати, соціального захисту, медичної допомоги, відшкодування шкоди внаслідок нещасного випадку на виробництві, умов та адреси проживання, підстав звільнення робітника тощо;

5) особисті документи, такі як паспорт слід передавати тільки уповноваженим посадовим особам (працівникам посольства, консульства, прикордонникам) або іншим уповноваженим державним органам;

6) перед виїздом за кордон бажано зробити декілька копій паспорту, візи, страхового полісу одну залишити родичам, а інші зберігати при собі, окремо від оригіналів;

7) також необхідно домовитися з родичами про кодове «секретне» слово, наявність якого у розмові чи переписці з рідними буде свідчити, про існуючу небезпечну ситуацію та необхідність надання термінової допомоги;

8) перед виїздом за кордон бажано зареєструватися на сайті Міністерства закордонних справ України в системі «Друг», що за потреби допоможе розшукати за кордоном та надати допомогу в разі непередбачених, надзвичайних подій [99];

9) слід також з'ясувати (в Міністерстві закордонних справ України) номер телефону посольства України в державі, де передбачається працевлаштування, номер телефону цілодобової «гарячої лінії» Департаменту консульської служби Міністерства закордонних справ України. Не буде зайвим в загальних рисах ознайомитися і зі звичаями народу та релігією держави працевлаштування;

10) особі варто взяти з собою гроші (не менше 200 євро) чи кредитні картки.

Успішність розслідування злочинів, що вчиняються під час вирішення питань щодо працевлаштування громадян України за кордоном, так само як і повнота та всебічність розслідування із встановленням всіх обставин, що підлягають доказуванню, багато в чому залежить від ефективності здійснення взаємодії слідчого Національної поліції з оперативними підрозділами.

Враховуючи специфіку злочинів, що вчиняються з питань працевлаштування за кордоном і кількості вище зазначених відомств, організацій та уповноважених посадових осіб, що забезпечують реалізацію питань трудової міграції, доцільно органам досудового розслідування та оперативним підрозділам в питаннях розкриття та розслідування вказаної категорії злочинів взаємодіяти не лише особисто між собою, але й з

відповідними уповноваженими органами, що здійснюють контроль і нагляд у цій сфері дотримуючись відповідного співвідношення з питань повноважень, методів і засобів, визначених законом та відомчими нормативними актами для кожного суб'єкта такої взаємодії, з метою запобігання та викриття злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. Крім цього, ефективність діяльності правоохоронних органів в цілому з питань посилення боротьби із злочинами, що вчиняються у сфері працевлаштування за кордоном, напряду залежить не лише від вдосконалення їх організаційних структур, чи належної модернізації, підвищення мобільності у реагуванні на зміни в динаміці вказаної злочинності, але й від покращення рівня взаємодії самих правоохоронних органів з органами, які уповноважені не лише дотримуватися вимог з реалізації державної політики України у вказаній сфері, але й здійснювати координацію міграційної трудової діяльності, а також проводити планові (позапланові) заходи з контролю та нагляду за додержанням передбачених законом стандартів та правил, і ліцензійних умов у цілому, а також, з питань здійснення та дотримання уповноваженими суб'єктами визначених законом правил щодо зовнішньої трудової міграції.

Водночас, слід враховувати особливості вчинення таких видів злочинів, які напряду пов'язані, як з певною кількістю нормативно-правових актів, що в тій чи іншій мірі регулюють діяльність відповідних суб'єктів з надання послуг з питань працевлаштування за кордоном, так і з розгалуженістю напрямків пошуку особою роботи за межами України.

Важливим аспектом успішного та результативного здійснення кримінального провадження з досягненням бажаної мети, у тому числі, зі встановлення та притягнення до кримінальної відповідальності всіх учасників злочину вчиненого з питань працевлаштування за кордоном, є своєчасне та вдале застосування органами, які здійснюють вказане розслідування відповідних процесуальних та організаційних заходів, направлених на взаємодію з іншими органами, які уповноважені дотримуватися вимог з реалізації державної політики у сфері зовнішньої

трудової міграції. А також, координувати цей напрямок та проводити відповідні заходи з державного нагляду, контролю з питань дотримання відповідними суб'єктами передбачених законом правил, стандартів та ліцензійних умов.

Між тим, успішна реалізація вище зазначених аспектів взаємодії з розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, напряду залежить від правильного розуміння системи, структури цих органів, їх функцій та повноважень, а також наявності фахівців з багатим досвідом роботи в цьому напрямку, яких доцільно залучати до кримінального провадження під час такої співпраці.

Повнота та всебічність розслідування із встановленням всіх обставин, що підлягають доказуванню, багато в чому залежить і від з'ясування низки обставин: наявність реєстраційних та документів та ліцензії щодо надання посередницьких послуг з працевлаштування за кордоном; відповідність в документах всіх реквізитів фірми, що зареєстрована в базі Міністерства соціальної політики України та на сайті Державного центру зайнятості; характер використання запрошень на роботу; зміст контрактів, договорів з працевлаштування та строк їх дії; факт легалізації трудових договорів у відповідному консульстві чи посольстві; наявність копій ліцензій від уповноваженого іноземного органу держави на послуги з підбору робітничого персоналу в Україні, що надані іноземним трудовим агенціям, з якими співпрацює фірма, чи особа посередник тощо.

Питаннями боротьби зі злочинами, що вчиняються у сфері працевлаштування за кордоном в Україні напряду займається Департамент боротьби зі злочинами пов'язаними з торгівлею людьми, який функціонує у складі кримінальної поліції, і до структури якого наряду з іншими підрозділами відноситься сектор боротьби зі злочинами у сфері працевлаштування за кордоном. Згідно Положення про Департамент, яке розміщене на сайті Національної поліції до основних його завдань наряду з іншими відноситься і протидія злочинам, пов'язаним як з торгівлею людьми,

так і працевлаштування за кордоном, а також вжиття заходів щодо виявлення організаторів, вербувальників, перевізників та посібників учинення злочинів вказаної категорії. Відповідно до покладених завдань Департамент зобов'язаний здійснювати взаємодію не лише зі структурними підрозділами управління, міжрегіональними та територіальними органами Національної поліції, яким надає практичну, методичну та консультативну допомогу в організації діяльності із запобігання вчиненню, припинення і розкриття злочинів вказаної категорії, організовує та особисто здійснює оперативно-розшукову діяльність, спрямовану щодо виявлення та припинення вказаних злочинів, але й взаємодіяти з іншими державними органами виконавчої влади, установами, громадськими організаціями, а також правоохоронними органами зарубіжних країн і міжнародними організаціями з вище зазначених питань [108].

Питання протидії незаконній трудовій міграції та участь у боротьбі з незаконною міграцією на кордоні України є однією з основних функцій і Державної прикордонної служби України (ст. 2 Закону). В рамках визначеної функції вказаний орган має право як створювати, так і використовувати відповідні інформаційні системи та бази даних. А також, взаємодіяти з міжнародними організаціями та компетентними органами іноземних держав в порядку передбаченому законом (п. п. 10; 43; ст. 20 Закону) [153].

Реалізовувати державну політику з питань протидії незаконній міграції, а також, вносити свої пропозиції Міністру внутрішніх справ з вказаних питань, є одним з основних завдань Державної міграційної служби України згідно Положення «Про Державну міграційну службу України», яка поряд з іншими повноваженнями зобов'язана здійснювати відповідно до закону заходи щодо запобігання та протидії незаконній міграції, здійснювати міжнародне співробітництво, та брати участь в укладанні міжнародних договорів з питань міграції, а також, здійснювати державний контроль за дотриманням законодавства у сфері протидії незаконній міграції (ст. 3; п.п. 31-33 ст. 4 Положення) [159].

Як вже зазначалося раніше, до суб'єктів, що займаються питаннями зовнішньої трудової міграції відносяться й місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері працевлаштування та трудової міграції. А також, інші уповноважені державні та неурядові організації, представництво Міжнародної організації з міграції в Україні тощо.

На сьогодні, відомчим нормативним документом в системі МВС з питань організації взаємодії слідчих органів з іншими підрозділами Національної поліції є Наказ № 575 від 07.07.2017 року, але в його положеннях не прописано необхідного алгоритму дій щодо запобігання, розкриття та розслідування злочинів в сфері трудової міграції, і навіть взагалі не згадується про вказані злочини [156].

З усього вище вказаного випливає, що на сьогодні відсутня чітка законодавча чи відомча регламентація щодо взаємодії у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів в сфері зовнішньої трудової міграції між уповноваженими правоохоронними органами, у тому числі й з питань їх взаємодії з органами місцевих державних адміністрацій, місцевого самоврядування, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері працевлаштування та зовнішньої трудової міграції. Як і відсутні теоретичні і науково обґрунтовані та практично апробовані методичні розробки з методики розслідування злочинів вчинених з питань працевлаштування за кордоном та зовнішньої трудової міграції.

Між тим, лише з січня по квітень 2019 року в Україні було зареєстровано 163 злочинів щодо торгівлі людьми, і жертвами у цих злочинах визнано 184 особи. Підозру у вчиненні вказаних було оголошено 55 особам [44].

Враховуючи динаміку та специфіку вчинення злочинів вказаної категорії, існуючу розгалуженість уповноважених суб'єктів, що займаються питаннями зовнішньої трудової міграції та здійснюють контроль, нагляд у цій сфері, та з метою покращення криміногенної ситуації, що склалася у

сфері зовнішнього працевлаштування громадян України за кордоном, а також, з метою ефективності вжитих правоохоронними органами заходів боротьби зі злочинами у цій сфері, доцільно дотримуватись відповідного співвідношення в питаннях повноважень, методів і засобів, визначених законом. Також необхідно розробити та затвердити узгоджений міжвідомчий нормативно-правовий акт, який би чітко регламентував питання взаємодії вище вказаних державних органів та структур для кожного суб'єкта такої взаємодії, з метою запобігання, розкриття та розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном.

Для підтримки міжнародного співробітництва у тому числі з питань зменшення соціальної несправедливості за рахунок поліпшення умов праці, починаючи, ще з 1919 року урядами різних країн було засновано Міжнародну організацію праці (МОП). Головним органом якої виступає Міжнародна конференція праці. А членами МОП є 185 держав, серед них і Україна. Саме МОП розробляє відповідні міжнародні трудові норми у формі конвенцій і рекомендацій, що встановлюють певні стандарти основних прав людини з трудових відносин. І на сьогодні, 17 таких Конвенцій Україна ратифікувала та керується їх положеннями у своїй законотворчій діяльності [96].

Відповідно до Статуту цієї міжнародної організації кожна держава-член МОП формує свою національну політику щодо зовнішньої трудової міграції повинна враховувати вимоги міжнародних Конвенцій [207].

Серед країн Європи центральним міжнародним правовим актом, який окрім інших положень регламентує правовий статус громадян, що легально працюють за межами своєї держави на території інших країн, виступає Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів, яка нашою державою була ратифікована 16 березня 2007 року [38]. Саме Конвенція, регламентує правові питання щодо процедури видачі дозволів на в'їзд, проживання та працевлаштування, а також найму робітників мігрантів, їх медичного огляду, умов життя та праці, розірвання трудового контракту тощо. Вказаним міжнародним правовим актом визначена й обов'язковість

для компетентних органів, установ держави працевлаштування проводити відповідні перевірки, інспектування з питань дотримання роботодавцями умов праці робітників-мігрантів (ст. 21 Конвенції).

Згідно переліку міжнародних договорів України з іншими державами, який розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства соціальної політики України на сьогодні міжнародних багатосторонніх, двосторонніх, міжурядових правових актів, які ратифіковані, складені, підписані та використовуються нашою державою з питань праці, зайнятості та соціального забезпечення громадян нараховується понад шістдесят із 47 державами [100].

На збільшення міграційного трудового потоку громадян України до інших країн в пошуках більш оплачуваної роботи вплинуло рішення Європейського Союзу про затвердження безвізового режиму в 2017 році. Так, на початку 2019 року кількість таких країн становила уже 130 держав [8].

Свобода пересування країнами Європи, які підтримали безвізовий режим створила для громадян України нові можливості, однак й породила нові ризики. Вказане зумовило ситуацію, за якою у кожного громадянина розширилися можливості з реалізації права на пошуки кращої, більш оплачуваної роботи. При цьому більшість шукачів роботи за кордоном ще недостатньо є обізнані у багатьох аспектах з питань такого працевлаштування. До того ж, перетнути державний кордон та в'їхати до іншої країни для роботи і тимчасового проживання громадяни можуть тільки за відповідної письмової згоди влади такої країни. Хоча, для суспільства приймаючої сторони вони все рівно є чужинцями, оскільки не володіють мовою іншої держави, не знають законів, звичаїв тощо. Все вказане звичайно ж, послаблює можливість відстоювати трудовим мігрантам свої права. А з іншого боку, підвищеним попитом та недостатньою обізнаністю громадян з правових, організаційних, фінансових та інших питань щодо працевлаштування за кордоном скористалися, з метою вчинення злочинів у цій сфері, як на території України, так і за її межами недобросовісні

роботодавці, посередники та інші кримінальні елементи. Особливо, коли в країні призначення трудовий мігрант з тих, або інших причин перебуває у нелегальному становищі, яке посилює ризики зловживання та трудової експлуатації з боку роботодавців, агентів міграційних служб, корумпованих чиновників і злочинних угруповань, що спеціалізуються на контрабанді та торгівлі людьми [63].

З прийняттям у листопаді 2015 року Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» наша держава визначила не лише правові й організаційні засади її діяльності, але й окреслила державне регулювання цих взаємовідносин та питання соціального захисту таких громадян. Саме з цього моменту, Україна на законодавчому рівні започаткувала створення сприятливих умов щодо зовнішньої трудової міграції. Окрім цього, згідно ст. 5 вказаного закону одним з напрямків державної політики в зазначеній сфері визначено і здійснення співробітництва з уповноваженими державними органами інших країн, міжнародними організаціями, а також заінтересованими у вирішенні питань щодо зовнішньої трудової міграції громадськими об'єднаннями [162].

Зовнішня трудова міграція пов'язана з аспектами міждержавного співробітництва, оскільки оформлення переважної більшості дозвільних документів з питань працевлаштування громадян за кордоном відбувається через відповідні закордонні дипломатичні установи. Саме тому, велике значення в питаннях успішного розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном має і взаємодія та міжнародне співробітництво уповноважених компетентних органів іноземних держав у таких кримінальних провадженнях. Успішність розслідування яких, залежить від ефективності взаємодії компетентних органів держав учасниць щодо реалізації положень міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів у сфері працевлаштування за кордоном [123].

Часто так трапляється, коли під час кримінального провадження у справах про злочини, які вчиняються з питань зовнішньої трудової міграції

суб'єкти цього злочину перебувають на території декількох держав. А тому, ряд важливих аспектів з питань їх розслідування можливо з'ясувати, реалізувати лише за сприяння уповноважених посадових осіб компетентних органів держав-учасниць у сфері працевлаштування громадян за кордоном.

Вказане співробітництво, як правило ґрунтується на відповідних міжнародних актах з питань надання правової допомоги у кримінальних провадженнях ратифікованих державами-учасницями. А за відсутності таких правових актів здійснюється на засадах взаємності, за якою одна держава, в рамках необхідності отримання правової допомоги у кримінальному провадженні, звертаючись до іншої держави та направляючи відповідний запит про це, письмово гарантує запитуваній стороні, що якщо у неї в майбутньому виникне така ж потреба розглянути її запит з надання правової допомоги.

Згідно норм чинного КПК України вирішувати питання щодо надання дозволу з ініціювання, чи дозволу з виконання запиту про міжнародну правову допомогу на засадах взаємності може лише Уповноважений (центральний) орган України, якого законодавець поділяє на трьох уповноважених суб'єктів, офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України, і Національне антикорупційне бюро України (ст. 545 КПК) [77].

Поняття міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні вітчизняним законодавцем визначається як проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ст. 542 КПК) [77].

Серед ратифікованих міжнародних договорів України у сфері правової допомоги у кримінальних провадженнях в практичній діяльності правоохоронних та судових органів найчастіше використовуються:

- 1) Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних,

сімейних та кримінальних справах 1993 року, ще її називають Мінська Конвенція, оскільки була підписана всіма бувшими радянським республіками в Мінську, та Протокол до цієї Конвенції 1997 року [169];

2) Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р., Додатковий протокол 1975 р., та Другий додатковий протокол 1978 р., до цієї Конвенції [150]. Вказана конвенція буларатифікована Законом України № 43/98-ВР від 16.01.1998 року [172];

3) Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, а також Додатковий протокол 1978 року та Другий Додатковий протокол 2001 року до цієї Конвенції [149];

4) Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року [167].

Але, здійснюючи кримінальне провадження завжди доцільно звертатися до сайту Верховної Ради України, Офісу Генерального прокурора та Міністерства юстиції України, з метою перевірки чинності тих чи інших Конвенцій, міжнародних договорів, угод та з'ясування їх змісту з питань надання правової допомоги.

Відповідно до Закону України № 1906-V від 29.06.2004 року «Про міжнародні договори України», згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, міжнародні договори є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ст.19 Закону) [164].

До основних міжнародних актів, що ратифіковані Україною та регулюють діяльність в сфері зовнішньої трудової міграції, можна віднести:

1. Європейську соціальну хартію, від 3 травня 1996 року, в положеннях якої, з питань права трудящих-мігрантів на захист і допомогу на території іншої держави визначається ряд обов'язків такої держави. А саме: надавати

інформаційну допомогу, сприяти в'їзду, переїзду, прийому таких робітників, забезпечувати відповідні медичні та санітарні послуги. Забезпечувати відповідний сприятливий режим щодо умов прийняття на роботу та працю, винагороди за неї, оподаткування, отримання зборів чи внесків, пов'язаних з роботою, членства в профспілці, користування пільгами та житлом, а також забезпечувати сприятливий режим з питань судочинства. Регламентується також і міждержавне співробітництво, але лише з питань діяльності соціальних служб таких держав (ст. 19 Хартії) [39].

2. Європейська конвенція про правовий статус трудівників-мігрантів від 24.11.1977 року, положення якої також не регламентують необхідність міждержавного співробітництва з питань протистояння злочинним проявам в сфері трудової міграції. А лише, вимагає від держави, що прийняла робітника-мігранта інспектувати або забезпечувати належне інспектування умов його праці (ст. 21 Конвенції) [38].

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, від 16 грудня 1966 року, у своїх положеннях визначив право кожного громадянина на справедливі і сприятливі умови праці щодо: зарплатні, винагороди за працю, задовільне існування, просування по роботі, умов відпочинку, дозвілля, оплати вільної відпустки тощо (ст. 7 Пакту) [97].

4. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року, положення якої торгівлю людьми визначає порушенням прав людини, її гідності та недоторканості, з наслідками рабства. А головними цілями визначає запобігання таким явищам, боротьба з ними з одночасним гарантуванням гендерної рівності; захист прав жертв торгівлі людиною, забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування злочинців; сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми. Рада Європи закликає держав-учасниць цієї Конвенції якомога ширше співробітничати між собою з питань запобігання та боротьби з торгівлею людьми шляхом застосування відповідних міжнародних, регіональних документів, домовленостей під час здійснення розслідування

або проведення процесуальних дій у таких справах (ст. ст. 1, 32 Конвенції) [66].

Злочини, що вчиняються відносно громадян в сфері працевлаштування за кордоном, часто мають групові ознаки злочинної діяльності, навіть транснаціонального характеру та в переважній більшості пов'язані з торгівлею людьми у таких її різновидах як: втягнення у злочину діяльність, у жебрацтво; трудова, сексуальна експлуатація, вилучення органів [78].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй (ООН) проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року є основним міжнародним багатостороннім правовим актом, що призиває держав-учасниць сприяти співробітництву в питаннях більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею. Але положення Конвенції стосуються лише з питань щодо 1) відмивання злочинних доходів та коштів (ст.ст. 6, 7); 2) боротьби з корупцією (ст. 8); 3) вжиття заходів щодо можливого арешту та конфіскації майна, у тому числі й міжнародного співробітництва з цих питань (ст.ст. 12, 13, 27). Поза увагою залишені злочини, що вчиняються злочинними групами у сфері трудової міграції, у тому числі і різні прояви торгівлі людьми [64].

Слід зазначити, що у системі ООН функціонує низка установ, що спеціалізовано займаються питаннями боротьби зі злочинністю. До них слід віднести: 1) Центр з міжнародного попередження злочинності; 2) Міжрегіональний римський науково-дослідний інститут ООН з питань злочинності і правосуддя; Азіатський і Далекосхідний інститути ООН у Токіо з попередження злочинності і поводження з правопорушниками; Гельсінський інститут з попередження злочинності і боротьби з нею та Міжнародний кримінальний суд [223, с. 144].

В Україні основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність трудових мігрантів є Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 року. Положення закону визначають органи

виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції. Вказаними органами в межах своїх повноважень є: Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, а також місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Крім цього, центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах таких повноважень забезпечують розвиток співробітництва у сфері зовнішньої трудової міграції з органами держави перебування та міжнародними організаціями (ст.ст. 6; 7). А також, на центральні органи виконавчої влади покладено і обов'язок здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо трудової міграції та запобігати разом з місцевими органами виконавчої влади незаконній зовнішній трудовій міграції (ст. 20) [162].

Водночас, в положеннях закону немає навіть і згадки про необхідність здійснення взаємодії органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції з правоохоронними органами, з метою протидії незаконній трудовій міграції та іншим злочинам, що вчиняються в сфері працевлаштування за кордоном, і їх своєчасного викриття.

На сьогодні, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції Міністерство соціальної політики України, в структурі якого діє:

- 1) Директорат розвитку соціальних послуг та захисту прав дітей;
- 2) Управління реалізації європейських стандартів рівності, у складі якого є відділ з питань запобігання та протидії торгівлі людьми [100].

В положенні «Про Директорат соціальних послуг та інтеграції» затвердженому Наказом Міністерства соціальної політики України № 1460 від 14.09.2017 року серед основних завдань Департаменту також визначено запобігання та протидії торгівлі людьми, а на виконання покладених завдань він взаємодіє в установленому порядку із іншими директоратами та іншими структурними підрозділами апарату Міністерства, відповідними

структурними підрозділами апарату інших міністерств, Секретаріату Кабінету Міністрів України, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, центральними та місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, а також об'єднаннями громадян, громадськими спілками, всеукраїнськими профспілками, їх об'єднаннями, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців, представниками іноземних держав, неурядових організацій інших держав і міжнародних неурядових організацій, а також підприємствами, установами і організаціями.

А на місцях, в цьому напрямку працюють відповідні Департаменти облдержадміністрацій та райдержадміністрацій з питань соціальної політики та протидії торгівлі людьми і домашньому насильству [47].

Водночас, обов'язок Директорату також взаємодіяти з відповідними органами Національної поліції та іншими правоохоронними органами у випадках визначених законом, з питань запобігання та протидії торгівлі людьми вказаний документ не містить [160].

Серед міжнародних організацій, що уповноважені проводити боротьбу зі злочинністю слід відмітити Європейську поліцейську організацію (Європол) та Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол), до основних завдань останнього також відноситься боротьба з організованими злочинними угрупованнями, а також, злочинами у сфері економіки і координація здійснення міжнародного розшуку [52]. Між тим, вказані міжнародні поліцейські організації хоча і мають відповідне технічне оснащення та обладнання, але позбавлені права самостійно здійснювати розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі й тих, що вчиняються у сфері трудової міграції. Відповідно до наданих функцій Інтерпол лише виробляє спільну поліцейську стратегію, тактику боротьби з організованою злочинністю та сприяє і координує проведення одночасних

міжнародних поліцейських операцій в кількох країнах світу, а також має право приймати участь в їх проведенні та оголошувати у міжнародний розшук осіб, які вчинили злочини [115, с. 196-197].

Щодо Європолу, то це передусім, інформаційний центр, банк даних, що надається у спільне користування усіх держав-членів Європейського Союзу, а за наявності спеціальних домовленостей – третім країнам. Європол, як зазначає Ю.В. Оніщик, працює виключно у напрямі налагодження ефективної системи міжнародного обміну поліцейською інформацією та здійсненням аналізу криміногенної ситуації. Він позбавлений будь-яких виконавчих функцій, а його персонал не має права здійснювати кримінального переслідування, затримувати злочинців чи проводити слідчі дії [115, с. 240].

Інтереси України, як члена Міжнародної організації кримінальної поліції представляють Департамент Інтерполу та Європолу Національної поліції України. Останні, в межах наданих їм повноважень реалізують державну політику України по боротьбі зі злочинністю, яка має транснаціональні ознаки. Крім того, в своїй діяльності Департаменти здійснюють координацію, організацію та забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю з використанням можливостей Інтерполу та Європолу [40].

Інструкція «Про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів» затверджена спільним Наказом № 3/1/2/5/2/2 від 09.01.97р., щодо особливостей здійснення взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн каналами Інтерполу при виконанні кримінально-процесуальних дій по розкриттю та розслідуванню злочинів наголошує, що виконання окремих процесуальних дій таких як: допит, впізнання, арешт тощо, а також екстрадиції та отримання відомостей про рух коштів на банківських рахунках на території зарубіжних

держав, вирішується в порядку надання правової допомоги за відповідним клопотанням, і належать до компетенції Генеральної прокуратури України [157].

Виходячи з особливостей злочинів, що вчиняються з питань зовнішньої трудової міграції в сфері працевлаштування за кордоном, в запиті про правову допомогу з розслідування вказаної категорії злочинів доцільно зазначати:

- 1) назву компетентного органу іноземної держави та установи, до якої направляється клопотання;
- 2) кваліфікацію злочинного діяння з даними про розмір заподіяних збитків;
- 3) інформацію, з якого часу особа перебувала чи перебуває у нелегальному становищі;
- 4) усі встановлені дані щодо підозрюваних, а також причетних осіб;
- 5) за наявності, також данні про їх родинні й інші зв'язки та рід заняття на території іншої держави, з метою їх ідентифікації та подальшої перевірки;
- 6) імена та прізвища свідків, потерпілих, місце та дата народження, їх громадянство, адреси, ймовірне місце перебування, проживання та вид заняття;
- 7) всю інформацію про можливих роботодавців, їх адреси, місце перебування та існуючі обліки щодо трудових мігрантів;
- 8) назви трудових агенцій, представництв, що займаються працевлаштуванням, їх місцезнаходження, адреси;
- 9) необхідність вилучення відповідних контрактів, договорів, дозволів на працю, з вказівкою їх основних положень та реквізитів;
- 10) необхідність додаткового встановлення фактів зловживання та трудової експлуатації особи з боку роботодавців, агентів міграційних служб, корумпованих чиновників;
- 11) існуючу необхідність отримання інформації щодо дійсних умов праці, проживання чи трудової експлуатації мігранта;

12) зміст самого доручення, що саме необхідно зробити чи виконати, і інші відомості, які можуть посприяти успішному його виконанню.

Ініціюючи доручення з надання міжнародної правової допомоги та формуючи про це відповідний запит слід враховувати на лише положення чинного КПК України, але й керуватися відповідними міжнародними актами (Конвенціями, угодами, договорами) з питань надання правової допомоги у кримінальному провадженні. До того ж, слід враховувати й положення ч. 2 ст. 553 КПК України, за яким відомості, що містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, не можуть визнаватися судом допустимими, якщо запит компетентного органу України був переданий запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого КПК або міжнародним договором України.

А тому, направляючи доручення з питань надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні з розслідування злочинів у сфері зовнішньої трудової міграції з проханням щодо здійснення компетентним органом такої держави тих процесуальних дій, для проведення яких за законодавством України необхідно отримання згоди прокурора, дозвіл слідчого судді, слід обов'язково разом із дорученням надавати і відповідні погоджені прокурором процесуальні документи та ухвали судді про дозвіл на проведення таких слідчих чи інших процесуальних дій. Крім того, необхідно і надавати витяги з КК України тих статей, за якими здійснюється розслідування, а також витяги з КПК України тих статей, які роз'яснюють не лише права та обов'язки відповідного учасника кримінального процесу, а й процесуальний порядок, який необхідно дотримуватися під час проведення відповідної слідчої дії. До того ж, як запит, у вигляді доручення чи клопотання про надання міжнародної правової допомоги, так і долучені до нього документи повинні засвідчуватися підписом уповноваженої особи та печаткою відповідного органу. Супроводжуватись засвідченим у встановленому порядку перекладом мовою

визначеною відповідним міжнародним договором України, а за відсутності такого договору – офіційною мовою запитуваної сторони або іншою прийнятною для цієї сторони мовою (ч. 2, 3 ст. 548 КПК).

Як вже зазначалося раніше, до органів, які уповноважені вирішувати питання з міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні віднесено Офіс Генерального прокуратора, Міністерство юстиції України та Національне антикорупційне бюро України (545 КПК). До того ж, Офіс Генерального прокуратора має право звертатися до іншої держави за правовою допомогою та розглядати відповідні запити компетентних органів іноземних держав – лише під час досудового розслідування. Так само, має право діяти і Міністерство Юстиції України, але в рамках судового провадження звертатися із запитами про міжнародну правову допомогу до судів та розглядати відповідні запити судів іноземних держав. Водночас, якщо у матеріалах містяться дані про фінансові та корупційні правопорушення, то в межах трьох діб вони зобов'язані відповідною довідкою про зміст таких матеріалів повідомити Національне антикорупційне бюро письмово. В свою чергу, НАБУ має право самостійно звертатися із запитами про правову допомогу у кримінальних провадженнях, що віднесені до його підслідності, а також, розглядати відповідні запити іноземних компетентних органів віднесених до його підслідності.

Необхідно зазначити, що відповідно до міжнародних договорів і положень КПК України міжнародна правова допомога здійснюється шляхом направлення запиту про проведення допиту особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого (ч. 3 ст. 552 КПК України), про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій (ч. 4 ст. 552 КПК України), що є однією з найбільш поширених дій у межах міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні.

Водночас, згідно ст. 12 Європейської Конвенції Про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р., яка була ратифікована нашою

державою і набула чинності в Україні з 09.06.1998 року щодо особи, яка викликається як свідок або експерт на територію іншої держави зазначено, що, незалежно від громадянства, така особа не може притягуватися до відповідальності, утримуватися під вартою, підлягати будь-якому іншому обмеженню його особистої свободи на території цієї Сторони за діяння або обвинувальні вироки, які передували його від'їзду з території запитуваної Сторони і які не зазначені у повістці про виклик.

Між тим, передбачений у цій статті імунітет закінчується, якщо свідок або експерт, протягом послідовних п'ятнадцяти днів від дати, з якої її присутність більше не була необхідною судовим органам, маючи можливість залишити територію запитуючої Сторони, все ж таки залишилися на цій території або, виїхавши з неї, знову туди повернулися [149]. Дотримуючись вимог Конвенції, наша держава майже ідентичний текст виклала в положеннях ст. 566 КПК України.

Враховуючі всі вище зазначені організаційні та правові аспекти з основних напрямів взаємодії та міжнародного співробітництва в сфері працевлаштування за кодом слід зазначити, що суттєве зростання зовнішньої трудової міграції з боку громадян України до країн Європи створило не лише нові можливості отримання трудовими мігрантами кращої та більш оплачуваної роботи, але й зумовило багато ризиків, викликаних недостатньою їх обізнаністю в багатьох аспектах з питань працевлаштування за кордоном. Що, як наслідок, призводить до вчинення відносно трудових мігрантів злочинів у цій сфері не лише на території України, але і за її межами з боку недобросовісних посередників, роботодавців та інших кримінальних елементів.

В Україні, поряд з відповідними правоохоронними органами, які уповноважені безпосередньо попереджувати, виявляти та розслідувати злочини в сфері працевлаштування за кордоном, питаннями щодо забезпечення та реалізації державної політики у сфері працевлаштування трудових мігрантів займаються також визначені законом центральні органи

виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Між тим, на сьогодні відсутня чітка законодавча чи відомча регламентація щодо взаємодії у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів в сфері зовнішньої трудової міграції між уповноваженими правоохоронними органами, у тому числі й з питань їх взаємодії з органами місцевих державних адміністрацій, місцевого самоврядування, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері працевлаштування та зовнішньої трудової міграції. Як і відсутні теоретичні і науково обґрунтовані та практично апробовані методичні розробки з методики розслідування злочинів вчинених з питань працевлаштування за кордоном.

Протистояти злочинам у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном та захистити українських громадян з питань трудової міграції можливо лише за умов чіткої, налагодженої взаємодії уповноважених на те суб'єктів та ефективного здійснення міжнародного співробітництва уповноважених компетентних органів.

Висновки до розділу 2

Під час дослідження організаційних основ розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном, слід констатувати таке.

1. Злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, містять у собі низку заздалегідь продуманих і спланованих дій, зміст яких залежить від обраних схем з організації «працевлаштування», наявності корупційних зв'язків, організації «прикриття» злочинної діяльності тощо. Вказане зумовлює визначення правильних напрямів розслідування, які, насамперед, тісно пов'язані з обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні згідно статті 91 КПК України. Натомість, окрім типових обставин, що підлягають доказуванню, виникає необхідність у встановленні

індивідуальних обставин, які визначають специфіку конкретного злочину. До того ж, під час розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, суттєве значення має не лише правильний, а і своєчасний аналіз первинної інформації.

2. Важливим аспектом успішного та результативного здійснення кримінального провадження, пов'язаного із вчиненням злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, є своєчасне та вдале застосування органами, які здійснюють вказане розслідування, відповідних процесуальних та організаційних заходів, направлених на взаємодію з іншими органами, які уповноважені дотримуватися вимог з реалізації державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції, а також, координувати цей напрямок та проводити відповідні заходи з державного нагляду, контролю з питань дотримання відповідними суб'єктами передбачених законом правил, стандартів та ліцензійних умов.

До суб'єктів такої взаємодії слід віднести: відповідні органи Національної поліції; органи місцевого самоврядування, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері працевлаштування та трудової міграції; представництво Міжнародної організації з міграції в Україні; українські консульства за кордоном; Державну міграційну, прикордонну службу тощо. Питаннями боротьби зі злочинами, що вчиняються у сфері працевлаштування за кордоном в Україні, напряму займається й Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, до структури якого, поряд з іншими підрозділами, відноситься сектор боротьби зі злочинами у сфері працевлаштування за кордоном.

3. Під час кримінального провадження у справах про злочини, які вчиняються з питань зовнішньої трудової міграції, суб'єкти цього злочину нерідко перебувають на території декількох держав. А тому, ряд важливих аспектів з питань їх розслідування можливо з'ясувати, реалізувати лише за сприяння уповноважених посадових осіб компетентних органів держав-учасниць у сфері працевлаштування громадян за кордоном в межах

міжнародного співробітництва. Вказане співробітництво ґрунтується на відповідних міжнародних актах з питань надання правової допомоги у кримінальних провадженнях ратифікованих державами-учасниками. А за відсутності таких правових актів, здійснюється на засадах взаємності, за якою одна держава, в рамках необхідності отримання правової допомоги у кримінальному провадженні, звертаючись до іншої держави та направляючи відповідний запит про це, письмово гарантує запитуваній стороні, що якщо у неї в майбутньому виникне така ж потреба розглянути її запит з надання правової допомоги. Розглянуто основні міжнародні акти, ратифіковані Україною, що регулюють діяльність в сфері зовнішньої трудової міграції.

4. Відіграє велику роль Департамент Інтерполу та Європолу, які в межах своєї компетенції, здійснюють координацію, організацію та забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю.

5. При направленні доручення з питань надання міжнародної правової допомоги з проханням щодо здійснення компетентним органом такої держави тих процесуальних дій, для проведення яких за законодавством України необхідно отримання згоди прокурора, дозвіл слідчого судді, необхідно разом із дорученням надавати і відповідні погоджені прокурором процесуальні документи та ухвали судді про дозвіл на проведення таких слідчих чи інших процесуальних дій. Крім того, необхідно надавати витяги з КК України тих статей, за якими здійснюється розслідування, а також витяги з КПК України тих статей, які роз'яснюють не лише права та обов'язки відповідного учасника кримінального процесу, а й процесуальний порядок, який необхідно дотримуватися під час проведення відповідної слідчої дії.

У межах міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні однією з найбільш поширених дій є направлення запиту про проведення допиту особи, про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій.

РОЗДІЛ 3

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯМ ЗА КОРДОНОМ

3.1. Особливості отримання показань від потерпілих, свідків та підозрюваних під час їх допитів

У криміналістичній літературі тактичні та психологічні аспекти допиту розроблені достатньо, про що свідчать роботи: В. П. Бахіна, В. К. Весельського, В. К. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, М. І. Порубова, К. О. Чаплинського, В. Ю. Шепітька та інших вчених. Між тим, провадження допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, має свою специфіку, що зумовлює потребу в розгляді та поглибленому вивченні деяких питань, пов'язаних із організацією та підготовкою до цієї слідчої (розшукової) дії.

Як ми вже зазначали, злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, містять у собі низку заздалегідь продуманих і спланованих дій, зміст яких залежить від обраних схем з організації «працевлаштування», наявності корупційних зв'язків, організації «прикриття» злочинної діяльності тощо. Тому дуже важливо заздалегідь обрати правильну лінію поведінки осіб, які проводять досудове розслідування та визначити низку обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Перед тим, як розпочати допит, слід ретельно вивчити матеріали кримінального провадження, ознайомитися зі змістом різноманітних документів, що наявні в ньому, та визначити коло учасників, які підлягають допиту, виявити розбіжності у фактах та подіях та з'ясувати інші обставини, які впливатимуть на подальший хід.

На ознайомленні із нормативним забезпеченням, що регламентує правовідносини у сфері працевлаштування, наполягає І. А. Антонюк, на думку якої на підготовчому етапі до допиту слідчий повинен з'ясувати ряд

фактів, які мають значення для слідства та визначити специфіку провадження, особливо, що стосується правовідносин на ринку праці, а також особливостей реалізації злочинних замислів. Для цього слід ознайомитися із низкою законодавчих норм, які регламентують правовідносини у сфері працевлаштування; визначитися із порядком і процедурою виникнення трудових відносин між роботодавцем, найманим працівником, посередником та іншими суб'єктами, які діють у зазначеному сегменті; зрозуміти, які порушення містять ознаки складу злочину, а за яких обставин можна вести мову про цивільно-правовий делікт. Для цього слідчий повинен докладно вивчити юридичну літературу у цьому напрямі, а краще звернутися по допомогу до спеціаліста. Якщо на момент допиту є результати експертиз, доцільно проаналізувати висновки експертів та продумати, яким чином можна їх використати на допиті [3, с. 220]. Погоджуючись із такими рекомендаціями, вважаємо за необхідне також додати, що, у випадку вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, окрім вітчизняного законодавства, слід ознайомитися ще й із законодавством тієї країни, куди потрапила особа, яка мала намір отримати роботу. Адже у випадках потрапляння заробітчанина в тенета злочинців, які знаходяться за кордоном, нерідко вельми складно притягнути таких осіб до кримінальної відповідальності.

При цьому, Р. В. Смалюк звертає увагу на специфіку іноземного законодавства, що може стати на зваді захисту прав громадян України, які потрапили до рук несумлінних роботодавців. Так, Європейською конвенцією і ч. 3 ст. 6 Угоди 1994 р. передбачено право громадян-заробітчанин звертатися до судів та адміністративних органів в державі працевлаштування. Проте, таке звернення має ряд своїх особливостей, зокрема: а) трудові відносини громадян України, які працевлаштовані за кордоном, врегульовуються відповідними нормами національного законодавства країни-працевлаштування, а також положеннями міжнародних договорів у сфері працевлаштування; б) на основі примату міжнародного права положення

таких договорів застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства, у тому числі і в частині визначення права тієї чи іншої держави як регулятора відповідних відносин. При цьому, при укладенні трудових угод, положеннями міжнародних договорів не врегульовується питання щодо захисту працівниками своїх прав, і в роботодавця немає обов'язку щодо роз'яснення можливостей щодо захисту прав працівника в його країні. Натомість, в ст. ст. 21, 24 Конвенції від 14.11.2008 р. передбачається обов'язок сторін даної Конвенції обмінюватися між собою про зміни в трудовому законодавстві, але про обов'язок роботодавця, чи відповідного спеціалізованого органу повідомити працівника про способи захисту його прав, нічого не зазначено. Міститься тільки положення, яке передбачає право трудових мігрантів безоплатно отримувати інформацію про порядок реалізації їхніх прав за даною Конвенцією у Спеціалізованому органі (ст. 11). Проте, хто має здійснювати повідомлення трудових мігрантів про місце розташування або назву такого спеціалізованого органу, в тексті Конвенції не визначено. Особи, які потрапили до рук злочинців, можуть звернутися до омбудсмана, який відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 13 і ст. 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», має право направити подання до відповідних органів для усунення порушення прав людини. Проте, серйозною прогалиною українського законодавства є те, що в його нормах, з одного боку – не передбачено відповідних важелів впливу у розпорядженні Уповноваженого на суб'єктів, що порушили права людини, а з другого – немає адекватних засобів реагування парламенту за результатами його діяльності [191, с. 148]. Готуючись до допиту, всі особливості іноземного законодавства необхідно враховувати.

Таким чином, при підготовці до допиту, одночасного допиту двох або більше осіб, слідчий повинен попередньо дізнатися про такі факти:

- які нормативні акти регулюють порядок здійснення правочинів на ринку праці;

- в чому звичайно полягає порушення прав;
- які дії є законними, а які не законними;
- який характер незаконних дій, місце та час їх вчинення, особи, які можуть бути причетні до цього;
- характеристика особи допитуваного, його позиція та процесуальний статус, зв'язок з іншими учасниками кримінального провадження;
- наявність доказів у провадженні та можливість їх використання;
- наявність протиріч та можливості їх усунення у ході допитів (одночасних допитів) тощо [29, с. 121].

Враховуючи отриману інформацію, слідчий повинен тактично правильно визначити послідовність допитів, якщо злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, вчинялися у складі групи (такий факт є переважним у справах даної категорії) [125, с. 241]. Для цього слід максимально бути поінформованим відносно вікових, морально-психологічних характеристик, ролі та характеру участі кожного з учасників, враховувати їх зацікавленість у кінцевому результаті по справі. Як показує практика, більш ефективним є отримання в першу чергу показань від особи, яка, на думку слідчого, мала другорядну роль у вчиненні злочину та вчинила злочин вперше (Додаток В). Більш схильні до надання показань також особи, у відношенні яких є велика кількість доказів.

З метою тактичного впливу на учасника допиту, необхідно підготувати докази, які почергово пред'являтимуться під час допиту. При розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, найбільш часто з цією метою використовуються висновки експертиз та різноманітні документи, в яких відображається доказова інформація або документи, що були засобом вчинення злочину. Це можуть бути установчі та ліцензійні документи, трудові договори або їх копії, боргові розписки, підроблені паспорти потерпілих та інших осіб тощо, а також інші предмети, що можуть бути речовими доказами.

На думку К.О. Чаплинського, слідчий повідомляє підозрюваному про докази та інші матеріали, які викривають злочинців або спростовують їх показання, і демонструє їх у певній послідовності, визначаючи надалі позицію допитуваних як на допиті, так і під час усього розслідування [217, с. 244–245].

Місце та час проведення допиту визначаються, виходячи з особливостей допитуваного, характеру та обставин злочину та доказової бази, що є на момент допиту.

Слід погодитися із вченими, які вважають, що серед організаційно-підготовчих заходів допиту, одним із найважливіших етапів є визначення предмету допиту. Це є необхідним для забезпечення повноти і всебічності дослідження всіх обставин [139, с. 260].

В основному предмет допиту ґрунтується на обставинах, що підлягають доказуванню, відповідно до ст. 91 КПК України. Абсолютно у всіх справах виникає необхідність встановлення події злочину (часу, місця, способу тощо); винуватості, форми вини, мотиву і мети; виду і розміру шкоди; обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину; обставин, які характеризують особу, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність, є підставою для закриття кримінального провадження, звільнення від кримінальної відповідальності або покарання тощо.

Натомість, окрім обставин, які підлягають доказуванню, у кожній справі існує перелік обставин, які підлягають встановленню, і саме вони визначають специфіку розслідуваного злочину.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, до предмету допиту можна віднести встановлення таких обставин:

- відомості про виникнення злочинного задуму, зміст підготовчих дій та особливості безпосереднього вчинення злочину (56 %). Слід з'ясувати: скільки часу пройшло з моменту виникнення злочинного задуму до моменту його реалізації; хто сприяв вчиненню злочину, чи не мають відношення до

цього службові особи, які дії здійснювалися щодо приховування злочинних дій і хто цьому сприяв; які документи використовувалися задля досягнення злочинної мети тощо;

- відомості про кримінально-правову кваліфікацію дій і чи не було сукупності (72 %);

- відомості про умови та обстановку, в яких вчинявся злочин (51 %).

Слід з'ясувати, чи не було пристосовано обстановку під конкретні умови, чи не було використано існуючу обстановку без змін, чи не було змінено обстановку та умови за певних обставин тощо. Важливим є отримання інформації про: особливості місця, в якому укладалася угода про майбутнє працевлаштування за кордоном; зовнішність осіб, які в цей час знаходилися поруч; документи, що пред'являлися на підтвердження сумлінності дій;

- відомості про психологічний та фізичний стан особи на момент вчинення злочину (42 %). Слід з'ясувати, який вплив був на потерпілого і яким чином було досягнуто мети (у відношенні потерпілого застосовувався тільки обман, чи мало місце насильство і, якщо так, то яке саме і як потерпілий це сприймав);

- відомості про домовленості між потерпілим та злочинцями (38 %).

Слід з'ясувати, чи звернувся потерпілий самостійно до злочинців, чи таке звернення вмотивоване порадою певних осіб, чи не звернулися злочинці особисто до потерпілого із пропозицією працевлаштування за кордоном і які аргументи висували на користь прийняття потерпілим рішення (Додаток В).

К. О. Чаплинський зазначає, що перед допитом слід враховувати, що на потерпілих і свідків доволі часто здійснюється негативний вплив з боку злочинців, що нерідко тягне до зміни їхніх показань [217, с. 198]. Л. М. Максимішин при цьому відмічає, що, не дивлячись на те, що потерпілий є зацікавленим у результаті вирішення справи, проте унаслідок дії багатьох чинників потерпілі можуть надавати неправдиві показання або свідомо спотворювати відомості про фактичні обставини вчинення злочину.

Це може бути наслідком помилкового сприйняття ним подій та фактів, що обумовлюють, зокрема, особливий фізичний стан потерпілого [88, с. 141].

Тому, готуючись до допиту, слідчий повинен отримати інформацію про загальну здатність допитуваного до певного сприйняття, запам'ятовування та відтворення подій, з'ясувати, чи не має місце тиск на потерпілого з боку підозрюваних осіб.

Зважаючи на це, успішне проведення допиту і отримання позитивних його результатів залежить від якості володіння слідчим знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми, що розроблені у криміналістиці [217, с. 198]. У зв'язку із цим слід продумати, яким чином слід встановити психологічний контакт з допитуваним, що забезпечить розвиток спілкування в потрібному напрямі протягом всього розслідування [87, с. 198], а також продумати максимальний перелік тактичних прийомів.

Загалом, криміналістикою визнано великий перелік тактичних прийомів допиту, серед яких:

- постановка тих чи інших запитань;
- пред'явлення речових та письмових доказів;
- оголошення показань інших осіб;
- допит на місці події;
- роз'яснення суті наслідків вчиненого злочину;
- переконання в необхідності надання допомоги органам розслідування.

Окрім того, використовуються також прийоми, що мають на меті: усунення конфліктних ситуацій і спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, спонукання до давання правдивих показань, уточнення показань і усунення в них суперечностей, актуалізацію забутого в пам'яті допитуваного, викриття неправди, усунення перекручень при добросовісній помилці допитуваного [11, с. 15-16]. Обрання того чи іншого тактичного прийому, який застосовуватиметься до допитуваної особи,

залежить від того, який у цієї особи процесуальний статус, яку позицію вона займає та який характер ситуації (сприятлива, несприятлива).

Найбільш детально пояснити інформацію про подію злочину, пов'язаного із працевлаштуванням за кордоном, та осіб, які його вчинили, зможе потерпілий. Специфіка допиту даної категорії суб'єктів визначається, насамперед, його предметом, до якого входить встановлення наступних обставин:

- з яких джерел, коли, як потерпілий дізнався про фірму із працевлаштування за кордоном;
- чи були попередні телефонні розмови, електронне листування (якими саме засобами зв'язку) із особами, які пропонували послуги із працевлаштування за кордоном;
- до якої країни фірма пропонувала направляти заробітчан;
- адреса, описання обстановки місця, де відбулася зустріч із особами, які пропонували роботу за кордоном, чи співпадає це місце із місцем укладання трудового договору;
- зовнішній вигляд осіб, які пропонували роботу за кордоном, як вони спілкувалися між собою;
- чи запрошувалися у потерпілого копії, оригінали особистих та інших документів, яких саме, як пояснили злочинці таку необхідність;
- чи були присутні інші особи (свідки) під час спілкування з особами, які пропонували роботу, чи бачили ці особи факт підписання документів;
- які послуги з працевлаштування, і в якому обсязі обіцяли надати злочинці, та в якому обсязі насправді послуги були надані;
- чи не вимагали посередники грошових внесків за надання інформації щодо вигідних пропозицій з працевлаштування за кордоном, якщо так, то на яку суму;
- яка була форма розрахунку, і за якими реквізитами здійснювався перерахунок коштів, де саме;
- чи укладався з потерпілим трудовий контракт;

- яка шкода була завдана потерпілому та на яку суму;
- чи не мало місце примушування потерпілого перевозити наркотичні засоби, зброю, культурні цінності тощо під виглядом заробітчанина, хто саме змушував виконувати такі дії і чому потерпілий погодився (під впливом погроз, шантажу тощо);
- чи не мало місце вчинення щодо потерпілого дій, пов'язаних із трудовою та сексуальною експлуатацією, якщо так, то за яких обставин потерпілий став жертвою торгівлі людьми, скільки продовжувалися знущання, хто саме має до цього відношення, де він утримувався, чи не було підозри на момент укладання трудового контракту щодо хибності угоди щодо працевлаштування за кордоном тощо.

Показання потерпілого повинні бути ретельно оцінені, адже, як ми вже зазначали, під прикриттям працевлаштування нерідко чиниться торгівля людьми, доказом чого є наступний приклад із судової практики. Так, підсудний ОСОБА_3 в кінці серпня 2011 року, в м. Львові, за попередньою змовою з іншими та невстановленими досудовим слідством особами, з метою отримання доходів від незаконних угод, об'єктом якої є людина, запропонував потерпілій ОСОБА_7 роботу за кодоном, при цьому використовуючи її складне матеріальне становище та уразливий стан, з метою введення потерпілої в матеріальну залежність, за власні кошти виготовив останній проїзні документи та Польську візу для виїзду за кордон, втягнув потерпілу ОСОБА_7 в матеріальну залежність від себе. Після цього маючи на руках виготовленні ним проїзні документи з Польською візою на потерпілу ОСОБА_7 та отримавши від неї згоду про переміщення її через державний кордон України, 20.10.2011 року перевіз її в пункті пропуску «Краківець» Львівської митниці через державний кордон України та в подальшому доставив до Республіки Чехія в м. Прага, де разом з іншою особою їй повідомив, що її робота буде полягати в наданні оплатних сексуальних послуг особам чоловічої статі в салоні що в м. Хомутов Республіки Чехія, з оплатою у розмірі 40 Євро з одного клієнта за 1 годину

роботи. ОСОБА_7 перебуваючи в матеріальній залежності від ОСОБА_3, за виготовлення проїзних документів та переміщення її через державний кордон України в розмірі 500 Євро, перебуваючи в складному матеріальному становищі, та не маючи змоги повернути названу ОСОБА_3 та іншою особою вищевказану суму, була змушена погодитись на їхню пропозицію. Після цього інша особа доставила ОСОБА_7 в кафе-бар під назвою «ІНФОРМАЦІЯ_2», що у АДРЕСА_3, де на протязі з жовтня 2011 р. по червень 2012 року надавала оплатні сексуальні послуги клієнтам, за визначену учасниками злочину плату у розмірі 80 євро за годину розваг, з яких 40 євро отримувала від учасників злочину за надання сексуальних послуг [200].

Іноді потерпілі взагалі можуть змінити показання, що автоматично впливає на кваліфікацію. Так, у кримінальному провадженні, відкритому за ст. 149 КК України (торгівля людьми (із метою трудової експлуатації)) потерпілий під час судового розгляду змінив свої раніше надані показання, внаслідок чого дії підсудного було перекваліфіковано на ст. 190 КК України [193]. Як справедливо зауважують А. М. Орлеан та О. В. Пустова, у таких випадках саме неякісні допити потерпілих (зокрема незастосування технічних засобів під час допитів) призводять до зміни кваліфікації дій підсудного [116].

Свідками у провадженнях щодо злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування здебільшого виступають особи, які знаходилися у приміщенні фірми з працевлаштування за кордоном (64 %); банківські працівники (14 %); родичі та знайомі потерпілого, підозрюваного (32 %); працівники страхових агентств, консульств, державної міграційної служби, через яких оформлювалися документи (візи, страховки для виїзду за кордон з метою працевлаштування) (19 %) тощо (Додаток В).

Підлягають допиту й працівники державних органів, організацій та установ, які причетні до оформлення закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів та можуть у зв'язку з цим

вказати на осіб, які зверталися до них з цього приводу чи просили їх про прискорення такого оформлення або у разі використання підроблених документів – про їх підробку і т. ін. Якщо при цьому йдеться про рядових працівників указаних установ та організацій (які виконували обов’язки суто технічного характеру), під час їх допитів необхідно також з’ясувати: вказівки яких саме посадових осіб щодо видачі завідомо неправдивих документів вони виконували, а також роль кожної з таких осіб, які були причетні до цих подій [221, с. 62].

Як слушно зазначає К. В. Аріт, значущість повідомлюваних свідками відомостей залежить від низки чинників, серед яких переважає бажання, продиктоване обов’язками громадянина припинити злочинну діяльність певних осіб. Саме ця обставина зумовлює важливість визначення груп свідків, їхньої спрямованості, потенційних можливостей для одержання даних, що сприяють розслідуванню злочинів. Повідомлювана свідками інформація в загальному вигляді залежить від ступенів поінформованості останніх, однак, у більш докладній градації й від інших характеристик [4, с. 107].

У цьому розрізі слід зазначити, що нерідко інформацію про подію злочину можуть надати особи, яких намагалися залучити до вчинення злочинних дій на ринку праці і які завчасно зупинилися. Так, ОСОБА_4 в судовому засіданні показала, що він вирішив зайнятись працевлаштуванням осіб за кордоном та почав підготовку до такої діяльності. Він познайомився з ОСОБА_2, який пропонував послуги перекладача з фінської мови. ОСОБА_36 підписали з ОСОБА_2 договір про надання послуг. З метою налагодження робочих стосунків та підписання договору з роботодавцем вони з ОСОБА_2 їздили у Фінляндію, але роботодавець на зустріч не з’явився. Після чого вони повернулись в Україну і, домовившись про зустріч ОСОБА_2 (шахрай) більше з ним не зв’язувався. Приблизно протягом 2 тижнів він намагався знайти ОСОБА_2 через його матір. Пізніше він дізнався, що ОСОБА_2 підписав декілька підроблених договорів на

посередництво у працевлаштуванні, оскільки до нього почали звертатися ошукані люди, адже на бланках вказаних договорів стояла печать СПД «Пономарьов», ОСОБА_2 знав, де лежать його документи, печатка [194].

Найбільш зацікавленим у негативному для слідства результаті є підозрюваний, який у 90 % випадків чинить протидію слідству. Тому, при підготовці до допиту підозрюваного необхідно ретельно продумати заходи щодо подолання такої протидії та обрати арсенал найбільш ефективних тактичних прийомів.

Як вже зазначалося, злочини розглядуваної категорії здебільшого вчиняються у складі групи. Слід звернути увагу на позицію О. Г. Філіпова, який поділяє обставини, які підлягають встановленню, на дві групи: ті, що свідчать про груповий характер злочину, та ті, котрі сприяють доказуванню кожного окремого злочину [73].

У цьому контексті важливого значення набувають відомості про функціонування злочинної групи, кількість її учасників, послідовність та зміст вчинених злочинів, характер участі кожного з членів групи у вчиненні злочинних дій, а також наявність корумпованих зв'язків в органах державної влади.

Слід погодитися із Л. Ф. Гула, що тактика допиту підозрюваних у розслідуванні злочинів, що вчиняють ОЗУ, відрізняється і особливостями, і використанням специфічних тактичних прийомів. Важливим тактичним прийомом є пошук у ланцюзі підозрюваних «слабкої ланки». У криміналістичній літературі зазначено, що це можуть бути особи, які мають у групі незначне, підпорядковане становище, потрапили в групу через безвольність, матеріальну залежність від лідера, компромат. Цих осіб необхідно допитувати якнайперше, бо від них можна одержати найправдивіші показання. Якщо на цих осіб мають вплив лідери групи або вони бояться, потрібно спробувати роз'яснити непорядну роль лідера щодо втягування допитуваного у групу, прагненням лідера уникнути покарання

через перекладення вини, використовувати наявні внутрішньогрупові конфлікти [30, с. 178].

Серед ряду тактичних прийомів допиту підозрюваного найефективнішим є «використання фактору раптовості», який містить в собі такі складові, як: несподіване повідомлення про намір провести певну слідчу (розшукову) дію (пред'явлення для впізнання, обшук, допит співучасника, свідка тощо); оголошення показань інших співучасників, що підтверджують провину допитуваного; постановка несподіваних для допитуваного запитань тощо.

Цей тактичний прийом можна комбінувати з такими тактичними прийомами, як «форсування темпу допиту» та «інерція». Останній застосовують для того, щоб допит непомітно перевести з однієї сфери в іншу сподіваючись, що допитуваний за інерцією обмовиться [189, с. 267-268]. Ефективним тактичним прийомом при допиті є й пред'явлення речових доказів. Адже вплив, який вони здійснюють на підозрюваного, дозволяє вийти з раніше визначених конфліктних ситуацій [41, с. 125].

У випадку, коли підозрюваний надає неправдиві, на погляд слідчого, показання, слід застосувати такий тактичний прийом, як допущення легенди та стимулювати допитуваного до якомога докладнішого викладення свого алібі та версій щодо події. Задачі слідства спрощуються, якщо підозрювані не заперечують своєї провини і дають правдиві показання. За таких обставин основний напрям роботи полягає в отриманні максимально повної інформації про всіх співучасників та їх роль у вчиненні кожного епізоду, що досягається шляхом детальної постановки питань [219, с. 131]. Втім, при допиті підозрюваного слід враховувати той факт, що переважна кількість злочинного елемента прагне свідомо приховати мотивацію своїх вчинків, здійснюючи виправдання, облагороджування своїх дій [184].

Як показав аналіз матеріалів кримінальних проваджень, до предмету допиту підозрюваного входить таке коло питань:

- коли і за яких обставин виник умисел на вчинення злочинних дій;

- в чому виражалася злочинна поведінка і чи не було співучасників, хто цьому сприяв;
- як довго тривала злочинна діяльність, скільки епізодів і чи у всіх епізодах підозрюваний брав участь;
- яка роль кожного співучасника у вчиненні кожного епізоду (якщо їх декілька): хто фінансував витрати на оренду приміщення фірми з працевлаштування за кордоном, хто відповідав за виготовлення та розміщення рекламних матеріалів, хто приймав безпосередню участь у введенні в оману потерпілих, хто займався підробкою документів, хто займався переправлянням потерпілих за кордон, хто домовлявся із іноземними роботодавцями, у тому числі з приводу торгівлі людьми тощо;
- яким чином підшукувалися громадяни, котрі бажали отримати роботу за кордоном, хто надавав про них інформацію, чи не було змови із держслужбовцями;
- які обставини знайомства з потерпілим;
- чи мав право підозрюваний на зайняття працевлаштуванням за межами України та оформлення документів, необхідних для виїзду за кордон;
- чи була у підозрюваного в наявності ліцензія Управління політики зайнятості та трудової міграції на працевлаштування за кордоном, яким чином вона була отримана;
- чи не було змови із державними службовцями, чи не були задіяні підставні особи тощо;
- який характер зв'язків з іноземними працедавцями, з представниками державної міграційної служби, прикордонної служби, представниками консульських установ;
- які перед потерпілим були заявлені зобов'язання, чи підозрюваний мав намір виконати покладені на нього зобов'язання на момент укладання угоди з потерпілим;

- на погляд підозрюваного, чи викликав він у потерпілих впевненість щодо правомірності дій;
- чи була з боку потерпілих передача грошових коштів за надання послуг з працевлаштування та на оформлення документів, в якій сумі, яка форма оплати;
- в яких державах обіцялося працевлаштування, які оговорювалися умови праці, проживання, оплати тощо;
- які документи вимагалися від потерпілого, і які документи він підписував;
- чи було з потерпілим укладено трудовий контракт, у якій формі;
- чи не було складено акт наданих послуг, якщо так, то чи підписувався він обома сторонами після укладення трудового договору (контракту) з іноземним роботодавцем;
- чи не мало місце здійснення торгівлі людьми під виглядом працевлаштування тощо.

У разі допиту підозрюваного при з'ясування ознак торгівлі людьми (у тому числі під виглядом працевлаштування), необхідно детально з'ясувати всі обставини по кожному з відомих епізодів торгівлі людьми, зокрема: коли, де, з ким, за чією ініціативою та за яких обставин була досягнута домовленість про продаж людей іноземним «партнерам», які умови з цього приводу були узгоджені та яким чином вони виконувалися, яким чином підтримувався зв'язок з останніми, як здійснювалася оплата за вивезених за кордон людей; коли, де, ким та яким чином здійснювалося «вербування» потерпілих, які саме способи при цьому ним використовувалися; як здійснювалося вивезення людей за кордон, починаючи з оформлення необхідних для цього документів (хто їх оформлював, за яких обставин, якщо при цьому вказані документи підроблялися – то ким саме та за яких умов) та закінчуючи переміщенням через державний кордон України (час, місце, спосіб, якщо мало місце незаконне перетинання кордону – то за яких обставин, з чією допомогою і т. ін.); яким чином здійснювалося

«працевлаштування» потерпілих за кордоном (хто, коли і де їх зустрічав, де саме та в якості кого вони «працювали», що їм відомо про обставини їх подальшого перебування за кордоном і т. ін.); хто входив до складу злочинної групи та як здійснювався розподіл ролей між її учасниками [221, с. 55-56].

За справедливим зауваженням Є. В. Дехтярьова, у силу неоднозначності трактування певних термінів та висловлювань, підсудний в суді нерідко посиляється на те, що слідчий невірно зрозумів його під час проведення допиту, та відмовляється від них. Це вимагає від слідчого ретельної уваги до особливостей фіксації показань допитуваного в протоколі слідчої дії [32, с. 292]. Погоджуючись з даною думкою, хотілось би ще наголосити на доцільності фіксації показань підозрюваного за допомогою відеозапису. Адже за таких обставин підсудному в суді складніше буде посилатися на викривлення його показань.

Отже, допит є складною і важливою слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання інформації про факти і події, що мають значення для провадження. Успіх розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном залежить від того, наскільки ретельно слідчий здійснить підготовку до допиту та врахує всі особливості його безпосереднього проведення.

3.2. Проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації від матеріальних джерел

Серед слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення інформації від матеріальних джерел, найпоширенішими є обшук і огляд. Хоча на перший погляд ці СРД мають схожі риси, вони суттєво відрізняються. Схожість обумовлюється спільністю низки завдань цих слідчих (розшукових) дій – це пошук і вилучення об'єктів, які мають значення для кримінального

провадження (речових доказів, документів). Разом із тим обшук, на відміну від огляду, має примусовий характер, який проявляється в тому, що обстеження житла чи іншого володіння особи, а також особистий обшук можуть проводитися без згоди обшуканої особи, всупереч її волі та з втручанням у сферу її особистих інтересів [83].

Втім, ознайомитися з речами та документами, зробити з них копії та вилучити їх можна й у ході тимчасового доступу до речей та документів. Не дивлячись на те, що цей процесуальний захід не є слідчою (розшуковою) дією, він має спільні риси з оглядом та обшуком, адже ціллю вказаних процесуальних дій є отримання матеріальних доказів [132, с. 100].

Аналогічної думки й Д. В. Лісніченко, який відстоює позицію, що тимчасовий доступ до речей та документів за своєю суттю є засобом збирання доказів, що вказує на приналежність цієї процесуальної дії до слідчих (розшукових) дій. Єдиним елементом при здійсненні процедури тимчасового доступу до речей та документів, який можна віднести до забезпечення дієвості кримінального провадження, може слугувати отримання судового дозволу на тимчасовий доступ до таких речей та документів. Однак отримання такого судового дозволу на доступ притаманне і такій процесуальній дії, як обшук, яку законодавець беззаперечно відніс до слідчих (розшукових) дій [85, с. 158]. На відміну від обшуку та тимчасового доступу до речей та документів, огляд предметів, документів тощо проводиться без ухвали слідчого судді (суду). Виключенням є тільки огляд житла чи іншого володіння особи, який проводиться також на підставі ухвали слідчого судді (суду).

Втім і для такого роду об'єктів законодавець застосовує альтернативні варіанти. Згідно ст. 233 КПК України, проникнути до житла чи іншого володіння особи, у тому числі й під час його огляду, можна на підставі ухвали слідчого судді (суду) або за добровільної згоди особи, яка ним володіє [77]. При цьому, слід звернути увагу на положення ст. 397 ЦК України, згідно якого володільцем є особа, яка фактично користується майном на

підставі договору з власником або особою, якій майно було передане власником [216]. Тому, перед тим, як проводити огляд місця події (приміщення офісу фірми з працевлаштування, житла тощо) необхідно визначитися, хто є власником приміщення, а хто його орендує. У випадках, коли власник і володілець є однією особою, проблем звичайно не виникає. Якщо ж власником є одна особа, а приміщення орендує інша особа, для того, щоб її вважати володільцем, вона повинна пред'явити документ, що підтверджує право на володіння (наприклад договір-оренди).

Верховний Суд також зробив висновок, що проведення слідчих (розшукових) дій з дозволу власника приміщення в тій частині помешкання, яку винаймає особа, порушує недоторканність житла останньої [145].

Схожість обшуку та огляду, як вже було зазначено, полягає у здійсненні пошукових дій. Разом із тим, тимчасовий доступ до речей та документів здійснюється у випадку наявності точної інформації про місцезнаходження предметів та речей і не передбачає їх пошуку. При цьому, в ухвалі повинен бути чітко зазначений перелік об'єктів, до яких планується здійснити тимчасовий доступ. Проте, вивчення судово-слідчої практики свідчить, що нерідко у клопотанні до слідчого судді, суду слідчий досить розпливчasto вказує предмети та документи, до яких необхідно отримати доступ. Внаслідок – судові тяжби та неприйняття низки доказів у провадженні.

Так, у 2019 р. до Верховного Суду України звернувся адвокат із розглядом касаційної скарги на ухвалу апеляційного суду про тимчасовий доступ до речей та документів, що не містила вичерпний перелік документів, до яких надано доступ із можливістю вилучення, в ній вказувався не конкретний і досить широкий спектр документації, яку міг вилучити слідчий. До того ж, в ухвалі вживалися нечіткі формулювання, що дозволили слідчому вилучити такі документи в такому обсязі, що це могло позбавити юридичну особу можливості здійснювати свою діяльність [113]. Тому на момент звернення до слідчого судді, суду слід розуміти повний перелік

об'єктів, до яких планується здійснити тимчасовий доступ, місця їх знаходження, та осіб, у володінні яких вони знаходяться.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, слідчі частіше за все стикаються із необхідністю звернення до:

- державної міграційної служби України – про видачу інформації про отримання певними громадянами паспорта українця для виїзду за кордон, в тому числі і біометричного, інших документів для перетинання через державний кордон, отримання їх копій;

- центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) – про отримання документів для виїзду за кордон;

- страхових фірм та компаній – про видачу документів, їх копій, які надавалися громадянами для отримання страховки для виїзду за кордон з метою працевлаштування;

- навчальних закладів – про видачу документів, що підтверджують проходження навчання певними особами та отримання відповідної кваліфікації;

- медичних закладів – про видачу документів, отримання інформації про здоров'я осіб, які мали намір працевлаштуватися або вже вважаються працевлаштованими за кордоном;

- консульських установ – про видачу копій документів, які надавалися громадянами для отримання робочої візи (заповнена візова анкета; паспорти (закордонний та громадянина України); копія ідентифікаційного коду; фотокартки; оригінал запрошення від роботодавця; страховий поліс тощо;

- до прикордонних пунктів пропуску з приводу перетинання державного кордону певними особами тощо.

В деяких випадках, органи досудового розслідування змушені навіть звертатися до Міністерства соціальної політики із метою отримання певної інформації, що має значення для справи.

Так, за матеріалами кримінального провадження слідчий суддя Голосіївського районного суду м. Києва зобов'язав надати групі слідчих, які

здійснюють досудове розслідування щодо проведення незаконної діяльності з працевлаштування за кордоном, тимчасовий доступ до документів, які перебувають у володінні Міністерства соціальної політики України, на підставі яких ТОВ «ППЛ ТУМОРОУ» та фізичній особі-підприємцю ОСОБА_1 були видані ліцензії на провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном та які були надані ТОВ «ППЛ ТУМОРОУ» та фізичній особі-підприємцю ОСОБА_1 відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України №1060 від 16.12.2015 р. За інформацією оперативних працівників, з метою отримання ліцензії на посередництво із працевлаштування за кордоном громадянами України, працівниками ТОВ «ППЛ ТУМОРОУ» було підроблено низку документів та печаток, якими ніби то підтверджується укладення зовнішньоекономічних договорів із суб'єктами господарювання Республіки Польща щодо готовності працевлаштування громадян України. Окрім того, особам, які здійснювали діяльність з працевлаштування, видано безстрокову ліцензію на провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні до Польщі за спеціалізацією «менеджер по роботі з клієнтами»; а фізичній особі-підприємцю ОСОБА_1 видано безстрокову ліцензію на провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні до Польщі за спеціалізацією «менеджер по роботі з клієнтами» [203].

Слід зауважити, що здійснення тимчасового доступу до речей та документів передбачає добровільність видачі матеріалів особою, у володінні якої ці речі та документи знаходяться. До того ж, сторона кримінального провадження повинна довести: 1) що речі або документи, до яких запитується тимчасовий доступ: а) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; та б) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для

встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні; та в) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю. Крім того, у випадку клопотання щодо вилучення (виїмки) речей і документів сторона кримінального провадження повинна довести, що: а) без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей і документів або б) таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів [106]. За наявності підстав, слідчий суддя, суд видає ухвалу про тимчасовий доступ до речей та документів, що є обов'язковою для виконання.

Слід зазначити, що, у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів. Така ухвала повинна відповідати вимогам, встановленим ст. 235 КПК [77].

Аналізуючи дану норму КПК України, Н. В. Павлова, Д. А. Птушкін та К. О. Чаплинський слушно підмічають, що у випадку відмови особи, у володінні якої знаходяться речі та документи, видати останні, слідчий змушений переривати процес і звертатися знову до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. За таких обставин втрачається час, і поки слідчий отримає нову ухвалу, докази можуть бути знищені. Тому вони рекомендують прописати у положеннях КПК України норму, яка б дозволяла у випадках, коли особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, відмовилася виконувати ухвалу слідчого судді про тимчасовий доступ до таких, відразу проводити обшук [134, с. 112]. На нашу думку, така пропозиція має певні підстави для реалізації. Зокрема, анкетування практичних працівників, які розслідували кримінальні провадження, пов'язані із злочинами у сфері працевлаштування, показало, що доволі часто особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, здійснює перешкоди або взагалі відмовляється видати такі документи, ігноруючи норми закону.

Разом з тим, Д. В. Лісніченко навпаки зауважує, що законодавець з метою унеможливлення здійснення порушень прав та законних інтересів осіб занадто ускладнив процедуру тимчасового доступу до речей та документів та зробив її однаковою для усіх випадків. Хоча це не завжди доцільно. В ході досудового розслідування слідчому може знадобитись лише ознайомитись чи зробити копії певних речей та документів, які знаходяться у володінні особи, і остання не заперечує проти таких дій. На його думку, коли мова йде не про вилучення речей та документів, і власник цих речей та документів не заперечує, то здійснювати передбачену законом процедуру отримання доступу не є виправданим. Тому з метою оптимізації досудового розслідування в наведених вище випадках вчений пропонує спростити процедуру та запровадити можливість здійснення тимчасового доступу до речей та документів без ухвали слідчого судді [85, с. 159]. А вже А. П. Запотоцький пояснює, що під час цієї процесуальної дії слідчий може ознайомитись із певними документами, які мають значення для встановлення обставин злочину, і виготовити їх копії. Якщо наявна реальна загроза зміни або знищення документів, то слід здійснити їх виїмку. Інакше доцільно провести огляд чи обшук, під час яких за потреби вилучити оригінали документів [48, с. 133]. Натомість, слід зауважити, що не завжди можна передбачити, чи достатньо буде тільки ознайомитися з речами та документами, чи виникне необхідність їх вилучити. Тому вважаємо, що дозвіл слідчого судді, суду запобігатиме оскарженню у подальшому рішень щодо незаконного вилучення.

У свою чергу, О. Ю. Салманова зазначає, що під час досудового розслідування слідчий, прокурор звертається до органів державної влади, установ та організацій з вимогою надати не тільки документи чи речі, а й відомості (інформацію), якими вони володіють. Наприклад, досить часто слідчий, прокурор звертається до установ Міністерства охорони здоров'я з вимогою надати відомості щодо наявності чи відсутності перебування особи на диспансерному обліку в лікаря-нарколога та лікаря-психіатра. Відповідь

на таку вимогу оформлюється у вигляді офіційного документа з підписом посадової особи органу державної влади, установи, організації, що дає змогу в подальшому використовувати надану інформацію у формі документа. А відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, документ є процесуальним джерелом доказів [185, с. 320]. Втім, згідно КПК України, для здійснення таких дій не обов'язково проводити тимчасовий доступ до речей та документів, оскільки в кодексі передбачена норма (ст. 93), за якою сторона обвинувачення здійснює збирання доказів ще й шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей тощо [77]. А це можна здійснити через запит, звернення та інші форми отримання інформації. Зокрема, О. В. Капліна наголошує на низці форм звернення з вимогою про надання речей, документів або відомостей – для слідчого та прокурора це може бути постанова (яка є обов'язковою для виконання (ч. 5 ст. 40 КПК)), звернення, доручення, клопотання, запит; для сторони захисту – заява або клопотання, а для захисника також й адвокатський запит [59, с. 227].

У 66 % випадків при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, вилучення матеріальних джерел, що мали відношення до справи, проводилося у примусовому порядку – шляхом обшуку. Більш за все обшуків фігурує при розслідуванні фактів злочинних дій під прикриттям працевлаштування (трудова експлуатація, незаконне перетинання кордону, переміщення заборонених в обігу речей під виглядом заробітчанина, втягування заробітчан у інші злочинні схеми). При розслідуванні кримінальних проваджень даної категорії, вчинених ОЗУ, обшуки проводяться у 98% випадків.

Наведемо вирок суду за 18 епізодами шахрайських дій, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. Так, шахрай звертався до громадян з приводу працевлаштування у Фінляндії. Він запевняв жертв у своїх можливостях працевлаштування за кордоном та отримував від них переказ

через банк «Райфайзен Банк Аваль» гроші як оплату послуг посередництва у працевлаштуванні, після чого домовлявся з ними про зустріч у громадських місцях. Створюючи уявлення про реальну можливість працевлаштування у Фінляндії, отримував у громадян їхні закордонні паспорти громадянина України для отримання візи, гроші в сумі 35 євро, для оформлення візи та медичну страхову. Того ж дня шахрай підписував підроблений договір про посередництво у працевлаштуванні, завірений печаткою СПД ОСОБА_4, на використання якої він не мав права. Через певний час шахрай переставав виходити на зв'язок, а закордонними паспортами та отриманими грошима розпоряджався на власний розсуд. У ході розслідування було проведено обшук, в результаті якого у шахрая виявлено та вилучено паспорти громадян України для виїзду за кордон, анкети, ідентифікаційні коди та копії паспортів громадян на ім'я потерпілих, фотокартки, товарний чек за оплату послуг з працевлаштування з сумою 2900 гривень, підписаний ОСОБА_2, договір № 000140 про надання послуг із працевлаштування за кордоном, оригінал та копія медичної страховки серії 012 № 27705 тощо [194]. Виходячи з прикладу можна судити про важливість обшуку та значимість об'єктів, які вилучаються під час його проведення, адже серед низки доказів саме вилучені під час обшуку предмети та документи складали основну доказову базу і покладалися в основу вироку.

Втім, запорукою успіху є ретельна підготовка до проведення обшуку із продумуванням всіх деталей [120]. Насамперед, необхідно визначитися із об'єктами, в яких проводитимуться обшук (обшуки). Якщо об'єктів декілька, необхідно визначитися із можливістю проведення одночасних обшуків з метою запобігання витоку інформації. Для цього слід обрати найбільш зручний та доцільний час, коли поява пошукової групи вважатиметься раптовою.

Для уникнення наслідків у вигляді незаконного проведення обшуку, слід заздалегідь перевірити адресу, за якою проводитиметься дана слідча (розшукова) дія, з'ясувати, чи не було змінено назву вулиці, провулка тощо.

Як вже зазначали раніше, перед тим, як планувати проведення слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із проникненням у житло чи інше приміщення, слід визначити фактичне та юридичне відношення всіх осіб до цих об'єктів (власників, орендарів та ін.).

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» вступили в дію зміни до КПК України, що встановлюють обов'язкову відеофіксацію проведення обшуку [151]. До того ж, така фіксація повинна бути безперервною. У цьому розрізі хотілось би наголосити на важливості перевірки справності та налагодженості технічних засобів, які використовуватимуться під час проведення обшуку. Йдеться не тільки про відеокамери, але й і про засоби фото- фіксації, техніко-криміналістичні засоби, призначені для виявлення об'єктів, їх фіксації та безперешкодного вилучення.

У випадку перспективи проведення обшуку у членів ОЗУ, які озброєні та можуть чинити опір, необхідно заздалегідь продумати участь у обшуку додаткових сил та засобів. Необхідно розуміти всі підходи і виходи із об'єкта обшуку з метою запобігання втечі злочинців. Для цього слід скласти тактичний план проведення обшуку із врахуванням всіх обставин, у тому числі й непередбачуваних. Але перед складанням плану доцільно ретельно вивчити всю інформацію, що стосується особи, в якій плануватиметься обшук, місця його проведення та об'єктів пошуку.

Як слушно наголошує К. О. Чаплинський, оцінка інформації та слідчої ситуації має суттєве значення для правильної організації та планування обшуків. Аналіз слідчої практики свідчить, що відомості орієнтуючого характеру озброюють слідчих знаннями, які дозволяють припустити де знаходяться розшукувані предмети, обрати способи пошуку, підготувати необхідне спорядження, визначити необхідний склад учасників обшуку (пошукової групи), розподілити обов'язки між ними, правильно обрати

тактичні прийоми проведення та розробити план операції, що дає можливість провести обшуки із мінімальною затратою засобів, часу, сил та енергії [218, с. 130].

Не менш важливим є визначення переліку об'єктів пошуку. Згідно наших досліджень, найбільш поширеними об'єктами вилучення під час обшуку у провадженнях даної категорії, є:

- фотографії, надані потерпілою особою для складання документів, необхідних для працевлаштування;
 - заповнені анкети;
 - паспорти громадянина України на ім'я різних осіб та їх копії;
 - закордонні паспорти та їх копії;
 - оригінал та копія медичної страховки на ім'я різних осіб;
 - товарні чеки за оплату послуг з працевлаштування;
 - банківські рахунки;
 - договори на посередництво у працевлаштуванні;
 - трудові контракти;
 - свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця;
 - різноманітні печатки та штампи фізичних осіб-підприємців, держустанов, підроблені штампи про перетин кордону тощо;
 - копії або оригінали ліцензії про надання послуг з працевлаштування;
- розписки;
- документи про освіту громадян, які надавалися для працевлаштування;
 - комп'ютерна оргтехніка та мобільні телефони, в яких збереглася інформація про злочинну діяльність;
 - флешносії, на яких зберігаються електронні варіанти підроблених документів, інформація про злочинні схеми;
 - довідки про присвоєння ідентифікаційного коду;
 - оригінали та копії довідок із банків та підприємств про працевлаштування;

- заяви на отримання візи тощо.

При цьому, у випадку торгівлі людьми у вигляді трудової експлуатації, що здійснюється під прикриттям діяльності з працевлаштування за кордоном, предметами пошуку можуть бути: трудові договори (контракти) з потерпілими та іншими особами, боргові розписки, закордонні та громадянські паспорти потерпілих та інших осіб тощо, а також інші предмети, що можуть бути речовими доказами. Це, зокрема, будь-які документи, пов'язані з процесом вербування, такі як: копії рекламних оголошень, ділові щоденники із записами про призначені зустрічі, листи до курсів іноземних мов, до візових відділів посольств тощо; готівка, кредитні картки, чекові книжки та інші документи, пов'язані з будь-якими фінансовими операціями, незалежно від того, наскільки незначними можуть бути ці операції; документи у будь-якій формі, пов'язані з виплатами, які роблять жертви торгівцям людьми, такі як журнали щоденних виплат, квитанції грошових переказів тощо; проїзні документи: квитки, квитанції, талони на посадку, багажні бирки тощо; документи у будь-якій формі, пов'язані з оформленням паспортів та віз, включаючи будь-які запрошення, трудові контракти, форми шлюбних агенцій тощо; будь-яке обладнання зв'язку та комп'ютерна техніка, а зокрема, номери телефонів чи інша контактна інформація співучасників та потерпілих, прізвиська співучасників та/або потерпілих, факти спілкування підозрюваних (обвинувачених) між собою тощо [234, с. 135].

П. 7 ч. 3 статті 234 КПК України вимагає від слідчого зазначення відомостей про індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням [77]. Втім, слід погодитися із Д. А. Птушкіним, що дане положення достатньо обмежує дії слідчого, оскільки на початку розслідування не завжди очевидно, які документи і предмети можуть мати значення для розслідування і якими є їх детальні ознаки [175, с. 127]. Загалом, навіть якщо під час вилучення слідчий

доходить висновку, що об'єкти не вказані в ухвалі, але мають відношення до справи, він за законом може їх вилучити як тимчасово вилучене майно [132, с. 100].

Місцем проведення обшуку можуть бути як приватні приміщення (квартири, кімнати у гуртожитку, підсобні приміщення тощо), так і офіси, підприємства, установи та організації. Згідно даних наших досліджень, у 76% випадків об'єктами обшуку були місця проживання та роботи підозрюваних осіб. Натомість, близькі особи та знайомі також можуть зберігати при собі речі та документи, що мають значення для провадження, а також приховувати злочинців. Тому місце проживання та роботи таких осіб у провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, також можуть підлягати обшуку.

Незалежно від того, що саме являється є об'єктом обшуку, безпосередньо під час проведення цієї слідчої (розшукової) доцільно здійснити загальну орієнтацію в приміщенні і визначити, який метод обшуку буде застосовуватися (вузловий (по конкретним вузлам – шафа, стіл); суцільний (декілька слідчих оглядають усе, не вибирають конкретно); секторний (кімната ділиться на частини). Безпосереднє проведення обшуку складається із двох стадій: оглядової (встановлюється, які саме приміщення слід обшукати в першу чергу, можливість приховання конкретного предмета в конкретних умовах тощо) та детальної (відбувається умовний поділ приміщення на ділянки і проводиться детальне обстеження) [71, с. 252].

Враховуючи примусовий характер обшуку, слідчий під час його здійснення має право відкривати замкнені приміщення і сховища, якщо володар відмовляється їх відкрити, але при цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень замків, дверей та інших предметів [13, с. 77]. Загалом, запорукою успішного проведення обшуку є застосування арсеналу тактичних прийомів, рекомендованих криміналістикою.

Зокрема, О. М. Васильєв до найбільш затребуваних тактичних прийомів обшуку відносить планування, мобілізацію і розстановку сил,

дослідження матеріальної обстановки об'єкта, формування психологічного контакту [19, с. 41].

Більш розширеним переліком доповнюють систему тактичних прийомів обшуку М. В. Салтевський і Ю. В. Гаврилін, які до найбільш поширених з них відносять:

- суцільний або вибірковий пошук;
- одиничний або груповий пошук;
- сумісний або роздільний пошук;
- облік негативних обставин; порівняння однорідних об'єктів;
- мікрообшук з використанням оптичних приборів;
- спостереження за поведінкою обшукуваного;
- методичність пошуку [188, с. 30; 28].

У криміналістиці можна зустріти й пропозиції щодо рекомендованих тактичних прийомів обшуку при розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми під прикриттям діяльності з працевлаштування за кордоном, зокрема:

- аналіз обстановки місця обшуку;
- аналіз окремих ділянок місця обшуку з метою виявлення невідповідностей в окремих елементах обстановки, що можуть вказувати на обладнання в них тайників;
- використання можливостей типових аналогів, тобто типових випадків виявлення тих чи інших об'єктів у певних місцях (документи виявляють у книжках, музичних інструментах, предметах одягу тощо);
- тактичні прийоми, спрямовані на подолання відмови обшукуваного від спілкування (наприклад, метод «словесної розвідки»), проведення тактичної операції «груповий обшук», тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання підозрюваного, у гаражах, на дачах, у підсобних приміщеннях, складах та офісах тощо [71, с. 252].

Як на наш погляд, найбільш широко розглянув тактичні прийоми обшуку К. О. Чаплинський, серед яких вчений називає:

- роз'яснення неправильно зайнятої обшукуваним позиції та необхідності надання допомоги органам досудового розслідування;
- зіставлення інформації, яка міститься у відповідях обшукуваного;
- залучення підозрюваного, свідка, потерпілого до участі в обшуку;
- раптове (несподіване) пред'явлення обшукуваному предмета, виявленого під час обшуку;
- видалення підозрюваних з місця проведення обшуку;
- відволікаючі прийоми;
- словесна розвідка;
- застосування науково-технічних засобів;
- порівняння однорідних об'єктів;
- постановка запитань обшукуваному;
- спостереження за поведінкою осіб, у яких проводять обшук, та тих, хто опинився в цьому місці та використання рефлексії обшукуваних осіб [218].

Усі вилучені під час обшуку предмети необхідно зосереджувати в одному місці і залишати під постійним наглядом. Особливо уважно слід відноситися до вилучення комп'ютерної техніки, що має свою специфіку і потребує залучення спеціаліста. При цьому, значну увагу необхідно приділяти ретельному огляду документів. У записних книжках, блокнотах, щоденниках, листах можна знайти записи, копії чи оригінали окремих документів, фотознімки, в яких може міститися інформація про зв'язки та знайомства злочинців, а також спосіб їх життя та ін. [218].

Відсутність обов'язкових реквізитів може підтверджувати злочинність дій. До того ж, інформація, що є в документі, може надати можливість з'ясувати низку обставин вчинення злочину. Наприклад, у трудовому договорі (контракті) повинна міститися найбільш повна інформація про умови роботи (у тому числі щодо забезпечення безпечних та нешкідливих умов праці); оплата праці (у тому числі щодо розміру гарантованої заробітної плати), відрахувань із заробітної плати; тривалість робочого часу і часу

відпочинку, строк дії трудового договору (контракту) та умови його розірвання; надання соціальної та медичної допомоги, здійснення соціального страхування; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю в наслідок нещасного випадку на виробництві або тимчасової непрацезданості, умови проживання тощо [147].

Наприклад, при підозрі на торгівлю людьми під прикриттям діяльності з працевлаштування, під час проведення огляду, обшуку можна виявити документи, які підтверджують такий факт: записи з номерами телефонів осіб, яких вербували, рекламні оголошення, паспорти, проїзні документи, митні декларації, виїзні форми, талони на посадку, квитанції про оплату на проживання в готелі, імміграційні картки, квитанції про міжнародні банківські перекази, трудові контракти, боргові розписки тощо [72, с. 102]. Огляд, дослідження та перевірка змісту таких документів сприятиме встановленню об'єктивної істини справі. Втім, механізм вчинення даних злочинів має специфіку, що потребує участі у вилученні та огляді документів обізнаних осіб, які володіють фаховими знаннями та навичками у певних галузях науки, техніки та ремесла та зможуть органам досудового надати фахову допомогу як у процесуальній формі, так і в не процесуальній [119, с. 513].

Отже, найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями, спрямованими на отримання інформації з матеріальних джерел, є огляд і обшук, у ході яких можна отримати і досліджувати інформацію, що має доказове значення. У той же час, не дивлячись на те, що тимчасовий доступ до речей і документів не є слідчою (розшуковою) дією, він має спільні риси з оглядом і обшуком, адже метою зазначених процесуальних дій є отримання матеріальних доказів. Різниця полягає в процедурі проведення та наявності підстав для цього. Спосіб отримання об'єктів (предметів, документів тощо), що мають значення для провадження, залежить від того, яке процесуальна дія проводиться і який порядок його проведення.

3.3. Комплекс тактичних операцій при розслідуванні злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном

Проведення процесуальних дій та тактичних прийомів досягатимуть своєї мети лише тоді, коли вони реалізуватимуться у комплексі, під час проведення тактичних операцій та комбінацій. Тому одним із завдань науки криміналістики є подальша розробка теоретичних і практичних засад використання комплексів слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, організаційно-технічних заходів з метою вирішення окремих завдань у певній слідчій ситуації [210, с. 150]. Такий комплекс отримав назву «тактична операція» [90, с. 33; 176, с. 50; 210, с. 150; 222].

Незважаючи на те, що у криміналістичній науці розроблено теоретичні засади побудови й використання тактичних операцій, сьогодні немає єдиної думки щодо їх визначення.

На думку М. В. Салтевського, тактична операція є засобом діяльності слідчого, що використовується для вирішення тактичних завдань, які виникають при розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів [186, с. 79]. В. Ю. Шепітько вказує, що тактичні операції є алгоритмами, програмами дій слідчого, працівника оперативного підрозділу, інших осіб щодо завдань, які виникають, і слідчих ситуацій [231, с. 179].

На думку Р. Л. Степанюка, типові тактичні операції – визначені на підставі узагальнення й аналізу слідчої практики комплекси слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на вирішення типових проміжних завдань, що виникають на певних етапах розслідування в типових слідчих ситуаціях [208, с. 193]. А. В. Дулов визначав тактичну операцію як «сукупність слідчих, оперативних, ревізійних і інших дій, які розробляються і проводяться в процесі розслідування за єдиним планом, під керівництвом слідчого, з метою реалізації такого тактичного завдання, яке не може бути виконане

проведенням у справі окремих слідчих дій» [36, с. 44]. А вже В. О. Коновалова обов'язковим критерієм тактичної операції вбачає різнойменність дій як процесуального, так і не процесуального характеру, тобто тактична операція повинна складатися зі слідчо-оперативних дій [67, с. 72]. В той же час С. Ф. Здоровко припускає альтернативний варіант, зокрема допускає присутність у змісті тактичної операції системи як різнойменних, так і однойменних дій і заходів, аби вони були спрямовані на вирішення проміжного завдання розслідування, об'єднані єдиним планом і єдиним задумом та характеризувалися вибірковістю і ситуаційною обумовленістю та виконувалися під керівництвом слідчого [50, с. 6].

Достатньо змістовне поняття тактичної операції надав В. М. Шевчук, який цю наукову категорію визначає як поєднання (комплекс, систему) взаємопогоджених однойменних і різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних і превентивних заходів, спрямованих на виконання окремого тактичного завдання розслідування в цій слідчій ситуації [225, с. 57]. При цьому, у функціональному відношенні об'єднання слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів у тактичну операцію відбувається на підставі можливості вирішення у результаті такого об'єднання певного завдання розслідування, яке через об'єм або зміст неможна вирішити шляхом застосування окремих тактичних прийомів, слідчих дій і т. д. [228, с. 251].

На відміну від тактичної комбінації як комплексу тактичних прийомів у рамках однієї слідчої (розшукової) дії, тактична операція може охопити кілька взаємопов'язаних слідчих (розшукових) дій та інших заходів. Втім, проведення тактичної операції не запобігає застосуванню тактичних прийомів. Н. В. Павлова з цього приводу зауважує, що хоча такі комплекси містять сукупність окремих дій (слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційних, контрольно-ревізійних заходів тощо), в рамках кожної такої дії можуть застосовуватися тактичні прийоми, властиві саме для

неї. Однак, тактичні прийоми, у тому числі їх комбінації, повинні застосовуватися для кожної такої дії окремо [136, с. 137].

Виходячи із різноманіття визначень тактичної операції можна побачити, що єдиним для всіх підходів є наявність тактичних завдань, які необхідно вирішити через проведення комплексу різноименних заходів.

Як наголошує А. Ф. Волобуєв, тактичне завдання розслідування визначається у криміналістиці як окреме завдання на шляху вирішення загального завдання кримінального судочинства, пов'язане з застосуванням криміналістичних засобів, прийомів та методів [26]. Таку думку підтримує й М. С. Казаренко і додає, що у кожній окремій методиці розслідування тактичним операціям повинен передувати перелік тактичних завдань, на вирішення яких вони мають бути спрямовані. Перелік таких тактичних завдань формується, виходячи із вивчення практики розслідування певних злочинів, які мають суттєві особливості, що накладають відбиток на процес їх розслідування. Урахування цих особливостей дає підстави для виділення основних типових тактичних завдань розслідування і відповідних їм тактичних операцій [54, с. 73]. У цьому розрізі В. М. Шевчук підкреслює, що типові тактичні операції мають розроблятися не тільки відповідно до специфіки розслідування окремих видів (підвидів) злочинів, а й розглядатись як невід'ємні складові видових чи підвидових криміналістичних методик розслідування злочинів [226, с. 138].

Прихильником тактичних операцій в рамках методики розслідування є й О. В. Пчеліна. На її думку для вирішення тактичного завдання в окремих випадках доцільно проводити комплекс слідчих, організаційних і оперативно-розшукових заходів, тобто тактичну операцію. До того ж, вчена виділяє тактичні завдання початкового етапу розслідування та подальшого, що за своїм змістом істотно різняться.

Так, на думку вченої, до тактичних завдань початкового етапу розслідування належить:

- встановлення місця, часу та обстановки злочину;

- виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину та інших речових доказів;
- встановлення, розшук і затримання підозрюваної особи;
- встановлення розмірів заподіяної шкоди та пошук викраденого майна чи майна, на яке можна накласти арешт для забезпечення відшкодування завданих збитків;
- збирання достатньої доказової бази для притягнення особи як обвинуваченої;
- встановлення можливих свідків тощо. На наступному етапі розслідування вирішують такі завдання:
 - встановлення всіх можливих співучасників злочину і збір доказової бази, достатньої для їх притягнення як обвинувачених;
 - забезпечення відшкодування заподіяної злочином шкоди;
 - встановлення та усунення криміногенних факторів;
 - встановлення обставин, що характеризують особистість обвинуваченого тощо [176, с. 51].

Аналіз криміналістичної літератури показав, що ряд вчених більшість вказаних тактичних завдань покладають у назву тактичної операції [5; 18; 230; 14; 89].

Співвідносячи тактичні операції із вказаними тактичними завданнями, поряд з цим В. Ю. Шепітько наголошує й на можливості використання таких специфічних тактичних операцій, як: «Документ», «Атрибуція трупа», «Встановлення фіктивності правочину», «Нейтралізація протидії розслідуванню злочинів», «Захист свідків» тощо [230, с. 184].

Деякі вчені вважають за доцільне застосування тактичних операцій з такими умовними назвами, як: «Збирання інформації», «Фіксація», «Пошук» [80, с. 198]. Тобто, такий підхід містить в основі процес отримання та дослідження доказів у кримінальному провадженні.

У випадку вчинення злочинів організованими злочинними угрупованнями, в нагоді стає позиція К. О. Чередник про те, що, залежно від

тактичних (проміжних) завдань розслідування можна виділити тактичні операції, спрямовані на встановлення ознак організованості: «склад групи», «стійкість зв'язків», «епізод», «корумповані зв'язки», «об'єднаність задуму», «сфера інтересів». На її думку, до вказаних тактичних операцій може входити достатньо широкий спектр дій та заходів, який може змінюватися, залежно від зміни слідчої ситуації та проміжних завдань [220, с. 140]. На думку С. С. Кузьменко, якщо у вчиненні злочину брали участь кілька осіб, має плануватись і проводитись тактична операція «Співучасники», що здебільшого проводиться разом із тактичною операцією «Корумповані зв'язки» [79, с. 128]. Ще більш широкий спектр тактичних операцій у разі вчинення злочину ОЗУ запропонував В. Ю. Шепітько, до яких відніс: «Встановлення поширеності злочинної групи»; «Виявлення зв'язків організованої групи»; «Затримання злочинної групи на місці злочину»; «Нейтралізація протидії розслідуванню злочину»; «Виявлення найслабкішої ланки в групі»; «Стратегічна розвідка»; «Створення і використання юридичних осіб»; «Підтримання в злочинному співтоваристві режиму напруженості»; «Використання суперечностей між учасниками злочинної групи» та ін. [231, с. 294].

Як показав аналіз матеріалів судово-слідчої практики та анкетування практичних працівників, які розслідували злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, в низці проваджень дійсно просліджувалися ознаки ОЗУ. Між тим, довести таку ознаку, як вчинення злочину організованим злочинним угрупованням, вельми складно. Труднощі пов'язані із встановленням усіх співучасників злочину та доведенням їх ролі у вчиненні кожного епізоду, виявленні лідера. Важко встановити під час розслідування й корумповані зв'язки, без яких не здійснюється більшість злочинів даної категорії.

У 46% випадків про нові епізоди злочинного угруповання у сфері працевлаштування за кордоном стає відомо лише згодом, здебільшого за матеріалами оперативно-розшукової справи. Згідно Наказу МВС України

№ 57507.07.2017 року «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», у разі виявлення під час проведення оперативно-розшукових заходів ознак злочину керівник оперативного підрозділу невідкладно направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України [156]. Водночас, плануючи тактичні операції за матеріалами ОРД, слідчий безумовно повинен ураховувати рекомендації оперативних працівників, спрямовані на недопущення розголошення джерела оперативно-розшукової інформації та забезпечення таємниці слідства. В окремих випадках можуть розроблятися спеціальні тактичні операції, які дезорієнтують злочинців. Насамперед це затримання злочинця на місці злочину, його допит, проведення обшуку, накладення арешту на майно, вилучення бухгалтерських та інших документів, проведення інвентаризації цінностей, продукції тощо [13, с. 34].

Аналіз наукової літератури, вивчення матеріалів судово-слідчої практики, анкетування практичних працівників показали, що тактична операція «Співучасники» є однією з затребуваних у разі вчинення злочинів групою осіб або ОЗУ, і до її змісту вчені покладають різні складові.

Так, О. В. Приходько для виявлення всіх співучасників пропонує такі дії та заходи:

- а) оперативно-розшукові заходи щодо встановлення співучасників злочину, їх контактів (спілкування) між собою, додаткових свідків злочину;
- б) затримання співучасників (за необхідності);
- в) обшуки за місцем їх роботи, проживання, транспортних засобів;
- г) допити підозрюваних;
- д) допити свідків;

е) огляд і залучення до справи речових доказів (мобільних телефонів, комп'ютерної техніки та носіїв електронної інформації, записок та особистих записів, інших документів);

ж) огляди, вивчення документів (наприклад, про службовий статус, професійні обов'язки співучасників);

з) одночасні допити між співучасниками, свідками, якщо в їх показаннях є розбіжності;

і) пред'явлення осіб для впізнання;

к) відібрання зразків для експертного дослідження та призначення судових експертиз [148, с. 190].

К. О. Чередник до тактичних операцій, спрямованих на встановлення ознак організованості та співучасників, пропонує такі комплекси:

- допити свідків, потерпілих, співучасників;
- пред'явлення для впізнання предметів, документів, осіб;
- проведення НСРД, спрямованих на спостереження за особою, річчю або місцем, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (спостерігання за членами групи, які знаходяться на волі та прослуховування їхніх розмов);

- виконання спеціального завдання щодо участі в злочинному угрупованні особи, яка на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування (впровадження в групу);

- контроль за вчиненням злочину;
- тимчасовий доступ до речей та документів та провадження одночасних обшуків; огляд вилучених предметів та документів;

- призначення судових експертиз (почеркознавчої, технічної експертизи документів, комп'ютерної техніки та програмних продуктів, економічної, судово-психологічної тощо);

- проведення ОРЗ, спрямованих на отримання інформації про співучасників та осіб, які могли сприяти вчиненню злочину;

- ОРЗ, спрямовані на встановлення місцезнаходження осіб, які переховуються від слідства та суду;

- проведення СРД, ОРЗ, спрямованих на розшук активів та накладення на них арешту тощо [220, с. 141].

На переконання В. Д. Пчолкіна та О. В. Федосової, типова тактична операція «Співучасники» передбачає комплекс слідчих (розшукових) дій та негласних (слідчих) розшукових дій, спрямованих на пошук інформації про всіх співучасників і роль кожного у вчиненні злочину. Зазначена тактична операція може визначатись у залежності від конкретизованих тактичних завдань: встановлення виконавців (співвиконавців) певних діянь, наприклад, осіб, котрі підробляли документи, виготовляли підроблені бланки, печатки і штампи; займалися реалізацією викраденого; створювали фіктивні підприємства, переводили кошти в готівку; встановлення всіх учасників організованої групи, злочинної організації; встановлення організатора; визначення ролі кожного співучасника у вчиненні злочину і т. ін. [178, с. 9].

Якщо з боку учасників злочину чиниться протидія, А. Ф. Волобуєв пропонує проводити тактичні операції «Слідча таємниця» або «Антикорупція» [25, с. 117].

Аналіз наукової літератури, вивчення матеріалів судово-слідчої практики, анкетування практичних працівників показали, що при розслідуванні злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, вельми необхідною є тактична операція «Виявлення епізодів». Адже у 92% випадків дії злочинців мають повторність.

Реалізується згадана тактична операція в залежності від етапу розслідування та криміналістичної ситуації шляхом проведення таких заходів:

- оперативна перевірка підозрюваного на причетність до вчинення інших злочинів;

- здійснення перевірки за Інтегрованими інформаційно-пошуковими системами Національної поліції України, Єдиними та Державними

реєстрами, іншими пошуковими системами в електронних мережах загального користування з метою отримання довідково-аналітичної та оперативно-пошукової інформації, у тому числі про аналогічні нерозкриті злочини;

- отримання консультаційної допомоги від фахівців;
 - вилучення документації, пов'язаної зі службовою діяльністю підозрюваного, шляхом проведення відповідних обшуків, тимчасового вилучення чи отримання тимчасового доступу до неї;
 - огляд вилученої документації, аналіз її змісту та виявлення слідів імовірної фальсифікації;
 - призначення технічних і почеркознавчих експертиз документів;
 - проведення ревізій, зустрічних та інших перевірок;
 - огляд приміщень, земельних ділянок, споруд, устаткування тощо;
- отримання зразків для експертизи, за необхідності
- призначення судових експертиз;
 - допит підозрюваного та свідків;
 - здійснення аудіо-, відеоконтролю особи злочинця та місця;
 - зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, отримання розшифрування телефонних розмов і проведення їх аналізу;
 - зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо [177, с. 291].

Тактичне завдання з пошуку та затримання підозрюваних осіб розв'язується тактичною операцією «Розшук», складовими якої є:

- складання плану спільних оперативно-розшукових та слідчих (розшукових) дій;
- заповнення та відправлення облікових матеріалів для оголошення особи в розшук як організаційні заходи;
- допити знайомих та рідних підозрюваної особи;
- співпраця з оперативно-розшуковими підрозділами щодо спостереження за помешканням такої особи;

- здійснення запитів до облікових державних установ;
- зняття інформації з каналів зв'язку, тимчасовий доступ та слідчий огляд знятої інформації та кореспонденції [46, с. 162].

Продовжуючи, слід зазначити, що у криміналістиці також можна зустріти поділ тактичних операцій на складні та прості [50, с. 7]. Між тим, В. М. Шевчук категорично проти цього, мотивуючи, що поділ тактичних операцій на прості і складні не можна абсолютизувати, оскільки він базується на суто суб'єктивній оцінці як самої слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування, так і того проміжного завдання, на розв'язання якого спрямована ця операція. Дійсно, для одного слідчого завдання, що виникло у ході розслідування, видається нерозв'язним, інший сприймає його як складне, але повною мірою розв'язне, третій убачає його як звичайне типові завдання, вирішення якого цілком охоплюється напрацьованими стандартами слідчої роботи, а тому не відносить це завдання до розряду складних [227, с. 185]. Враховуючи розмаїття пропозицій щодо класифікації тактичних операцій, вчений наголошує на потребі в розробленні універсальних класифікаційних підстав, які б мали наскрізний характер, могли успішно використовуватися до будь-яких злочинних проявів, ситуацій, тактичних завдань. Вчений вважає за доцільне запропонувати такі класифікаційні підстави розподілу тактичних операцій: 1) за змістом: а) базові (універсальні); б) специфічні. Останні розробляються до особливостей розслідування злочинів більш вузької групи для вирішення завдань, властивих лише процесу розслідування певної категорії злочинних проявів [227, с. 188]. Ми підтримуємо думку вченого і вважаємо, що при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, можуть застосовуватися як базові («Розшук і затримання злочинця», «Вивчення особи», «Нейтралізація протидії», «Співучасники», «Збирання доказів» тощо), так і специфічні тактичні операції.

Зокрема, виходячи зі специфіки злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, можна допустити застосування таких

тактичних операцій, як: «Фіктивний роботодавець або посередник», «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», «Пошук зниклого заробітчанина» [130, с. 301].

Важливість таких тактичних операцій зумовлена тим, що під прикриттям діяльності з працевлаштування часто здійснюється й торгівля людьми, з вивезенням їх за кордон і подальшою експлуатацією, а також залучення «потенційних» робітників до жебракування, використання їх у різноманітних злочинних схемах (залучення їх до контрабанди, сприяння нелегальному перетинанню кордону тощо) [128, с. 101].

Зокрема, як раніше вже було зазначено, під виглядом роботодавців або посередників з працевлаштування за кордоном, постраждалим обіцяють заробітну плату після виконання певного обсягу або наприкінці певного терміну роботи. Проте, коли через певний час вони починають наполягати на виплаті заробітної плати, їм пояснюють, що жодних коштів вони не отримають і мають працювати стільки, скільки хазяїн вважатиме за потрібне. Будь-який спротив жорстоко карається побоями, обмеженням у пересуванні, голодом, залякуваннями [23]. Як свідчить статистика, нерідко потерпілих тримають у неволі, не дозволяючи повернутись додому, а рідним і близьким може бути не відомо місце їх знаходження.

Підтвердженням цьому є приклад. Так, ОСОБА_2 запропонував потерпілим працювати в Чехії на будівництві на внутрішніх роботах та отримувати високі заробітки. Проте, прибувши до Чехії, потерпілі працювали на будівництві під відкритим небом, до 12 годин на добу, їх перекидали з об'єкта на об'єкт без їх згоди, давали гроші раз на тиждень, яких вистачало лише на проїзд та харчування. Гроші за проживання утримували із зароблених грошей. Коли вони вирішили повернутися в Україну і хотіли отримати гроші за свою роботу, то ОСОБА_3 сказав, що вони повинні відпрацювати у ОСОБА_25 до кінця терміну візи і тримали їх у гуртожитку. Фактично вони в Чехії нічого не заробили і не мали навіть грошей на дорогу для повернення в Україну [195].

За таких обставин в нагоді стає тактична операція «Пошук зниклого заробітчанина», до змісту якої можна віднести такі заходи:

- проведення допитів свідків (родичів, знайомих осіб зниклого) щодо встановлення характеру домовленостей між особою, яка мала намір отримати роботу та особою, яка таку роботу пропонувала; чи укладався трудовий контракт і чи не залишилося його копії; в якій країні опинився зниклий; коли останній час відбувалося спілкування, через який зв'язок і яка була тема спілкування; чи не було переказів з боку постраждалого, у який спосіб;

- надання запиту до провайдера (оператора) комунікацій з метою встановлення ір адреси, з якої здійснювалося спілкування «заробітчанина» з його родичами. У разі місцезнаходження провайдера за межами юрисдикції України, необхідно діяти через Національне бюро Інтерпол;

- запити до посольства країни перебування потерпілого з метою: з'ясування інформації щодо реального існування роботодавця, який вказаний у трудовому контракті (за умов наявності такого контракту); щодо наявності даних потерпілого в базі даних іноземців, яким видано дозвіл на працевлаштування;

- запити або здійснення тимчасового доступу до речей та документів до банку, через який здійснювався грошовий переказ родичам від потерпілого та огляд платіжних доручень та квитанцій;

- проведення пред'явлення для впізнання особи (у тому числі за фотознімками), яка запропонувала роботу потерпілому та сприяла його виїзду (у випадку, якщо свідок володіє такою інформацією);

- одночасні допити двох або більше осіб між особами, які сприяли виїзду потерпілого за кордон (посередник) та свідками, яким відома інформація про таке сприяння;

- проведення обшуків у осіб, відносно яких є інформація про їх причетність до ОЗУ, що переправляє людей за кордон з метою трудової або сексуальної експлуатації під виглядом працевлаштування;

- проведення оперативно-технічних заходів, спрямованих на отримання інформації про телефонне та електронне спілкування потерпілого з його родичами та іншими особами в Україні, за необхідності через сприяння Національного бюро Інтерпол тощо.

Крім того, в нагоді може стати взаємодія з Державною прикордонною службою України, що володіє інформацією про дані осіб, які перетинають кордон, у якому саме прикордонному пункті, у який час і хто перевіряє підстави для перетину кордону [201]. Така інформація допоможе конкретизувати місце дислокації особи та може полегшити пошуки.

Якщо буде встановлено, що угода про працю мала місце, але укладена відповідно до норм іноземного законодавства, притягнути громадян іншої країни вельми складно.

З цього приводу М. О. Лиськов зауважує, що, у випадку порушення трудових прав осіб-громадян України, які легально або нелегально працюють за її межами, але не є суб'єктами трудових правовідносин, які регулюються законодавством України, мова може йти про надання їм допомоги щодо повернення в Україну, про дипломатичне втручання у вирішення певних проблем, але про притягнення іноземного громадянина за грубе порушення угоди про працю, яка укладена відповідно до норм іноземного законодавства, мова йти не може [82, с. 148]. Натомість, особи, які потрапили до рук злочинців, можуть звернутися до омбудсмана, який відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 13 і ст. 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», має право направити подання до відповідних органів для усунення порушення прав людини. Наприклад, формами реагування Уповноваженого можуть бути: звернення до послів і дипломатичних представництв України у відповідній державі, до Департаменту консульської служби МЗС, до омбудсмана країни працевлаштування, та звернення до інших компетентних органів. Проте, серйозною прогалиною українського законодавства є те, що в його нормах, з одного боку – не передбачено відповідних важелів впливу у розпорядженні Уповноваженого на суб'єктів, що порушили права людини, а

з другого – немає адекватних засобів реагування парламенту за результатами його діяльності. Зобов'язані приймати звернення громадян й відповідні дипломатичні представники і консули. Серед переваг даного способу захисту є оперативність, проте відповідно до національного законодавства і міжнародного права, консули чи дипломатичні представники не наділені правами на представництво інтересів громадян України в іноземних судах в цивільних справах (в тому числі і в трудових спорах), що в значній мірі звужує інструментарій захисту [191, с. 148].

Переходячи до наступної тактичної операції «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», слід зазначити, що до її змісту можуть входити такі заходи:

- допит потерпілого з метою з'ясування: обставин його працевлаштування; періоду часу, з якого він піддався трудовій, сексуальній експлуатації, примушуванню до вчинення злочинних дій (перевезення наркотичних засобів, культурних цінностей тощо); місця та умов утримання; характеру поведінки осіб, які його «вербували». При допиті потерпілого слід максимально конкретизувати всі обставини злочину: вербування, отримання документів, перевезення та передачу, одержання та експлуатацію, фізичне та психічне насильство [22, с. 20];

- допити свідків, яким відома інформація про злочинну діяльність під прикриттям працевлаштування;

- пред'явлення особи для впізнання, у тому числі за фотознімками, з метою ототожнення осіб, які утримували потерпілого та примушували працювати, осіб, які виступали «посередниками з працевлаштування»;

- призначення судово-медичної експертизи з метою встановлення тілесних ушкоджень, нанесених заробітчанину; судово-почеркознавчої та технічної експертизи документів – для дослідження документів на предмет підробки, складання їх певними особами; трасологічної – для дослідження слідів (рук, ніг, транспортних засобів тощо), залишених на місці утримання потерпілого, місці схиляння до працевлаштування за кордоном; економічної

– для визначення відповідності чинному законодавству фінансово-господарських операцій фірми з працевлаштування, аналізу показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості) та ін.;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксації телефонних розмов між потерпілим та «роботодавцем», між членами ОЗУ тощо;

- запити до посольства країни перебування потерпілого з метою: з'ясування інформації щодо реального існування роботодавця, який вказаний у трудовому контракті (за умов наявності такого контракту);

- запити або здійснення тимчасового доступу до речей та документів до банку, через який здійснювався грошовий переказ родичам від потерпілого та огляд платіжних доручень та квитанцій;

- проведення пред'явлення для впізнання особи (у тому числі за фотознімками), яка запропонувала роботу потерпілому та сприяла його виїзду;

- огляд вилучених у потерпілих закордонних паспортів з метою встановлення відмітки про перетин кордону;

- одночасні допити між потерпілими та особами, які виступали посередниками, або безпосередньо брали участь у примушуванні до трудової, сексуальної експлуатації або виконання злочинних дій;

- затримання осіб, які виступали посередниками, або безпосередньо брали участь у примушуванні до трудової, сексуальної експлуатації або виконання злочинних дій;

- співпраця в рамках міжнародного співробітництва з метою притягнення винних, що переховуються на території іншої країни, до кримінальної відповідальності;

- проведення обшуків тощо.

У цьому розрізі К. О. Щербаковська наголошує, що особливості проведення обшуків під час розслідування торгівлі людьми з метою трудової

експлуатації визначаються: а) предметами пошуку; б) місцем знаходження речей та документів; в) особою, у якої вони перебувають. Предметами пошуку можуть бути: трудові договори (контракти) з потерпілими та іншими особами, боргові розписки, закордонні та громадянські паспорти потерпілих та інших осіб тощо, а також інші предмети, що можуть бути речовими доказами, це, зокрема, будь-які документи, пов'язані з процесом вербування, такі як: копії рекламних оголошень, ділові щоденники із записами про призначені зустрічі, листи до курсів іноземних мов, до візових відділів посольств тощо; готівка, кредитні картки, чекові книжки та інші документи, пов'язані з будь-якими фінансовими операціями, незалежно від того, наскільки незначними можуть бути ці операції; документи у будь-якій формі, пов'язані з виплатами, які роблять жертви торгівцям людьми, такі як журнали щоденних виплат, квитанції грошових переказів тощо; проїзні документи: квитки, квитанції, талони на посадку, багажні бирки тощо; документи у будь-якій формі, пов'язані з оформленням паспортів та віз, включаючи будь-які запрошення, трудові контракти, форми шлюбних агенцій тощо; будь-яке обладнання зв'язку та комп'ютерна техніка, а зокрема, номери телефонів чи інша контактна інформація співучасників та потерпілих, прізвиська співучасників та/або потерпілих, факти спілкування підозрюваних (обвинувачених) між собою тощо [234, с.135]. З цього виходить, що більшу частину вилучених об'єктів складають документи, які містять в собі доказову інформацію щодо події злочину та його суб'єктів. Ці дані підтверджуються й вивченням матеріалів кримінальних проваджень, судових рішень та анкетування практичних працівників, які брали участь у розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном.

При цьому, В. К. Весельський та В. В. Пясковський зауважують, якщо під прикриттям діяльності з працевлаштування здійснюється торгівля людьми, до документів які підтверджують такий факт, можна віднести:

- документи, що підтверджують факт вербування (записи з номерами телефонів осіб, яких вербували, рекламні оголошення, паспорти, проїзні документи тощо);

- документи, що стосуються факту перевезення потерпілої особи до країни-призначення (митні декларації, виїзні форми, талони на посадку, квитанції про оплату на проживання в готелі тощо);

- документи, що стосуються факту перебування в країні-призначення та трудової експлуатації жертви (імміграційні картки, квитанції про міжнародні банківські перекази тощо);

- документи, що пов'язані з діяльністю організацій, причетних до трудової експлуатації особи (установчі документи, що підтверджують право на зайняття діяльністю з працевлаштування за кордоном, документи, що засвідчують оренду приміщень, відповідні банківські реквізити організацій тощо);

- інші документи, вилучені у потерпілих та підозрюваних (трудові контракти, боргові розписки, копії квитанцій на міжнародні поштові відправлення, банківські дозволи на вивіз валют, записні книжки, дані організацій, що надають послуги з телефонного зв'язку, про вхідні та вихідні дзвінки з телефонів осіб, які підозрюються до причетності до злочинної діяльності, мобільні телефони із пам'яттю (адреси, номери телефонів, альбоми з фотографіями), інформація, що міститься в мережі Інтернет і стосується розміщення рекламних оголошень про працевлаштування), страхові поліси тощо [21, с. 49-50]. До того ж, слід зазначити, що страховий поліс повинен бути виданий лише у відповідних акредитованих страхових компаніях України, завірений підписом і печаткою страхового агента. Список таких компаній є на сайті Центру візової підтримки [215].

Під прикриттям діяльності з працевлаштування за кордоном може здійснюватися й незаконне перетинання кордону, про що свідчить приклад із судової практики. Так, ОСОБА_2 за вказівкою ОСОБА_3, не маючи сумнівів в законності дій ОСОБА_1, передала останньому грошові кошти, як аванс за

виготовлення документів та надання послуг, необхідних для перетину ОСОБА_3 державного кордону України з Польщею, подальшим переміщенням до Швеції. У свою чергу, ОСОБА_1, достовірно знаючи умови та порядок перетину державного кордону України, не маючи ліцензії на посередництво у працевлаштуванні на роботу за кордоном, не укладаючи належного договору з ОСОБА_3 в порушення вимог ст. 16 Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 року (працевлаштування трудового мігранта в державі перебування може здійснюватися суб'єктом господарювання, що надає послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном на підставі ліцензії, виданої відповідно до закону. Крім цього, трудовому мігранту, перед виїздом до держави перебування стороною, що сприяє працевлаштуванню, видається проект трудового договору (контракту), завірений іноземним роботодавцем). Розуміючи, що виготовлення зазначених документів без дотримання вказаних умов або будь-які посередницькі дії щодо таких документів є незаконним, усвідомлюючи, що самостійно виготовити або отримати дані документи він не може, у невстановлений досудовим розслідуванням час підшукував та домовився з невстановленою досудовим розслідуванням особою про виготовлення документів на ім'я ОСОБА_3 для отримання польської робочої візи, а саме запрошення на роботу від польської юридичної особи та договору страхування з фірми ТДВ «Страхова компанія «Глобал Гарант» за грошову винагороду. Отримавши зазначені документи та сплативши вказану суму ОСОБА_1, ОСОБА_3 вважаючи що на законних підставах отримав документи необхідні для відкриття візи для роботи в Польщі, за вказівкою ОСОБА_1 подав зазначені документи до візового центру та в подальшому відкрив робочу візу до Польщі. Після чого, на підставі запрошення на роботу від польської юридичної особи, договору страхування з фірми ТДВ «Страхова компанія «Глобал Гарант», відкритої польської робочої візи та вказівок ОСОБА_1, в порушення вимог закону, ОСОБА_3 перетнув державний кордон України з Польщею. Таким чином, ОСОБА_1 за

попередньою змовою з невстановленою досудовим розслідуванням особою, умісно порушуючи ст.ст. 9, 12 Закону України «Про державний кордон України» сприяли незаконному переправленню особи через державний кордон України під виглядом працевлаштування [199].

До змісту тактичного комплексу насамперед відноситься проведення обшуку у фігурантів, метою якого є викриття учасників злочинної діяльності, збір доказів про незаконне переправлення осіб через державний кордон України [182, с. 34].

Зокрема, об'єктами обшуку за таких обставин є:

- бланки міграційних документів (посвідки на тимчасове проживання, посвідки на постійне проживання іноземцям та особам без громадянства, дозволу на імміграцію тощо), паспортів та інших документів, що посвідчують особу;
- проїзні документи і квитки, посадочні талони, квитанції, багажні бирки, купони, туристичні тури, придбані на ім'я мігрантів;
- різного виду відомості про платежі, книги розрахунків і документи, що відносяться до щоденної організації трудової діяльності мігрантів (наприклад, з обліку робочого часу, виконану роботу та оплату праці);
- документи, які стосуються видачі віз, реєстрації, паспортів;
- різне обладнання та предмети, призначені для виготовлення підроблених документів;
- документи, що мають інформацію про заплановану операцію незаконного переправлення осіб через кордон;
- предмети і документи, заборонені в обігу (наприклад, зброя) тощо [76, с. 343].

У такому тактичному комплексі відіграє важливу роль допит свідків та потерпілих. Зокрема, під час таких допитів необхідно встановити: обставини знайомства та характер взаємовідносин із підозрюваним; чи було відомо, що під приводом працевлаштування здійснюється незаконне переправлення осіб через державний кордон України; хто сприяв виїзду із України, до якої

держави, які вимоги були пред'явлені; які засоби використовувалися при перетинанні кордону тощо.

Не менш важливе значення має допит підозрюваного, основне завдання якого полягає в тому, щоб отримати відомості, які дозволяють перевірити його причетність до злочину та роль у ньому. До того ж, як зазначають Л. Ю. Капітанчук та А. З. Сорока, при розслідуванні нелегальної міграції у 86,3 % випадків проводиться пред'явлення для впізнання нелегальними мігрантами переправників, оскільки організатори переважно безпосередньо не займаються переправленням нелегальних мігрантів і не встановлюють з ними безпосередній контакт. Використання можливостей судових експертиз та залучення спеціалістів при проведенні окремих слідчих дій також є змістовною складовою тактичного комплексу [58, с. 260-261]. У випадку необхідності слід провести огляд місця події, яким здебільшого є: місця виготовлення та збуту підроблених документів, місця перетинання кордону тощо.

Загалом, особливості виявлення ознак функціонування каналів нелегальної міграції залежать від стану оперативно-розшукової та оперативно-службової діяльності органів державної прикордонної служби України, їх взаємодії з правоохоронними органами, діяльність яких спрямована на виявлення ознак нелегальної міграції поза межами контрольованого прикордонного району [57, с. 11].

Переходячи до тактичної операції «Фіктивний роботодавець або посередник», слід зазначити, що повнота та всебічність розслідування із встановленням всіх обставин, що підлягають доказуванню, багато в чому залежить від вирішення таких завдань:

- 1) з'ясування, чи має особа, що виступала посередником, відповідні реєстраційні, дозвільні документи та ліцензію щодо надання посередницьких послуг з працевлаштування за кордоном, як від Міністерства соціальної політики України, так і від зарубіжних країн, з якими вона співпрацює, та чи зареєстрована на сайті вказаного міністерства;

2) встановлення відповідності наявних у документах реквізитів назві такої фірми, чи співпадає адреса агенції, номера ліцензії з тими реквізитами, що існують у реєстраційній базі Міністерства соціальної політики України та на сайті Державного центру зайнятості;

3) встановлення обставин щодо запрошення на роботу, наявність заяв про намір доручити відповідну працю українцю від іноземного роботодавця;

4) встановлення, які саме проекти контрактів мали місце, копії контрактів та договорів з працевлаштування, та які дозволи на роботу від іноземних держав надавалися, куди направлялися чи планувалося направляти робітників з боку особи-посередника. Та чи не були на момент відправки ці дозволи прострочені в часі;

5) з'ясування у відповідному консульстві чи посольстві факту легалізації цих договорів;

6) з'ясування, які документи, що необхідні для оформлення трудової візи чи дозволу на роботу були використані та чи є вони в наявності;

7) з'ясування, чи є в наявності копії ліцензій від уповноваженого іноземного органу держави на послуги з підбору робітничого персоналу в Україні, що надані іноземним трудовим агенціям, з якими співпрацює фірма, чи особа посередник. А також, чи є копія дозволу з працевлаштування громадян України, чи копія так званого «наміру роботодавця надати роботу іноземцю», що надані уповноваженим органом іноземної держави вже для відповідного іноземного роботодавця, до якого на роботу направляються робітники;

8) з'ясування, чи отримує посередник від іноземних роботодавців, які шукають робітників в Україні зарплатню за свої послуги.

При цьому, слід враховувати, що підписання трудового договору (контракту) є обов'язковою умовою легального працевлаштування. Відсутність трудового договору або його підробка може свідчити про фіктивність роботодавця та посередника, який надає послуги із працевлаштування за кордоном.

Слід зазначити, що за загальними правилами працевлаштування громадян України за кордоном трудовий договір (контракт) повинен бути написаний зрозумілою мовою і складається в 2-х примірниках, один з яких видається на руки. У разі працевлаштування органами виконавчої влади (Центром зайнятості) та суб'єктів господарювання, що надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном (агенціями) перед виїздом до держави перебування особі стороною, що сприяє в працевлаштуванні, видається проект трудового договору (контракту), завірений іноземним роботодавцем. Проект трудового договору (контракту) викладається українською мовою та однією чи більше мовами, що використовуються в державі перебування, і містить зобов'язання, які бере на себе іноземний роботодавець. У трудовому договорі (контракті) повинна міститися найбільш повна інформація про умови роботи (у тому числі щодо забезпечення безпечних та нешкідливих умов праці); оплата праці (у тому числі щодо розміру гарантованої заробітної плати), відрахувань із заробітної плати; тривалість робочого часу і часу відпочинку, строк дії трудового договору (контракту) та умови його розірвання; надання соціальної та медичної допомоги, здійснення соціального страхування; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю в наслідок нещасного випадку на виробництві або тимчасової непрацезданості, умови проживання тощо [147].

Відсутність такого контракту, невідповідність встановленим вимогам або його підробка може свідчити про шахрайські дії з боку осіб, які пропонували роботу за кордоном, та фіктивність фірми із працевлаштування. Таку інформацію можна отримати через вилучення в ході тимчасового доступу до речей та документів, під час обшуків таких документів, їх огляду та подальшого проведення почеркознавчої та технічної експертизи.

Нерідко посередники при вимозі надати копії таких контрактів посилаються на те, що їх строки зберігання вийшли та ін.

Втім, договір (контракт) про надання послуг щодо посередництва в працевлаштуванні за кордоном повинен зберігатися протягом трьох років

після закінчення його строку дії. Стільки ж часу має зберігатися копія трудового договору (контракту), укладеного між клієнтом ліцензіата й іноземним роботодавцем [31]. Тому, відмова у наданні таких документів також свідчить про фіктивність дій посередника.

Крім того, П. Д. Біленчук звертає увагу, що, враховуючи те, що фірми, які займаються працевлаштуванням українських громадян за кордоном, зобов'язані отримати ліцензію Міністерства праці та соціальної політики України, що дуже важко зробити за умови існуючої бюрократії, то працевлаштуванням займаються окремі посередники та фіктивні фірми за своїми каналами, за спрощеною схемою [13, с. 354]. Тому, до обов'язкових заходів слід віднести й перевірку ліцензії Міністерства соціальної політики на провадження діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном. Для перевірки ліцензії необхідно знати офіційну назву та адресу компанії, номер ліцензії та дату її видачі. Слід враховувати, що документи, складені іноземною мовою, повинні бути перекладені на українську мову та обов'язково нотаріально засвідчені [236].

У випадку встановлення факту ненадання обіцяних послуг, заявлених посередником і роботодавцем, тактичними завданнями слідчого є:

- з'ясування інформації про умови праці, проживання, порядку надання соціальної та медичної допомоги, здійснення соціального страхування тощо, відповідність цих умов заявленим в договорі;
- з'ясування інформації про оплату праці, відповідність цих умов заявленим в договорі;
- з'ясування інформації про тривалість робочого часу і час відпочинку, відповідність цих умов заявленим в договорі;
- з'ясування інформації щодо обставин розірвання договору, відповідність цих строків умовам договору тощо.

Зі змісту тактичних операцій вбачається, що основними джерелами доказів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, є документи. Тому домінуюче місце серед всіх видів експертиз

займає почеркознавча та технічна експертиза документів, що дозволяють встановити факт внесення змін у документ та способи їх виготовлення; виявити невідповідність документа встановленій формі та з'ясувати факт копіювання конкретного підпису з оригіналу за допомогою технічних засобів; встановити, чи виконано підпис від імені конкретної особи і чи має місце факт імітації почерку іншої особи тощо.

Втім, призначаючи експертизу, слідчий повинен врахувати низку обставин та вирішити, чи достатньо у його розпорядженні матеріалів для повноцінного експертного дослідження. Ведучі мову про особливості підготовки та призначення експертиз у справах досліджуваної категорії, необхідно зосередити увагу на збиранні матеріалів для проведення почеркознавчої та технічної експертизи документів, що має певну специфіку, зумовлену необхідністю надання великої кількості документів, їх бланків, а також зразків для порівняльного дослідження (вільних, умовно-вільних та експериментальних зразків відтисків печаток (штампів), почерку (підпису)) [135, с. 148].

Для того, щоб правильно зібрати матеріал у необхідній кількості та якості, доцільно залучити спеціаліста. Наприклад, під час огляду, обшуку та тимчасового доступу до речей та документів спеціаліста залучають для надання допомоги у визначенні необхідного переліку документів, що мають відношення до справи та з'ясування місця їх знаходження; виявлення документів, що містять ознаки підробки; правильного вилучення як паперових, так і електронних документів та їх описання. Професійна допомога необхідна й при оцінюванні висновку експерта, вивченні змістовної частини документів.

До того ж, гарантією раціонального експертного дослідження і процесу розслідування в цілому є також отримання консультації фахівця щодо формулювання питань експерту [27, с. 148].

Говорячи про об'єкти технічної та почеркознавчої експертизи, слід зазначити, що ними в основному є документи, що підтверджують:

- факт перетинання державного кордону України. Так, переміщення громадян України чи інших країн світу через кордон має обов'язково супроводжуватися наявністю відповідних документів, які дозволяють здійснювати його перетин. Особливістю при призначенні технічної експертизи документів, що посвідчують особу при перетині через державний кордон України, є необхідність зазначати індивідуальні ознаки досліджуваного об'єкта та його зразків. Такими ознаками є: назва документа (наприклад, дипломатичний паспорт, паспорт для виїзду за кордон та інші); серія і номер (наприклад, МЕ 702315); дані про особу, на яку від виданий. У разі необхідності вирішення експертизою питання про встановлення способу нанесення відбитків, слід вказувати місце знаходження таких відбитків. Це здійснюється для конкретизації об'єкта дослідження з метою уникнення плутанини та вивчення саме того документа або його частини, які мав на увазі ініціатор експертизи [211, с. 50];

- факт створення суб'єкта підприємницької діяльності (установчі та реєстраційні документи фірми, що проваджує діяльність з посередництва у працевлаштуванні за кордоном тощо);

- факт укладання конкретної угоди між фірмою-посередником, роботодавцем та робітником;

- факт звернення в різноманітні структури з приводу оформлення виїзних документів, страховки (заяви, довідки тощо);

- факт існування взаємин між суб'єктом підприємницької діяльності, що проваджує діяльність з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, та іноземними роботодавцями (контракт про посередництво у працевлаштуванні за кордоном із закордонним роботодавцем; засвідчений нотаріально проект трудового договору (у перекладі) тощо);

- факт отримання дозволу на працевлаштування громадян України за кордоном, виданий роботодавцю уповноваженим органом країни працевлаштування та легалізований в консульській установі України;

- особисті документи; тощо.

Говорячи про консультативно-довідкову допомогу спеціаліста, слід сказати, що вона організовується найчастіше для ознайомлення з умовами і правилами роботи тієї чи іншої організації, до розслідування незаконної діяльності якої приступає слідчий [134, с. 132].

Участь спеціаліста при допиті полягає у наданні допомоги слідчому у формулюванні питань, що стосуються сфери працевлаштування за кордоном, консультуванні щодо законодавчих актів, що регламентують порядок перетинання кордону, порядок здійснення підприємницької діяльності щодо працевлаштування за кордоном, роз'ясненні спеціальних термінів.

Отже, перелік заходів, що входять до тактичного комплексу, залежить від того, які саме завдання необхідно вирішити і які засоби та способи доцільно використовувати для цього.

Висновки до розділу 3

Під час дослідження тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій слід констатувати таке.

1. Проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, має свою специфіку, що зумовлює потребу у чіткій організації та підготовці до цієї слідчої (розшукової) дії. Перед тим, як розпочати допит, слід ретельно вивчити матеріали кримінального провадження, ознайомитися зі змістом різноманітних документів, що наявні в ньому, та визначити коло учасників, які підлягають допиту, виявити розбіжності у фактах та подіях та з'ясувати інші обставини, які впливатимуть на подальший хід.

2. При підготовці до допиту у провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, окрім вітчизняного законодавства, слід ознайомитися ще й із законодавством тієї країни, куди потрапила особа, яка мала намір отримати роботу. Адже у випадках потрапляння заробітчанина в тенета злочинців, які знаходяться за кордоном, нерідко вельми складно притягнути таких осіб до кримінальної відповідальності.

3. Найбільш детально пояснити інформацію про подію злочину, пов'язаного із працевлаштуванням за кордоном, та осіб, які його вчинили, зможе потерпілий. Специфіка допиту даної категорії суб'єктів визначається, насамперед, його предметом, до якого входить встановлення низки обставин, які є дуже важливими, адже викривлене доведення до слідчого інформації може автоматично вплинути на кваліфікацію.

4. Свідками у провадженнях щодо злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування здебільшого виступають особи, які знаходилися у приміщенні фірми з працевлаштування за кордоном; банківські працівники; працівники державних органів, які причетні до оформлення закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів; родичі та знайомі потерпілого; родичі та знайомі підозрюваних; страхові агенти тощо. Нерідко інформацію про подію злочину можуть надати особи, яких намагалися залучити до вчинення злочинних дій на ринку праці і які завчасно зупинилися.

5. Найбільш зацікавленим у негативному для слідства результаті є підозрюваний, який у 90 % випадків чинить протидію слідству. Тому, при підготовці до допиту підозрюваного необхідно ретельно продумати заходи щодо подолання такої протидії та обрати арсенал найбільш ефективних тактичних прийомів. Серед ряду тактичних прийомів допиту підозрюваного найефективнішим є «використання фактору раптовості», який містить в собі такі складові: несподіване повідомлення про намір провести певну слідчу (розшукову) дію (пред'явлення для впізнання, обшук, допит співучасника, свідка тощо); оголошення показань інших співучасників, що підтверджують провину допитуваного; постановка несподіваних для допитуваного запитань.

6. Серед слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення інформації від матеріальних джерел, найпоширенішими є обшук і огляд. Втім, ознайомитися з речами та документами, зробити з них копії та вилучити їх можна й у ході тимчасового доступу до речей та документів. Не дивлячись на те, що цей процесуальний захід не є слідчою (розшуковою)

дією, він має спільні риси з оглядом та обшуком, адже ціллю вказаних процесуальних дій є отримання матеріальних доказів.

7. У 66 % випадків при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, вилучення матеріальних джерел, що мали відношення до справи, проводилося у примусовому порядку – шляхом обшуку. Більш за все обшуків фігурує при розслідуванні фактів злочинних дій під прикриттям працевлаштування (трудова експлуатація, незаконне перетинання кордону, переміщення заборонених в обігу речей під виглядом заробітчанина, втягування заробітчан у інші злочинні схеми). При розслідуванні кримінальних проваджень даної категорії, вчинених ОЗУ, обшуки проводяться у 98 % випадках. Надано рекомендації щодо підготовки та проведення обшуків, визначено найбільш поширені об'єкти вилучення під час обшуку у провадженнях даної категорії та розглянуто особливості огляду вилучених об'єктів.

8. Проведення процесуальних дій та тактичних прийомів у провадженнях щодо злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном досягатимуть своєї мети лише тоді, коли вони реалізуватимуться у комплексі, під час проведення тактичних операцій та комбінацій.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, можуть застосуватися наступні тактичні операції: «Розшук і затримання злочинця», «Вивчення особи», «Нейтралізація протидії», «Співучасники», «Збирання доказів», «Фіктивний роботодавець або посередник», «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», «Пошук зниклого заробітчанина».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз та розв'язання наукового завдання з розробки й наукового обґрунтування методики розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. Найсуттєвішими результатами дослідження, зокрема, є:

1. Обстановка вчинення злочинів у сфері працевлаштування за кордоном включає у себе просторово-часові, соціально-економічні, та соціально-психологічні фактори, що впливають на обрання суб'єктами часу, місця та певного механізму злочинних дій. Значною мірою на обстановку впливає й правова система та відповідні зміни у законодавстві, що чинять суттєвий вплив на поведінку злочинця та створюють певні умови для вчинення злочинних дій. Зокрема, спрощення певними державами процедур працевлаштування для іноземців автоматично виявляє цікавість до таких держав потенційних «заробітчани». Пропозиція сезонних вакансій привертає увагу осіб, які готові працювати у конкретний термін. Декриміналізація дій щодо фіктивного підприємництва зумовила появу посередницьких фірм-одноденок, які обманним шляхом заволодівають грошима довірливих громадян. Крім того, послаблення контролю з боку контролюючих органів у певному регіоні здійснює наплив в цих регіонах несумлінних посередницьких фірм, які пропонують послуги щодо посередництва у працевлаштуванні за кордоном тощо. Пливають на обстановку й правові чинники в рамках міжнародного співробітництва.

2. Існує безліч способів злочинних дій у сфері працевлаштування за кордоном, які можна систематизувати за такими критеріями: 1) *залежно від суб'єкта, яким вчиняється злочин*: комплекс злочинних дій, вчинених особою, яка має намір отримати роботу за кордоном; комплекс злочинних дій, вчинених особою, яка виступає в ролі роботодавця, співробітником компанії з працевлаштування (як справжнього, так і підставного); комплекс злочинних дій, вчинених особою, діяльність якої пов'язана із

супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з метою працевлаштування тощо. 2) *Залежно від рівня суспільної небезпеки*: із звичайним рівнем суспільної небезпеки (шахрайство, нелегальна міграція з метою працевлаштування, грубе порушення угоди про працю та ін.); із підвищеною суспільною небезпекою (торгівля людьми під виглядом працевлаштування за кордоном, переміщення через державний кордон заборонених в обігу об'єктів (під виглядом заробітчанин) тощо). 3) *Залежно від тривалості дій*: дії, що не розтягнуті істотно в часі (отримання грошей за псевдопосередницькі послуги та зникнення та ін.); дії, пов'язані із тривалим перебуванням особи за кордоном (трудова, сексуальна експлуатація тощо). 4) *Залежно від характеру дій*: створення фіктивних сайтів щодо працевлаштування за кордоном з обов'язковим «вступним внеском»; введення в оману стосовно умов праці особи, яка користується послугами суб'єкта підприємницької діяльності, який займається посередницькою діяльністю з працевлаштування за кордоном; створення фіктивної посередницької фірми з надання послуг щодо працевлаштування на роботу за кордоном без мети надання таких послуг з подальшим зникненням; отримання грошей за оформлення документів і переправлення потенційних робітників за кордон, з подальшим зникненням працівників посередницьких фірм, які не мали намір виконати взяті на себе зобов'язання; укладання «псевдо угоди» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою трудової чи сексуальної експлуатації; укладання «псевдо угоди» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою залучення до жебракування та використання у різноманітних злочинних схемах (нелегального переправлення через державний кордон матеріальних, історичних, культурних та інших цінностей, заборонених обігом предметів, речовин тощо); нелегальне працевлаштування з нелегальним перетинанням кордону (використання корупційних зв'язків, у зонах послабленого контролю прикордонних служб тощо).

Механізм слідоутворення при вчиненні злочинів у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні за кордоном доволі специфічний. Основна частина слідів відображається у документах (98 %). Натомість, важливу цінність мають віртуальні сліди, що можуть міститися в електронній скриньці (66 %), у пам'яті телефону (62 %), за допомогою яких здійснювалася переписка між злочинцями та потерпілим (повідомлення, фотографії тощо); у голосових повідомленнях та і відео дзвінках (44 %); на сторінці веб-сайту, аканту особи (49 %); у пам'яті комп'ютера (58 %) тощо. Слідова інформація також міститься у електронних журналах проведення фінансових операцій, електронних реєстрах та базах даних (41 %): Реєстрі ліцензіатів, яким видано ліцензію на право провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном Мінекономіки; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців; Реєстрі страхових агентів; Ліцензійному реєстрі міжнародних перевезень тощо.

3. Соціально-демографічні і морально-психологічні характеристики особи злочинця залежать від того, який саме злочин, пов'язаний із працевлаштуванням за кордоном, вчиняється. Злочини із високим рівнем суспільної небезпеки вчиняють особи із жорстким характером, стійкою антисоціальною позицією, для яких вчинення насильства стає за правило. Натомість, шахрайства, вчинювані у сфері працевлаштування за кордоном, вчиняють особи, які характеризуються високим рівнем інтелектуального розвитку. Вони винахідливі та кмітливі і легко входять у контакт з потерпілими, викликають в них довіру. Злочинні дії можуть здійснюватися як особами, котрі виступають у ролі роботодавців (69 %), так і особами, які мають намір працевлаштуватися за кордоном (19 %). У ряді випадків вчиненню злочину можуть сприяти інші особи, у тому числі діяльність яких пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з метою працевлаштування (22 %).

4. Потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном стають особи, які через скрутне матеріальне становище та вразливий стан погоджуються на сумнівні пропозиції з працевлаштування за кордоном. Зокрема, віктимна поведінка потерпілих в основному проявляється в наступному: 1) легковажне відношення до обрання посередника та його репутації, не бажання перевіряти ліцензію, реєстраційні та інші документи, що підтверджують законну діяльність із надання послуг з працевлаштування за кордоном (79 %); 2) відсутність намірів з боку потенційних «заробітчанин» отримати інформацію про місцевий ринок праці у країні, де планується працевлаштування, і вимоги до іноземних співробітників, особливості культури та менталітету населення цієї країни (64 %); 3) не достатнє володіння інформацією з боку потенційних заробітчанин про умови майбутньої роботи, розмір заробітної плати та систему штрафів, умови проживання, роботодавця (81 %); 4) підписування документів без детального вивчення їх змісту, а також підписання порожніх аркушів, або документів із неповним змістом (62 %); 5) відмова від укладання трудового договору з іноземним роботодавцем, що ускладнює захист своїх прав в рамках законодавства про працю країни перебування (51 %); 6) відкриття замість робочої – туристичної візи, що зумовлює статус «нелегал» в країні перебування, де працює заробітчанин (31 %); 7) віддавання в руки посередникам або роботодавцям особистих документів та паспортів, що стає причиною їх вилучення і безправності у країні працевлаштування (58 %); 8) самостійне (чи за допомогою певних осіб) нелегальне перетинання державного кордону з метою зайняття нелегальною трудовою діяльністю, що збільшує ризики потрапляння у трудове та сексуальне рабство, жебракування, розповсюдження наркотиків (33 %) тощо.

5. Розглянуто алгоритм дій щодо оцінки первісної інформації на момент надходження заяви або повідомлення про вчинення злочину у сфері працевлаштування за кордоном. Визначаючи напрями розслідування на початковому етапі, слід мати на увазі, що заявник може сприймати цивільно-

правовий делікт як злочин чи навпаки. До того ж, дії, пов'язані із працевлаштуванням, можуть містити у собі різні склади злочину. Тому, першочерговою задачею є встановлення умислу та визначення правового характеру певних дій. Коло обставин, що підлягають встановленню, можна поділити на три групи: 1) ті, що передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України; 2) ті, що встановлені в диспозиціях статей Кримінального кодексу України, які регламентують кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном; 3) ті, які не входять до предмета доказування, але мають важливе значення для розгляду кримінального провадження по суті.

6. Ефективність діяльності правоохоронних органів з питань посилення боротьби із злочинами, що вчиняються у сфері працевлаштування за кордоном, напряду залежить не лише від вдосконалення їх організаційних структур, чи належної модернізації, підвищення мобільності у реагуванні на зміни в динаміці вказаної злочинності, але й від покращення рівня взаємодії самих правоохоронних органів з органами, які уповноважені дотримуватися вимог з реалізації державної політики України у вказаній сфері та здійснювати координацію міграційної трудової діяльності, а також проводити планові (позапланові) заходи з контролю та нагляду за додержанням передбачених законом стандартів та правил, і ліцензійних умов у цілому, а також, з питань здійснення та дотримання уповноваженими суб'єктами визначених законом правил щодо зовнішньої трудової міграції.

Велике значення в питаннях успішного розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном має і міжнародне співробітництво з уповноваженими компетентними органами іноземних держав у таких кримінальних провадженнях. Вказане співробітництво ґрунтується на відповідних міжнародних актах з питань надання правової допомоги у кримінальних провадженнях, ратифікованих державами-учасницями. А за відсутності таких правових актів здійснюється на засадах взаємності, за якою одна держава, в рамках необхідності отримання правової допомоги у

кримінальному провадженні, звертаючись до іншої держави та направляючи відповідний запит про це, письмово гарантує запитуваній стороні, що якщо у неї в майбутньому виникне така ж потреба, розглянути її запит з надання правової допомоги. Органами, уповноваженими вирішувати питання з міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні є Офіс Генерального прокуратора, Міністерство юстиції України та Національне антикорупційне бюро України. Водночас, основними суб'єктами, що здійснюють координацію, організацію та забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав, є Інтерпол та Європол.

7. Злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, містять у собі низку заздалегідь продуманих і спланованих дій, зміст яких залежить від обраних схем з організації «працевлаштування», наявності корупційних зв'язків, організації «прикриття» злочинної діяльності тощо. Тому дуже важливо заздалегідь здійснити підготовку до допиту та визначити низку обставин, які мають значення для справи.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, до предмету допиту можна віднести встановлення таких обставин: відомості про зміст підготовчих дій та особливості безпосереднього вчинення злочину; особи, які сприяли вчиненню злочину, відношення до цього службових осіб; документи, що пред'являлися на підтвердження сумлінності дій; документи, що підписувалися потерпілим; відомості про кримінально-правову кваліфікацію дій; відомості про особливості місця, в якому укладалася угода про майбутнє працевлаштування за кордоном, зовнішність осіб, які пропонували роботу та в цей час знаходилися поруч; відомості про країну працевлаштування та роботодавця, особливості праці в іншій країні; відомості про психологічний та фізичний стан особи на момент вчинення злочину; який вплив чинився на потерпілого і яким чином було досягнуто мети (обман, насильство тощо); відомості про домовленості між потерпілим та злочинцями. У випадках вчинення даної категорії злочинів

ОЗУ важливого значення набувають відомості про функціонування злочинної групи, кількість її учасників, послідовність та зміст вчинених злочинів, характер участі кожного з членів групи у вчиненні злочинних дій, а також наявність корумпованих зв'язків в органах державної влади.

8. Найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями, спрямованими на отримання інформації з матеріальних джерел, є огляд предметів і документів (98 %) і обшук (56 %). У той же час, не дивлячись на те, що тимчасовий доступ до речей і документів не є слідчою (розшуковою) дією, він має спільні риси з оглядом і обшуком, адже метою зазначених процесуальних дій є отримання матеріальних доказів. Зокрема, при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, слідчі частіше за все стикаються із необхідністю звернення про тимчасовий доступ до речей та документів до: 1) державної міграційної служби України (28 %); 2) центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) – про отримання документів для виїзду за кордон (5 %); 3) страхових фірм та компаній – про видачу документів, їх копій, які надавалися громадянами для отримання страховки для виїзду за кордон з метою працевлаштування (9 %); 4) навчальних закладів – про видачу документів, що підтверджують проходження навчання певними особами та отримання відповідної кваліфікації (6 %); 5) медичних закладів – про видачу документів, отримання інформації про здоров'я осіб, які мали намір працевлаштуватися або вже вважаються працевлаштованими за кордоном (7 %); 6) консульських установ – про видачу копій документів, які надавалися громадянами для отримання робочої візи (6 %); 7) прикордонних пунктів пропуску з приводу перетинання державного кордону певними особами (2 %); 8) Міністерства соціальної політики України (4 %) тощо.

Найбільш поширеними об'єктами вилучення під час обшуку у провадженнях даної категорії, є: фотографії, надані потерпілою особою для складання документів, необхідних для працевлаштування; заповнені анкети (55 %); паспорти громадянина України на ім'я різних осіб та їх копії (66 %);

закордонні паспорти та їх копії (42 %); оригінал та копія медичної страховки на ім'я різних осіб (7 %); товарні чеки за оплату послуг з працевлаштування (22 %); банківські рахунки (20 %); договори на посередництво у працевлаштуванні (81 %); трудові контракти (84 %); свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця (21 %); різноманітні печатки та штампи фізичних осіб-підприємців, держустанов, підроблені штампи про перетин кордону тощо (67 %); копії або оригінали ліцензії про надання послуг з працевлаштування (42 %); розписки (26 %); документи про освіту громадян, які надавалися для працевлаштування (12 %); комп'ютерна оргтехніка та мобільні телефони, в яких збереглася інформація про злочинну діяльність (89 %); флешносії, на яких зберігаються електронні варіанти підроблених документів, інформація про злочинні схеми (19 %); довідки про присвоєння ідентифікаційного коду (8 %); оригінали та копії довідок із банків та підприємств про працевлаштування (9 %); заяви на отримання візи (11 %) тощо.

9. Сформовано типові тактичні операції, спрямовані на вирішення завдань розслідування злочинів у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні за кордоном. Зокрема, при розслідуванні таких злочинів можуть застосовуватися як базові: «Розшук і затримання злочинця», «Вивчення особи», «Нейтралізація протидії», «Співучасники», «Збирання доказів» тощо, так і специфічні тактичні операції: «Фіктивний роботодавець або посередник», «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», «Пошук зниклого заробітчанина». Важливість таких тактичних операцій зумовлена тим, що під прикриттям діяльності з працевлаштування часто здійснюється й торгівля людьми, з вивезенням їх за кордон і подальшою трудовою, сексуальною експлуатацією, а також залученням «потенційних» робітників до жебракування, використанням їх у різноманітних злочинних схемах тощо.

Для кожної з тактичних операцій розроблено оптимальний комплекс дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агенство ООН з питань міграції: Міжнародна організація з міграції URL: <https://iom.org.ua/ua/mom-v-ukrayini>. (дата звернення 14.07.2020).
2. Андрушко А. В. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення в зайняття же братством. *Прикарпатський юридичний вісник*. №4 (29). 2019. С. 104-110.
3. Антонюк І.А. Особливості допиту в кримінальних провадженнях щодо шахрайства у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9 (295). 260 с. С. 219–223.
4. Аріт К. В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері економічної діяльності. *Право і Безпека*. 2013. № 2. С. 106–112.
5. Асташкина Е. Н. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы : учеб.-практ. пособие / Е. Н. Асташкина, Н. А. Марочкин, А. Е. Михальчук, В. Я. Решетников. М. : Приор-издат, 2003. С. 49–96.
6. Бараш Є, Стеблинська О. Контрабанда наркотиків як транснаціональна загроза. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2016. URL: <https://www.researchgate.net/publication/323870817> (дата звернення 14.11.2020 р.).
7. Басай В.Д., Томин С.В. Дослідження віртуальних слідів – перспективний напрямок криміналістичного слідознавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 220-222.
8. Безвізові країни для Українців в 2019 році: URL: <https://www.momondo.ua/kudy-poihaty/stattya/bezvizovi-krayiny-dlya-ukraintsiv> (дата звернення 24.08.2020).
9. Белкин, Р. С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики. Москва: ВШ МВД СССР, 1970. С. 9.

10. Бегалов Є.П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. ... докт. філ.: 081. Київ, 2020. 278 с.
11. Белан С.В., Луценко Т.О. Психологічні проблеми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. *Проблеми екстремальної та кризисної психології*. 2009, Вип. 6. С. 11-20.
12. Бідняк Г.С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 152 с.
13. Біленчук П.Д., Гель А.П., Семаков Г.С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. 512 с.
14. Білоус В.В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 20 с.
15. Бойко О.П., Рогальська В.В. Взаємодія слідчих національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні: монографія. Дніпро. Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.
16. Болотіна Н. Б. Трудове право України: Підручник. - 5-те вид., перероб. і доп. - Київ: Знання, 2008. - 860 с: URL: http://pidruchniki.com/1566021258193/pravo/mizhnarodnopravove_regulyuvanny_a_pratsi (дата звернення 12.01.2020 р.).
17. Бондаренко Н.В. Кримінологічна характеристика та запобігання нелегальній міграції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Межрегіональна академія управління персоналом. Київ. 2018 217 с.
18. Булулуков О. Ю. Тактическая операция «Личность преступника в расследовании убийств при отсутствии трупа». *Проблеми законності* : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2001. Вип. 49. С. 166–175.
19. Васильев А.Н. Тактика отдельных следственных действий. М., 1981.

20. Васільєв В. Т., Петроє О. М. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України. *Вісник НАДУ*. 4'2015. С. 93-100.
21. Весельський В.К., Пясковський В.К. Торгівля людьми в Україні (проблеми розслідування): навч. посіб. Київ: КНТ, 2007. 268 с.
22. Вієрс М., Хавеман Р. Рекомендації з питань протидії торгівлі людьми для системи кримінальної юстиції в Україні. Київ, 2006. С. 19–22.
23. Віктимологія: навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін./ за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2017. 308 с.
24. Волкова А. І. Структура криміналістичної характеристик торгівлі людьми. *Актуальні проблеми держави і права*. № 27. 2006. С. 174-181.
25. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: навч. посібник / за ред. О. М. Бандурки. Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. 245 с.
26. Волобуєв А.Ф. Тактичні задачі розслідуванн розкрадань майна в сфері підприємницької діяльності. *Вісник Запорізьк. юрид. інституту*. 1999. № 3. С.84-90.
27. Волобуєва О.О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2006. 236 с.
28. Гаврилин Ю.В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: Учебное пособие / Ю.В. Гаврилин. М.: Книжный мир, 2004. 471 с.
29. Гукова І.А. Підготовка до проведення вербальних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні шахрайства у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні. *Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 431 с. С. 120–122.

30. Гула Л. Ф. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів, ЛДУВС, 2015. Вип. 3. 170–180.
31. Денисова А. Нові правила посередництва в працевлаштуванні за рубежом. *Закон і бізнес*. 2018. URL: https://zib.com.ua/graphics/logotype_zib_small_ua.gif (дата звернення 22 березня 2019 року).
32. Дехтярьов Є.В. Особливості тактики допиту особи, яка підозрюється у вчиненні шахрайства в сфері господарсько-договірних зобов'язань. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. №3. 2011. С. 286-292.
33. Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми: навч. посіб. Нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2001. 94 с.
34. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: Підручник / Київ: Юрінком Інтер, 2009. 624 с.
35. Дубина В.І. Аналіз діяльності підрозділів боротьби з злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми МВС України у період з 2005 по 2014 роки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. 33-41.
36. Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений: монографія. Минск, 1979. 84 с.
37. Еникеев М.И. Юридическая психология: Учебник для вузов. Москва: Изд.группа НОРМА-ИНФРА, 2001. 517 с.
38. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів : Конвенція від 24.11.1977 р. № 93: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення 12.10.2020 р.).
39. Європейська соціальна хартія, від 3 травня 1996 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення 16.11.2018).

40. Єдиний портал органів системи МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/9190_Pracivniki_Departamentu_Interpolu_ta_vropolu_Nacpolicii_Ukraini_rozshukuyut_svidkiv_podii_v_Londoni.htm (дата звернення 09.09.2020).
41. Єфімов М.М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності: навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
42. Жаровська Г.П. Торгівля людьми як форма організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 71. С. 373-379. [
43. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції. *Форум права*. 2008. № 1. С. 130–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_1_24 (дата звернення 12.05.2020 р.).
44. З початку року поліція виявила понад 160 фактів торгівлі людьми – Артем Крищенко: Єдиний портал органів системи МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/19880__Z_pochatku_roku_policiya_viyavila_ponad_160_faktiv_torgivli_lyudmi__Artem_Krishchenko.htm (дата звернення 26.07.2020).
45. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... на здобуття наук. степеня канд. юрид. наук. 12.00.09 / НАВС. Київ, 2005, 20 с.
46. Завидняк І.О. Тактичні операції, спрямовані на подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, вчинених з використанням сучасних інформаційних технологій. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. № 19. 2019. С. 159-166.
47. Заклади допомоги особам постраждалим від торгівлі людьми. URL: http://tsm.if.gov.ua/content/content&content_id=16480 (дата звернення 09.09.2020).

48. Запотоцький А. П. Особливості тимчасового доступу до речей і документів під час досудового розслідування злочинів у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 131-145.
49. Заяць К.Д. Методика розслідування шахрайств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 196 с.
50. Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: 12.00.09. НЮА ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. 18 с.
51. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.09. М., 1970. 31 с.
52. Интерпол. Википедия: URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>(дата звернення 09.09.2020).
53. Кабаченко Г.С. Регулювання ринку праці в умовах трансформації структури зайнятості: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.09 / Донецький національний ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця. 2017. 247 с.
54. Казаренко М.С. Про тактичні операції у структурі розслідування економічних злочинів. *Право і безпека*. 2005. С. 73-75.
55. Калюга Т.О. Способи учинення шахрайств у сфері надання туристичних послуг. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. №1. Том 3. С. 145-150.
56. Капітан В. О. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 32. С. 474–481. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_32_59 (дата звернення 14.03.2020 р.).
57. Капітанчук Л.Ю. Особливості розслідування незаконної міграції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 20 с.

58. Капітанчук Л.Ю., Сорока А.З. Особливості організації і тактики слідчих дій у ході розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України. *Право і суспільство*. № 2 / 2012. С. 260-266.

59. Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження за КПК України. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Одеса, 2013. С. 223-229.

60. Коваленко В.В. Типові способи, сліди й обстановка вчинення злочину як елементи криміналістичної характеристики торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. №2 (31). 2020. С. 182-187.

61. Колесниченко А. Н., Савченко А.Н. К вопросу о понятии способа совершения преступления в криминалистике. *Вопросы криминалистики и судебной экспертизы*. Душанбе, 1962.

62. Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособ. / Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 92 с.

63. Компас: Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. Міграція та права людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration#Migration%20and%20Human> (дата звернення 11.09.2020).

64. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення 06.09.2020).

65. Конвенція про працівників-мігрантів від 1 лип. 1949 р. № 97. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993159> (дата звернення 12.10.2020 р.).

66. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005. URL <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2530-17> (дата звернення 16.11.2018).

67. Коновалова В. Е. Первоначальные следственные действия и тактические операции при расследовании преступлений в сфере экономики. *Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15–16 грудня 1998 р.)*. Харків: Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, 1999. С. 72–74.
68. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
69. Координатор проектів ОБСЄ в Україні. URL:<https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/107311> (дата звернення 20.07.2020).
70. Корж В.П. Деякі проблеми розслідування злочинів організованих транснаціональних груп про торгівлю жінками. *Право України*. 2001. №4 . С. 78.
71. Кравченко К. Тактика проведення обшуків під час розслідування торгівлі людьми з етою трудової експлуатації. Підприємство, господарство і право. № 2. 2019. С. 249-253.
72. Кравченко К.С. Тактика огляду місця події під час розслідування торгівлі людьми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. №2 (45). 2017. С. 100-102.
73. Криминалистика: учебник / под ред. проф. А.Г. Филиппова. М: Новый юрист, 1998. URL: www.vuzlib.net/beta3/html/1/13213/13254. (дата звернення 10.01.2020 р.).
74. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. В.Ю. Шепітька. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2010. 496 с.
75. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

76. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

77. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651- VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 10.02.2021).

78. Крищенко А. МВС: у 2017 році від торгівлі людьми в Ураїні постраждали 184 жінки, 161 чоловік і 22 дитини. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/localnews/mvs-u-2017-rotsi-vid-torgivli-ljudmi-v-ukrajini-postrazhdali-161-cholovik-184-zhinki-i-22-ditini-236146.html> (дата звернення 06.09.2020).

79. Кузьменко С.С. Розслідування шахрайства, пов'язаного з інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості : дис.канд. юрид. наук: 12.00.09 /Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ. 2019. 249 с.

80. Кузьмічов В. С. Криміналістика : навч. посіб. / В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсєєва. Київ: Юрінком Інтер, 2001.

81. Кучменко Н. Легальні та нелегальні канали трудової міграції українців: правові та етнологічні аспекти / Н. Кучменко. *Етнічна історія народів Європи*. 2010. Вип. 31. С. 100–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2010_31_16(дата звернення 12.05.2020 р.).

82. Лиськов М.О. Кримінально-правова характеристика складів злочину проти трудових прав людини: дис... канд. юрид. наук. 12.00.08. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2012. 209 с.

83. Литвинчук О.І. Електронні докази. Обшук. Частина 1 / О.І. Литвинчук, М.С. Сорока, І.В. Колесников та ін. Харків:Фактор, 2020. 80 с.

84. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V

Особливої частини КК України): Монографія. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2006. 573 с.

85. Лісніченко Д. В. Тимчасовий доступ до речей та документів: аналіз і проблемні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 157-160.

86. Ліцензія на посередництво у працевлаштуванні за кордоном. URL: [HTTPS://LEGALAID.UA/UA/](https://LEGALAID.UA/UA/) (дата звернення 12.11.2019 р.).

87. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.

88. Максимішин Л.М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Львів, 2016. 250 с.

89. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. С.149-156.

90. Матусовский Г.А. Методика расследования хищений. Киев: УМК ВО, 1988. 88 с.

91. Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей / Конвенция ООН 995_203 от 18 декаб. 1990 г. URL : [http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j91](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j91)

92. Мельник П.Зовнішня трудова міграція в Україні як демографічна проблема. URL: [http:// www.conferences.neasmo.org.ua/node/554](http://www.conferences.neasmo.org.ua/node/554) (дата звернення 12.07.2021 р.).

93. Методичні рекомендації з питань боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в установах виконання покарань та слідчих ізоляторів / Оверченко І.С., Олійник О.І., Стеблинська О.С., Брітанов А.В. Київ: Державна пенітенціарна служба України, 2015. 70 с.

94. Мещеряков В.А. Следы преступлений в сфере высоких технологий. *Библиотека криминалиста*. 2013. № 5 (10). С. 265–269.

95. Міграція в Україні: цифри і факти. Міжнародна організація з міграції (МОМ) Представництво в Україні. Друге видання 2013. URL: <https://www.iom.org.ua/sites/all/themes/frontend/logo.png> (дата звернення 14.01.2021р.).
96. Міжнародна організація праці. Вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 06.08.2020).
97. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 16.11.2018).
98. Міжнародно-правові проблеми протидії нелегальній міграції та торгівлі жінками / відп. ред. Ю. Римаренко, Ю. Шемшученко, Я. Кондратьєва. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 234 с.
99. Міністерство закордонних справ України. Добровільна реєстрація українських громадян при подорожах за кордон. URL: <https://friend.mfa.gov.ua/#/> (дата звернення 22.07.2020).
100. Міністерство соціальної політики України. Міжнародне співробітництво. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Mizhnarodne-spivrobitnictvo.html> (дата звернення 06.08.2020).
101. Мудюгин Г. Н. Версии об объективной стороне преступлении. Планирование расследования преступлений. Москва, 1957.
102. На Львівщині судитимуть прикордонника за переправлення мігрантки. URL: <https://www.unn.com.ua/> (дата звернення 14.01.2020 р.).
103. Набруско М.С. Типова слідові картина як елемент криміналістичної характеристики торгівлі людьми. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. №4 (51) 2014. С. 62-67.
104. Назаренко К.Ю. Методика розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : монографія. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 172 с.

105. Народный правовой портал «Юрисконсульт»: веб-сайт. URL: <https://legalexpert.in.ua/> (дата звернення 23.02.2020 р.).
106. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / Н.О.Марчук, В.В.Касько, Р.О.Куйбіда, М.І. Хавронюк та ін./за ред. Н.О.Марчук. Київ: «Арт-Дизайн», 2015. 248 с.
107. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюк. Київ: Каннон, А.С.К., 2002. 1104 с.
108. Національна поліція: Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/dbzptl.html>(дата звернення 22.07.2020).
109. Нестерова І.А. Способи шахрайства в сфері туристичного бізнесу України. *Часопис Київського університету права*. 2011/1. С. 295-298.
110. Никифоряк Л. П., Орлеан А. М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. 120 с.
111. Ніколаєць К. Трудова міграція до країн Європейського союзу: фактори та наслідки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 5. С. 101-115.
112. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступник. Москва: Юристъ, 1997. 333 с.
113. Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020 / Упоряд: правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної і правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 77 с.
114. Олійничук О. Банківські картки як об'єкт шахрайства: стан і протидія явищу. *Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1 (9)*. 2017 р. С. 91-94.

115. Оніщик Ю.В Міжнародне співробітництво у боротьбі з фінансовими правопорушеннями: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2016. 422с.

116. Орлеан А. М., Пустова О. В. Протидія торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці. Науково-практичний посібник. Київ: Фенікс, 2013. 152 с. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/protidiya_torgivli_lyudmi-print.pdf (дата звернення 10.02.2021).

117. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: www.npu.gov.ua/uk/publish/article/2189419. (дата звернення 14.12.2020 р.).

118. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування* :матер.V Всеукр.наук.-практ.конф. Кривий Ріг : Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. С. 139–141.

119. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. І Міжнар.наук.-практ.інтернет-конф. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 512–516.

120. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IVМіжнар. науково-практ.конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутрішніх справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

121. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. С. 110–112.

122. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання*

виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід: матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 204–207.

123. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

124. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

125. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матер.наук.-практ. семінару. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 240–243.

126. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). С. 281–287.

127. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

128. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти.

Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. С. 100–103.

129. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). С. 230–236.

130. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). С. 300–305.

131. Павлик М.П. Оцінка первинної інформації та коло обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном: окремі аспекти. *Вісник Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 250–255.

132. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

133. Павликівський В.І. Проблеми оціночних ознак в злочинному порушенні угоди про працю (ст. 173 Кримінального кодексу України). *Наукові записки ХЕПУ*, № 1(16). 2014 р. С. 45-50.

134. Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян: монографія: Дніпр. державний університет внутрішніх справ. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 196 с.

135. Павлова Н.В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла: монографія / за заг. ред. канд. юрид.

наук, проф. Є.І. Макаренка. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с.

136. Павлова Н.В. Тактична операція та її співвідношення з іншими категоріями криміналістичної тактики. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 136-138.*

137. Панов І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. 2-ге вид., перероб. і доп.. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

138. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков. Вища школа. 1982. 161 с.

139. Патрелюк Д.А. Предмет допиту у кримінальних провадженнях про незаконні заволодіння транспортними засобами, що вчинені неповнолітніми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія ПРАВО. Випуск 26. 2014. С. 260-263.

140. Перелік суб'єктів, які мають ліцензію з посередництва у працевлаштуванні за кордоном. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення 12.05.2020 р.).

141. Пиріг С. О. Платіжні системи : навч. посіб. для вузів. Київ: ЦУЛ, 2008. 239 с.

142. Пітюлич М. І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2014. №1. С. 96-100.

143. Подорожуй відповідально: Працевлаштування в ЄС. URL: https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/EwB_Brochure4_2017-1.pdf (дата звернення 25.07.2020).

144. Посольство Федеративної Республіки Німеччина : Веб-сайт. URL:<https://kiew.diplo.de/ua-uk/service/05-VisaEinreise/-/2253078> (дата звернення 12.01.2020 р.).

145. Постанова від 31.10.2019 № 346/7477/13-к Верховний Суд. Касаційний кримінальний суд URL:https://liga360.ligazakon.net/?_ga=2.88246235.1387064368.1604009422-959032568.1578245818 (дата звернення 25.03.2020 р.).

146. Працевлаштування в Чехії - програма "РежимУкраїна". URL: https://biz.ligazakon.net/Content/_pics/platformaHeaderImage/logo_liga_zakon.svg (дата звернення 12.11.2019 р.).

147. Працевлаштування громадян України за кордоном. Пенсійне забезпечення. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> (дата звернення 04.01.2020 р.).

148. Приходько О.В. Тактичні операції при розслідуванні хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. *Право і безпека*. №№ 3 (35) 2010. С. 188-192.

149. Про взаємну допомогу у кримінальних справах: Європейська конвенція, Страсбург, 20 квітня 1959 року.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036 (дата звернення 16.11.2018)

150. Про видачу правопорушників: Європейська конвенція. Париж, 13 грудня 1957 року.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033. (дата звернення 07.09.2020).

151. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України № 2213-VIII від 16.11.2017 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 03.12.2020 р.).

152. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на

бізнес: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 40, ст.219.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>. (дата звернення 12.11.2020 р.).

153. Про державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення 23.07.2020).

154. Про дипломатичну службу: Закон України від 7 червня 2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text> (дата звернення 14.07.2020).

155. Про зайнятість: Закон України від 2013 року. URL: <http://www.rada.gov.ua/> (дата звернення 15.01.2020 р.).

156. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні< наказ МВС України № 575 від 07.07.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>(дата звернення 10.02.2021).

157. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: Наказ Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного Комітету у справах державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України N 3/1/2/5/2/2 від 09.01.97р.: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97> (дата звернення 09.09.2020).

158. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном: Постанова Кабінету міністрів від 16 грудня 2015 р. № 1060. URL: // <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>. (дата звернення 12.03.2020 р.).

159. Про затвердження положення про державну міграційну службу: Постанова Кабінету Міністрів України № 360 від 20.08.2014 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 23.07.2020).

160. Про затвердження Положень Міністерства соціальної політики України. Наказ № 1460, від 14.09.2017 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/2908.html?PrintVersion> (дата звернення 09.09.2020).

161. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС від 08.02.2019р. № 100 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33194.html (дата звернення 10.02.2021).

162. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 5 лист. 2015 р. № 761-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-VIII#Text> (дата звернення 14.07.2020).

163. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України 2015 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>. (дата звернення 12.02.2020 р.).

164. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року N 1906-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>(дата звернення 16.11.2018).

165. Про оперативно-розшукову діяльність Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 10.02.2021).

166. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України 2007 року. URL: <http://www.rada.gov.ua/> (дата звернення 12.02.2020 р.).

167. Про передачу провадження у кримінальних справах: Європейська конвенція (ETS N 73) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008 (дата звернення 07.09.2020).

168. Про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав : Конвенція, ратифікована від 21.12.2011. URL: <http://www.rada.gov.ua/>(дата звернення 10.04.2020 р.).

169. Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Конвенція URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення 07.09.2020).

170. Про працю: Кодекс законів про працю України 1971 року. URL: <http://www.rada.gov.ua/> (дата звернення 12.05.2020 р.).

171. Про прикордонний контроль: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 6, ст.46. URL: <http://www.rada.gov.ua/>

172. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції : Закон України від 16 січ. 1998 р. N 43/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 07.09.2020).

173. Проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності: монографія / [В.В. Лисенко, В.М. Попович, І.Є. Криницький, П.І. Заруба, С.І. Федчук, О.С. Задорожний, В.Г. Петросян]. Київ: Алерта, 2012. 298 с.

174. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ: ВАІТЕ, 2017. 88 с.

175. Птушкін Д.А. Розслідування шахрайства, вчиненого щодо об'єктів нерухомого майна громадян: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / МВС України, Дніпр. держ. ун-т. внутр. справ. Д., 2018. 240 с.

176. Пчеліна О.В. Тактичні завдання злочинів і криміналістична методика. *Криміналістичний вісник*. № 2 (18), 2012. С. 48-52.

177. Пчеліна О.В. Тактичні операції під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємство, господарство і право*. № 3. 2017. С. 290-294.

178. Пчолкін В. Д., Федосова О. В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів економічної спрямованості. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187223465.pdf> (дата звернення 17.01.2021 р.).

179. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, Національна академія внутрішніх справ. 2004. 20 с.

180. Пясковський В.В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. № 1 (25), 2016. С. 69-73.

181. Римарчук Р.М. Суб'єкти та криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. *Боротьба із торгівлею людьми* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар.наук.-практ.конф. Харків, 2013. С. 167-170.

182. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: метод. рек. / Чернявський С. С., Вознюк А. А., Брисковська О.М. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.

183. Романов С.Ю. Обман как способ преступной деятельности: дисс. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1998. 199 с.

184. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.

185. Салманова О. Ю. Проблемні питання правозастосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні. *Юридичний бюлетень*. № 7. Ч. 2. 2018. С. 315-322.

186. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2 ч. Харків: Консум, 2001. Ч. 2. 478 с.

187. Салтевський М.В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики / М.В. Салтевський, В.Г. Лукашевич, В.М. Глібо. К.: ВІПОЛ, 1994. 180 с.
188. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник / М.В. Салтевський. Київ: Кондор, 2005. 588 с.
189. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благуті та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
190. Смалійчук А. В. Інтелектуальна міграція в контексті трансформації ринку праці України: підходи до регулювання. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2015. № 1. С. 259–265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2015_1_31 (дата звернення 12.03.2020 р.).
191. Смалюк Р.В. Захист трудових прав громадян України за кордоном. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія "Право". 2013. № 1(7): URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13srvuzk.pdf>. (дата звернення 28.03.2020).
192. Сметаніна Н.В., Манагарова Є.С. Кримінологічна характеристика злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми в умовах гібридної війни. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 209-212.
193. Справа № 07100007 // архів СУ УМВС України у Вінницькій області.
194. Справа № 1 - 664/2009 року: Вирок імені України Оболонського районного суду м. Києва від 16 вересня 2009 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
195. Справа № 11-107/07: Ухвала іменем України Колегії суддів судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Волинської області від 02 березня 2007 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
196. Справа № 12015040780000774 / архів Дніпропетровської області.
197. Справа № 12017040000000715 / архів Дніпропетровської області.

198. Справа № 12018040000000914 / архів Дніпропетровської області.
199. Справа № 1-кс/759/1009/20: Ухвала Святошиснького районного суду м. Києва від 13 лютого 2020 року. URL: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
200. Справа № 466/476/15-к: Вирок імені України Шевченківського районного суду м. Львова від 05 березня 2015 року. URL: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
201. Справа № 1-54/11: Вирок імені України Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 11 квітня 2012 року . URL: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
202. Справа № 750/927/20: Вирок імені України Деснянського районного суду м. Чернігова від 02 квітня 2020 року. URL: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 11.02.2021 р.).
203. Справа № 752/15996/19: Ухвала Голосіївського районного суду міста Києва від 11 вересня 2019 року. URL: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
204. Справа № 127/22547/20: Ухвала імені України Вінницького міського суду Вінницької області від 15 жовтня 2020 року. URL: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
205. Справа № 1-кп/522/221/16: Вирок імені України Місцевого Приморського районного суду м. Одеси від 17 березня 2016 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 14.01.2020 р.).
206. Статистичні дані розгляду кримінальних справ в судах України. URL: <https://court.gov.ua>. (дата звернення 14.01.2020 р.).
207. Статут Міжнародної Організації Праці: Міжнародний документ від 28.06.1919: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_154 (дата звернення 22.11.2020 р.).
208. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері: дис. ... д-ра юрид. наук ; спец. 12.00.09 / Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. 491 с.

209. Тактика виявлення незаконного перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: Методичні рекомендації. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/arm/bnon_2015/pages/imbl/imb/IMB_5.pdf (дата звернення 20.11.2020 р.).

210. Татарин Н. М., Пряхін Є. В. Методика розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 192 с.

211. Тельянчук Л.С. Криміналістичне дослідження документів, що посвідчують особу при перетинанні державного кордону України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2016. 184 с.

212. Угода про співробітництво в сфері трудової міграції і соціального захисту трудових мігрантів : Багатостороння угода від 15.04.1994 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення 12.05.2020 р.).

213. Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 12.12.2019 року).

214. Філіппов С.О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності. дис... докт. юрид. наук.: 12.00.08. Національна Академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2019. 561 с.

215. Центр визової підтримки: Информационно-консультационный единый центр. URL: <https://visacenter-ukraine.com/> (дата звернення 25.07.2020).

216. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.

217. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

218. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань. Монографія. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д.: Ліра, 2010. 304 с.

219. Чередник К.О., Чередник Т.О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства на ринку нерухомості: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 244 с.

220. Чередник К.О. Розслідування шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2019. 270 с.

221. Черечукіна Л. В., Яковенко М. О. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми: метод. рек. для практ. працівників. Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 135 с.

222. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 / Київ, 2010. 610 с.

223. Чорноус Ю.М. Завдання міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25 URL: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/boz_2011_25-26_17.pdf. (дата звернення 06.06.2020).

224. Чучко С.В. Віртуальні (комп'ютерні) сліди шахрайства, пов'язаного із торгівлею товарами через мережу Інтернет. *Сучасні інформаційні технології в діяльності національної поліції України*: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (26 лист. 2020 р., м. Дніпро). Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 25-28.

225. Шевчук В. М. Понятие тактической операции: научные взгляды и теоретические подходы. *Митна справа*. 2004. № 5. С.52–58.

226. Шевчук В. М. Можливості застосування типових тактичних операцій у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. С. 135-139.
227. Шевчук В. М. Проблеми криміналістичної класифікації тактичних операцій. *Питання боротьби зі злочинністю*. Випуск 24 '2012. С. 180-192.
228. Шевчук В. М. Тактична операція як різновид тактико-криміналістичних комплексів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 248-252.
229. Шейнов В. П. Психология обмана и мошенничества. Мн.: Харвест, 2004. 464 с.
230. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підруч для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ін Юре, 2010.
231. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний. 2007. 432 с
232. Шкрибайло М. В. Поняття та криміналістична класифікація шахрайств у сфері працевлаштування. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(8), 2015. С. 186-189.
233. Шульга А.М., Цвіркун Н.Ю. Підстави кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 167-177.
234. Щербаковська К.О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2012. 234 с.
235. Юрченко О.М. Попередження шахрайства у сфері інвестування будівництва житла. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. № 3 (31)'2013. С. 129-136.
236. Як не дати себе ошукати при працевлаштуванні за кордоном. URL: <https://sud.ua/ru/> (дата звернення 21.02.2021).

237. Korzhyk O. M. Trudova migraciya v Ukrayini: socialno-ekonomichni aspekty ta naslidky. Naukovy j visnyk Volyns'kogo derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukrayinky. №1. 2007. S. 278–282.

238. UliiaChornous, SvitlanaPylypenko, OlgaVakulyk, HannaBidniak, AnatoliyOstapchuk. Current Challenges OfInternational Cooperation In The Area Of Human Trafficking Countering. International Journal of Advanced Science and TechnologyVol. 29 No. 8s (2020): Vol. 29 No. 8s (2020) Special Issue.

239. Yana Kuznichenko, Mariia V. Dykha, NataliaPavlova, Serhiy Frolov, Olha Hryhorash.Defining the probability of bank debtors' default using financial solvency assessment models. Banks and Bank Systems, 13(2), 1-11. doi:10.21511/bbs.13(2).2018.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Список публікацій здобувача за темою дисертації
та відомості про апробацію результатів дисертації**

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

6. Павлик М.П. Оцінка первинної інформації та коло обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних із

працевлаштуванням за кордоном: окремі аспекти. *Науковий журнал Право і суспільство*. 2021. № 2. 266 с. С. 206–211.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матер.наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування* : матер. V Всеукр.наук.-практ.конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг : Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* :

матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернеї, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

13. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

14. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

15. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

**Зведені результати анкетування
242 працівників правоохоронних органів Національної поліції
України (органів досудового розслідування, оперативних підрозділів)
та працівників прокуратури**

	З а п и т а н н я	%
1.	Вкажіть Ваш вік: До 25 років 25-35 років 36-45 років 46 рік і старше	42 34 20 4
2.	Вкажіть стаж практичної роботи: до 1 року від 1 до 3 років від 3 до 5 років від 5 до 10 років більше 10 років	8 14 20 37 21
3.	Ваша служба та посада: керівник слідчого підрозділу заступник начальника відділення старший слідчий слідчий працівник оперативного підрозділу процесуальний керівник (прокурор прокуратури)	5 10 32 20 20 13
4.	Ваша освіта: вища юридична вища освіта за іншим профілем середня освіта	88 10 2
5.	Чи розслідували Ви особисто або брали участь у розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном:	
	так	94
	ні	6
6.	Чи мали місце у Вашому підрозділі випадки розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, іншими слідчими:	
	так	91
	ні	9
7.	Які саме злочинні дії, пов'язані із працевлаштуванням за	

	кордоном, частіше за все чиняться:	
	шахрайство	39
	торгівля людьми (трудова експлуатація)	17
	торгівля людьми (сексуальні експлуатація)	16
	нелегальна міграція	9
	використання особи, яка має намір отримати роботу, у різноманітних злочинних схемах	11
	інше	8
8.	Чи існує в органі, де Ви працюєте, спеціалізація окремих працівників з розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном:	
	існує	12
	не існує	88
9.	Чи вважаєте Ви, що розслідування злочинів даної категорії потребує відповідної кваліфікації слідчого у цьому напрямку:	
	так	92
	ні	8
10.	Як Ви вважаєте, яким чином слід підвищувати свою кваліфікацію у цьому напрямку:	
	шляхом спілкування з фахівцями у галузі працевлаштування за кордоном	61
	шляхом вивчення спеціальної літератури	48
	немає необхідності	4
	інше	12
11.	Як часто Вами використовується відеозапис під час проведення слідчих (розшукових) дій:	
	постійно, не залежно від обов'язкових вимог	28
	не бачу необхідності	14
	тільки у випадках, в яких застосування відеозапису є обов'язковим	48
	інше	10
12.	Чи вважаєте Ви, що питання, які стосуються злочинів, вчинених у сфері працевлаштування за кордоном, достатньо складними для сприйняття слідчим без належної підготовки:	
	так	92
	ні	8
13.	Вкажіть причини, які впливали на те, що у розслідуваних Вами провадженнях не встановлено злочинців:	
	недоліки в організації та плануванні розслідування	32
	злочин виявлено через певний проміжок часу	28
	знищення окремих слідів та доказів	32
	недостатній рівень знань щодо розслідування таких злочинів	28
	недостатнє використання науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій	31

	помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії	17
	інше	15
14	Між якими органами (установами) здебільшого здійснюється взаємодія при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном:	
	між слідчим та оперативним працівником	100
	між слідчим та органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері зайнятості населення і трудової міграції	79
	між слідчим та представниками департаменту з боротьби торгівлі людьми	43
	між слідчим та спеціалістом	56
	інше	34
15	Міжнародне співробітництво у справах щодо злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, має місце у формі:	
	надання запитів про міжнародну правову допомогу	92
	видача (екстрадиція) особи	23
	переїняття кримінального переслідування	12
	інше	11
16	Вкажіть, які слідчі (розшукові) та процесуальні дії у провадженнях даної категорії звичайно проводяться:	
	огляд місця події	91
	огляд предметів та документів	98
	допит	100
	обшук	57
	пред'явлення для впізнання	38
	слідчий експеримент	9
	призначення експертиз	100
	освідування	18
	тимчасовий доступ до речей та документів	100
	інші	18
17	Інформація про об'єкти пошуку, а також місця їх знаходження надається:	
	оперативними працівниками	72
	міститься в показаннях свідків	41
	міститься в показаннях потерпілих	19
	міститься у висновках експертиз	14
	інше	9
18	Об'єктами пошуку при планованому обшуку чи тимчасовому доступу до речей та документів в основному визначаються:	
	трудові договори з іноземними роботодавцями	83
	касові чеки	82

	установчі та ліцензійні документи	31
	листування, чорнові записи, блокноти, записні книжки, в тому числі електронні	51
	носії комп'ютерної інформації (комп'ютери, компакт-диски, мобільні телефони, електронні записники і інші електронні носії текстової або цифрової інформації	73
	цінності, здобуті злочинним шляхом	61
	фотографії, аудіо- та відеозаписи	41
	інше	41
19	Як Ви вважаєте, яким можуть бути основні причини великої тривалості розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном:	
	багатоепізодність	91
	недостатність кваліфікації у слідчого	61
	відсутність технічного оснащення	32
	відсутність у справах слідчо-оперативної групи	8
	інше	34
20	Вкажіть умови, які сприяють успішному проведенню слідчих (розшукових) дій при розслідуванні даних злочинів:	
	всебічна та ретельна підготовка	100
	своєчасність у прийнятті рішення	100
	правильне застосування тактичних прийомів та їх комплексів	79
	використання спеціальних знань, у тому числі інших осіб	62
	залучення відповідних спеціалістів	48
	інше	38
21	Які чинники, на Вашу думку, впливають на поширення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном? (вкажіть не більше трьох):	
	недосконалість законодавства у сфері працевлаштування за кордоном	92
	недосконалість державного контролю за сферою працевлаштування за кордоном	71
	відсутність ефективної взаємодії державних органів між собою	35
	відсутність налагодженої міжнародної співпраці	91
	віктимна поведінка (недбалість, необізнаність, зайва довірливість тощо) потерпілих	91
	високий рівень корумпованості органів державної влади та місцевого самоврядування	52
	інше	31
22	Що, на Вашу думку, є причиною (причинами) високої латентності злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном? (вкажіть не більше двох)	
	недосконалість законодавства	92
	високий рівень корумпованості органів державної влади,	33

	правоохоронних органів, контролюючих суб'єктів та органів місцевого самоврядування	
	недостатня кваліфікація працівників, які розслідують такі злочини	71
	складність розслідування та отримання доказової інформації	61
23	Найчастіше первинна інформація про вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, отримується	
	з усної або письмової заяви або повідомлення про вчинений злочин	55
	з рапорту поліцейського про самостійне виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинений злочин	25
	інше	20
24	Найчастіше збирання первинної інформації відбувається завдяки наступним заходам:	
	отримання пояснень від потерпілого та очевидців вчиненого злочину	65
	встановлення осіб злочинців, та осіб, які сприяли вчиненню злочину, зокрема тих, діяльність яких була пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення потерпілих за кордон з метою працевлаштування та відібрання пояснень від них	45
	отримання від фізичних та юридичних осіб наступних документів: щодо умов працевлаштування за кордоном (угоди, договори, контракти, тощо); які визначають організаційно-правовий статус фірми із працевлаштування за межами України та свідчать про її діяльність (статути, ліцензії, тощо); які підтверджують передання грошових коштів, за надання послуг по працевлаштуванню (договори, розписки, чеки, квитанції, тощо); тих, що були використані як засіб вчинення злочину (підроблені або справжні)	35
	тимчасове вилучення речей і документів, зокрема і тих, що перераховані вище під час проведення огляду місця подій	25
	інше	35
25	Серед основних дій, спрямованих на становлення основних обставин у даній категорії проваджень, можна віднести:	
	допит потерпілого з детальним викладенням обставин вчинення щодо нього протиправних дій, з'ясування, яким чином особа отримувала дозвіл на працевлаштування, які при цьому	47

	документи надавала	
	допити свідків щодо володіння інформацією про умови, за яких укладалася угода щодо працевлаштування за кордоном, а також отримання інформації, що характеризує особу потерпілого та осіб, які причетні до вчинення злочину	36
	вилучення документів, що визначають організаційно-правовий статус фірми із працевлаштування та свідчать про її діяльність (статути, ліцензії, договори)	43
	вилучення бухгалтерських, банківських та інших документів, що відображають господарські операції	42
	вилучення документів, що були використані як засіб вчинення злочину (підроблені або справжні)	34
	вилучення документів, що були використані для перетинання державного кордону з метою працевлаштування	22
	огляд предметів та документів, у тому числі електронних (текстових, графічних зображень, фотографій, відео- та звукозаписів тощо), веб-сайтів (сторінок), мультимедійних та голосових повідомлень тощо)	51
	вилучення документів, що підтверджують факт працевлаштування за кордоном, бронювання або оплати житла в країні працевлаштування тощо	23
	одержання відповіді з Державної прикордонної служби України про те, що особа у певний час перетинала державний кордон із визначенням типу візи	24
	обшук житла або іншого приміщення підозрюваного з метою відшукування предметів і документів, що мають відношення до вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном	44
	проведення допиту підозрюваних	61
	призначення експертиз	79
	інше	31
26	До суб'єктів уповноважених здійснювати захист українських громадян з питань трудової міграції у сфері працевлаштування за кордоном, можна віднести:	
	представництво Міжнародної організації з міграції в Україні	46
	державна міграційна служба	47
	прикордонна служба	51
	закордонні дипломатичні установи України	71
	офіс Координатора проектів ОБСЄ в Україні	33

27	В питаннях виїзду громадян України за межі нашої держави в пошуках роботи, можна виділити такі напрямки	
	громадянин здійснює самостійно пошук країни та безпосереднє місце роботи у ній, не порушуючи вимог міграційного законодавства	41
	в пошуках роботи громадянин, порушуючи міграційне законодавство та законодавство про державну прикордонну службу, самостійно чи за допомогою певних осіб нелегально перетинає державний кордон і потрапляючи на територію іншої держави займається там нелегальною трудовою діяльністю	44
	для пошуку роботи за межами України, громадянин використовує сферу туристичних послуг. Як турист він потрапляє до такої країни, а потім починає переховуватися на її території, перебуваючи вже в нелегальному становищі та займатися там нелегальною трудовою діяльністю	34
	для пошуку роботи громадянин використовує послуги особи, яка видає себе за посередника, що має право на надання посередницьких послуг з працевлаштування за кордоном	68
	для пошуку роботи громадянин використовує послуги особи, яка дійсно має дозвіл, ліцензію на надання таких послуг у питаннях працевлаштування за кордоном	22
	інше	17

Результати вивчення

258кримінальних проваджень за фактами злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном(Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Сумська, Харківська, Чернівецька області та м. Київ)

№	Досліджувані питання	%
1	Дії із вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, вчинялися:	
	у великих містах	89
	у невеликих місцях	11
2	Місцем вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, є:	
	Злочинні дії не завжди мають чітко окреслені межі місця вчинення злочину	31
	офіс фірми з працевлаштування	51
	банківські установи	4
	місцем вчинення була територія іншої країни	61
	інше	23
3	За якою статтею Кримінального кодексу України розслідувалося провадження:	
	кримінальне провадження розслідувалося лише за ст. 190 КК України	39
	кримінальне провадження (справа) розслідувалося за сукупністю статей КК України	17
	кримінальне провадження (справа) розслідувалося за ст. 149 КК України	33
	інше	28
4	Способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном включали	
	підготовка, безпосереднє вчинення, приховування	96
	безпосереднє вчинення, приховування	4
	тільки вчинення	0
5	Підготовка до вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордономвключала	
	визначення часу, місця та способу вчинення злочину	98
	складання плану дій та забезпечення сприятливих умов для досягнення злочинного умислу	99
	знаходження співучасників та осіб, які сприятимуть вчиненню злочину	94
	пошук безробітних на біржах праці, через мережу Інтернет	91

	розміщення рекламних оголошень в друкованих та електронних ЗМІ про вигідні умови заробітку за кордоном	92
	підробка документів	89
	інше	26
6	Способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном	
	створення фіктивної посередницької фірми з надання послуг щодо працевлаштування на роботу за кордоном без мети надання таких послуг	27
	створення фіктивних сайтів агенцій щодо працевлаштування за кордоном з метою отримання «обов'язкового попереднього внеску» на вказані реквізити банківської картки за бронювання вакансії	18
	укладання «псевдо угоди» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном, з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою трудової чи сексуальної експлуатації	33
	укладання «псевдо угоди» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою залучення до жебракування та використання у злочинних схемах	12
	інше	10
7	Способами приховування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном:	
	підробка документів	78
	знищення предметів, документів та інших засобів учинення злочину	31
	укладання трудового договору та інших угод від імені іншої особи	19
	давання заздалегідь неправдивих показань та замовчування певних фактів	91
	організація роботи під виглядом зайняття легальної діяльності	36
	інше	22
8	Відомості про особу, яка вчиняє злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном	
	1) освіта: середня-спеціальна вища загальна середня освіта	15 75 10
	2) місце проживання: сільська місцевість велике місто	11 89
	3) вік: до 20 років 20-30 років 31-40 років	4 39 31

	більше 40 років	26
	4) сімейний стан: є сім'я немає сім'ї	67 33
	5) наявність судимості: є судимість немає судимості	16 84
	6) склад осіб: шахрайство вчинено однією особою шахрайство вчинено групою осіб організованою злочинною групою	24 44 32
	7) стать: жіноча чоловіча	45 55
	8) професійна зайнятість: особи, які не мають офіційної зайнятості суб'єкти господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном і працюють на легальній основі особи, які надають послуги із працевлаштування за кордоном, але вони діють без отримання ліцензії на зайняття підприємницькою діяльністю у цьому напрямку особи, які займаються страховою діяльністю представники державної міграційної служби представники соціальних служб особи, які здійснюють юридичне супроводження	57 22 12 6 6 2 11
9	Відомості про потерпілого	
	1) освіта: середня вища неповна середня освіта або взагалі немає	38 41 21
	2) чи належить потерпілий до соціально незахищених верств населення: так ні	4 96
	3) стать: чоловік жінка	57 43
	4) вік до 20 років з 20 до 30 років з 30 до 50 після 50	6 61 28 5
	5) рівень матеріального благополуччя:	

	- заможні особи, які намагалися покращити свій матеріальний стан за рахунок вигідного працевлаштування	8
	- особи середнього рівня достатку, які мали бажання додатково заробити	50
	- особи низького рівня достатку, які погоджувалися на будь-які пропозиції з працевлаштування, аби вижити	42
10	Які слідчі (розшукові), процесуальні дії проводились у справах щодо злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном	
	допит	100
	одночасний допит двох або більше осіб	86
	обшук	56
	огляд місця події	91
	огляд предметів та документів	98
	пред'явлення для впізнання осіб	32
	призначення експертиз	100
	тимчасовий доступ до речей та документів	100
	інші	83
11	Свідками у справах щодо злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном виступали:	
	особи, які знаходилися у приміщенні агенства з працевлаштування і спостерігали подію	64
	працівники страхових агентств, консульств, державної міграційної служби, через яких оформлювалися документи (візи, страховки для виїзду за кордон з метою працевлаштування)	19
	банківські працівники, які проводили розрахункові операції	14
	родичі, знайомі, сусіди потерпілого, підозрюваного та ін.	32
	інші	28
12	Одночасний допит проводився:	
	між підозрюваними особами	14
	між підозрюваним та потерпілим	62
	між підозрюваним та свідками	12
	між свідками	8
13	Де найчастіше здійснюється вилучення документів (під час обшуку або тимчасового доступу до речей та документів):	
	в державній міграційній службі України	28
	в офісі роботодавця	39
	в банківських установах	5
	в центрі надання адміністративних послуг	5
	в страхових фірмах та компаніях	9
	в консульських установах	6
	в прикордонних пунктах пропуску	2

	інше	32
14	Які об'єкти найчастіше вилучаються під час обшуків та під час тимчасового доступу до речей та документів:	
	реєстраційні, установчі та ліцензійні документи, що посвідчують законність діяльності	34
	документи, що підтверджують відкриття розрахункових рахунків у банківській установі	42
	журнал реєстрації господарських операцій	24
	трудові угоди	84
	документи, що підтверджують оплату послуг (розрахунковий документ)	98
	заповнені анкети	55
	паспорти громадянина України на ім'я різних осіб та їх копії	66
	закордонні паспорти та їх копії	42
	договори на посередництво у працевлаштуванні	81
	різноманітні печатки та штампи фізичних осіб-підприємців, держустанов, підроблені штампи про перетин кордону тощо	67
	документи про освіту громадян, які надавалися для працевлаштування	12
	комп'ютерна оргтехніка та мобільні телефони, в яких збереглася інформація про злочинну діяльність	89
	інше	42
15	Помилки, яких припускаються слідчі під час проведення обшуку	
	відсутність технічних засобів фіксації	12
	обмежене застосовування техніко-криміналістичних засобів для виявлення пошуку	23
	недотримання криміналістичних рекомендацій щодо правил проведення відео-, фотозйомки	21
	відсутність спеціаліста (спеціалістів)	12
	інше	14
16	Призначення експертиз	
	почеркознавчі	87
	технічні експертизи документів	99
	комп'ютерно-технічні	12
	трасологічні	6
	експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності	19
	інші	14
17	Віктимна поведінка потерпілих здебільшого проявляється у:	
	легковажне відношення до обрання посередника та його репутації, не бажання перевіряти ліцензію, реєстраційні та інші документи, що підтверджують законну діяльність із надання	79

	послуг з працевлаштування за кордоном	
	відсутність намірів з боку потенційних «заробітчани» отримати інформацію про місцевий ринок праці у країні, де планується працевлаштування, і вимоги до іноземних співробітників, особливості культури та менталітету населення цієї країни	64
	не достатнє володіння інформацією з боку потенційних заробітчани про умови майбутньої роботи, розмір заробітної плати та систему штрафів, умови проживання, роботодавця	81
	підписування документів без детального вивчення їх змісту, а також підписання порожніх аркушів, або документів із неповним змістом	62
	відмова від укладання трудового договору з іноземним роботодавцем, що ускладнює захист своїх прав в рамках законодавства про працю країни перебування	51
	відкриття замість робочої – туристичної візи, що зумовлює статус «нелегал» в країні перебування, де працює заробітчанин	31
	віддавання в руки посередникам або роботодавцям особистих документів та паспортів, що стає причиною їх вилучення і безправності у країні працевлаштування	58
	інше	33
18	При розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, до предмету допиту входили такі обставини:	
	відомості про виникнення злочинного задуму, зміст підготовчих дій та особливості безпосереднього вчинення злочину	56
	відомості про кримінально-правову кваліфікацію дій і чи не було сукупності	72
	відомості про умови та обстановку, в яких вчинявся злочин	51
	відомості про психологічний та фізичний стан особи на момент вчинення злочину	42
	відомості про домовленості між потерпілим та злочинцями	38
19	Основна частина слідів відображається:	
	в документах	98
	в пам'яті свідків	61
	в пам'яті потерпілих	68
	віртуальні сліди, що можуть міститися в електронній скриньці	66
	віртуальні сліди в мобільному телефоні	62
	у голосових повідомленнях та і відео дзвінках	44
	на сторінці веб-сайту, аканту особи	49
	у пам'яті комп'ютера	58
	інше	44

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор Одеського
державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Володимир ГРОХОЛЬСЬКИЙ
2021 року

АКТ
про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування
злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» у
наукову діяльність та освітній процес Одеського державного університету
внутрішніх справ

09 квітня 2021 року

м. Одеса

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації наукової роботи ОДУВС, кандидата юридичних наук Домброван Н.В. (голова комісії);
- 2) професора кафедри кримінального процесу ОДУВС, доктора юридичних наук, професора Тарасенка В.С.;
- 3) провідного наукового співробітника відділу організації наукової роботи ОДУВС, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Воронова І.О.,

склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» використовуються у науково-дослідницькій роботі та освітньому процесі Одеського державного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних питань методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Результати дисертації відображаються у наступних наукових публікаціях:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за

кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємство, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

6. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова, Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути*: тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6–7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст]: матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects* : Theses of the IV-th International scientificpractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff. 2020. 388 p. P. 349–350.

13. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

14. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

15. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Вказані матеріали дисертаційного дослідження впроваджено у наукову діяльність та освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ і використовуються з метою подальшої розробки проблемних питань методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Голова комісії:

Наталія ДОМБРОВАН

Члени комісії:

Владислав ТАРАСЕНКО

Ігор ВОРОНОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Харківського
національного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Леонід МОГЛЕВСЬКИЙ

«29» _____ 2021 року

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича «Розслідування злочинів у
сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» у наукову
діяльність та освітній процес Харківського національного університету
внутрішніх справ**

29 квітня 2021 року

м. Харків

Комісія у складі:

1) декана факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Музичука О.М. (голова комісії);

2) професора кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Степанюка Р.Л.;

3) професора кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Глобенка Г.І.

склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» використовуються у науково-дослідницькій роботі та освітньому процесі Харківського національного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних питань методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Результати дисертації відображаються у наступних наукових публікаціях:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

6. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути*: тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6–7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст]: матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*; матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects*; Theses of the IV-th International scientificpractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff, 2020. 388 p. P. 349–350.

13. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст]; матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

14. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу*; матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

15. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*; матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Вказані матеріали дисертаційного дослідження впроваджені у наукову діяльність та освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ і використовуються з метою подальшої розробки проблемних питань методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Голова комісії:

Олександр МУЗИЧУК

Члени комісії:

Руслан СТЕПАНЮК

Геннадій ГЛОБЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ЮНІН

2021 року

АКТ

**впровадження у наукову діяльність
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження**

30 квітня 2021 року

м. Дніпро

Про впровадження у наукову діяльність
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ основних результатів
дисертаційного дослідження Павлика Миколи
Петровича «Розслідування злочинів у сфері
надання послуг із працевлаштування за
кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика: судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

голови: т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, кандидата економічних наук, доцента Вакулич М.М.

членів комісії: завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, доцента Дарагана В.В.
професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, професора Пирога І.В.
професора кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, професора Шаблюстого В.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати
дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича

на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном», які використовуються у науково-дослідницькій роботі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних питань методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та громадської безпеки.

Результати дисертації відображаються у наступних наукових публікаціях:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

6. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Подітова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання вивчення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects* : Theses of the IV-th International. scientificpractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff, 2020. 388 p. P. 349–350.

13. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

14. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавель Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

15. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Вказані матеріали дисертаційного дослідження впроваджено у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ і використовуються з метою подальшої розробки проблемних питань методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Наукові публікації здійснено відповідно до планів науково-дослідницьких робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2020-2021 рр. та у межах загальноуніверситетської наукової теми

«Теорія і практика застосування кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм, криміналістичних заходів протидії злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0112U003551), затвердженої 28.05.2012 р.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також були враховані відділом організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень на замовлення Головного Управління Національної поліції в Дніпропетровській області.

Голова комісії:

Марина ВАКУЛИЧ

Члени комісії:

Валерій ДАРАГАН

Ігор ПИРІГ

Володимир ШАБЛИСТИЙ

АКТ
впровадження у наукову діяльність та освітній процес
Університету митної справи та фінансів
результатів дисертаційного дослідження

Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, кандидата юридичних наук, доцента Варави В.В.
2. Професора кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, доктора юридичних наук, професора Тертишника В.М.
3. Доцента кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, кандидата юридичних наук Єфімової І.В.

склала цей акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 «Право») у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

Основні наукові положення, загальні висновки та результати дисертаційного дослідження опубліковано у наступних наукових роботах:

Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий

журнал, 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал, 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*, 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*, 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути*: тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст]: матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер.

IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects* : Theses of the IV-th International. scientificpractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff, 2020. 388 p. P. 349–350.

Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Зазначені наукові роботи використовуються у освітньому процесі, навчально-методичній та науковій діяльності кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, впроваджені до текстів лекцій, семінарських, практичних занять, робочої навчальної програми з тем № 15 «Тактика слідчого огляду та освідування», № 16 «Тактика проведення обшуку», № 17 «Тактика допиту» і № 18 «Тактика пред'явлення для впізнання», № 19 «Тактика проведення слідчого експерименту» навчальної дисципліни «Криміналістика», а також за окремими темами навчальної дисципліни «Практикум зі складання процесуальних документів» та рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи студентів денної та заочної форм навчання.

Голова комісії:

Завідувач кафедри правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
кандидат юридичних наук, доцент

В.В. Варава

Члени комісії:

Професор кафедри правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
доктор юридичних наук, професор

В.М. Тертишник

Доцент кафедри правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
кандидат юридичних наук, доцент

І.В. Єфімова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ЮШУК
« 18 » _____ 2021 року

АКТ

**впровадження в освітній процес
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження**

28 квітня 2021 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ основних результатів
дисертаційного дослідження Павлика Миколи
Петровича «Розслідування злочинів у сфері
надання послуг із працевлаштування за
кордоном» на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

голови: декана факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ Обшалова С.В.
членів комісії: завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, професора Чаплинського К.О.
завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, доцента Дарагана В.В.
професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, професора Пирого І.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати

дисертаційного аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право) у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*; Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.
2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*; Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.
3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*; Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.
4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).
5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємство, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.
6. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.
7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.
8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects* : Theses of the IV-th International scientificpractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff, 2020. 388 p. P. 349–350.

13. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

14. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

15. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Зазначені наукові статті і тези доповідей внесені до списку літератури робочих програм навчальних дисциплін: «Криміналістика» і «Організація розслідування кримінальних правопорушень» та використовуються під час підготовки курсантів й слухачів до семінарських та практичних занять з зазначених навчальних дисциплін.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний

теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при підготовці фахівців для підрозділів кримінальної поліції, превентивної діяльності, органів досудового розслідування та навчально-наукового інституту заочного навчання та підвищення кваліфікації.

Голова комісії:

Сергій ОБШАЛОВ

Члени комісії:

Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ

Валерій ДАРАГАН

Ігор ПИРІГ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

«30»

04

2021 року

АКТ**впровадження в освітній процес та наукову діяльність
Національної академії внутрішніх справ результатів дисертаційного
дослідження**

Про впровадження в освітній процес та наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ основних результатів дисертації Павлика Миколи Петровича «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право

Уклала комісія у складі:

голови:	завідувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Самодіна А.В.
членів комісії:	професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Черноус Ю.М.
	професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Пясковського В.В.
	професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Мирівської А.В.

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати

дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах; зокрема:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

6. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-

Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects* : Theses of the IV-th International. scientiepractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff, 2020. 388 p. P. 349–350.

13. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

14. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавць Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

15. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Зазначені наукові статті внесені до списку літератури робочих програм навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Особливості проведення слідчих (розшукових) дій» і використовуються під час підготовки курсантів, студентів й слухачів до семінарських та практичних занять з зазначених навчальних дисциплін у Національній академії внутрішніх справ.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі та науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ при підготовці фахівців для підрозділів кримінальної поліції та досудового розслідування.

Голова комісії:

А.В. Самодін

Члени комісії:

Ю.М. Чорноус

В.В. Пяковський

А.В. Мировська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор інституту права
та суспільних відносин
Відкритого міжнародного
Університету розвитку людини
«Україна»

[Handwritten signature]
05

А.Л. Терешенко

2021 року

АКТ

Про впровадження в освітній процес та наукову діяльність Вишого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» основних результатів дисертаційного дослідження Павлика М.П. «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

Голови комісії:

Заступника директора інституту права та суспільних відносин університету «Україна», кандидата юридичних наук, доцента Федоренко Т.В.

Членів комісії:

Доцент кафедри теорії права та міжнародних і політичних відносин Інституту права та суспільних відносин університету «Україна» Фаста О.О.

Доцента кафедри цивільного, господарського та кримінального права Інституту права та суспільних відносин університету «Україна» Сердюк В.П.

Комісія склала цей акт з приводу того, що було розглянуто результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 «Право») у вигляді

наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

На підставі наукового дослідження дисертанткою підготовлено низку наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, зокрема:

Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт». 2019. 151 с. С. 139–141.

Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects* : Theses of the IV-th International. scientificpractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff, 2020. 388 p. P. 349–350.

Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Комісія вважає, що представлені М.П. Павликом наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також були враховані навчально-методичним відділенням та відділом організації наукової роботи Вищого навчального закладу «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна» при проведенні наукових досліджень.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість для кримінального процесу та криміналістики, а також були враховані відділом організації наукової роботи та навчально-методичним відділом Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» при проведенні навчальних занять та наукових досліджень.

Голова комісії:

Т.В. Федоренко

Члени комісії:

О.О. Фаст

В.П. Сердюк

АКТ

Про впровадження у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС результатів наукового дослідження Павлика Миколи Петровича «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право)

Уклала комісія у складі:

Голови:	заступника директора Дніпропетровського НДЕКЦ МВС – завідувача лабораторії криміналістичних видів досліджень П. Кумця
членів комісії:	заступника директора Дніпропетровського НДЕКЦ МВС – завідувача лабораторії АД та КДТЗ А. Морохова
	заступника завідувача лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС О. Сороки

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Павлика Миколи Петровича на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 «Право») у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, зокрема:

1. Павлик М.П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2019. № 4 (101). 316 с. С. 230–236.

2. Павлик М.П. Правовий режим діяльності з працевлаштування за кордоном та його вплив на обстановку вчинення злочину. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2020. № 1 (104). 334 с. С. 281–287.

3. Павлик М.П. Міжнародна співпраця під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 3 (106). 328 с. С. 281–288.

4. Павлик Н.П. Проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий, направленных на получение информации с материальных источников, при расследовании преступлений в сфере трудоустройства за границей. *KELM*. 2020. № 4 (32). С. 98–103 (Республіка Польща).

5. Павлик М.П. Комплекси тактичних операцій у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3 (301). 326 с. С. 300–305.

6. Павлик М.П. Слідова картина кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 берез. 2021 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – Ч. 2. 116 с. С. 99–102.

7. Павлик М.П. Організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 258 с. С. 240–243.

8. Павлик М.П. Визначення основних напрямів розслідування злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання досудового розслідування*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11 жовт. 2019 р.). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. 151 с. С. 139–141.

9. Павлик М.П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути*: тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6-7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. – Т. 2. 571 с. С. 512–516.

10. Павлик М.П. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст]: матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 246 с. С. 204–207.

11. Павлик М.П. Вилучення документів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном.

Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с. С. 361–362.

12. Pavlyk Mykola Removal of documents in the investigation of crimes related to the provision of employment services abroad. *International and national security: theoretical and applied aspects* : Theses of the IV-th International scientificpractical conference (Dnipro, March 13, 2020). Dnipro : Dniprop. State Univ. of Int. Aff, 2020. 388 p. P. 349–350.

13. Павлик М.П. Обстановка й умови вчинення злочинів, пов'язаних із наданням послуг щодо працевлаштування за кордоном. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 310–314.

14. Павлик М.П. Віктимність поведінки осіб, які стають потерпілими від злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 110–112.

15. Павлик М.П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29–30 січ. 2021 р.) – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. Ч. 2. 116 с. С. 100–103.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС.

Голова комісії:

Павло КУМЕЦЬ

Члени комісії:

Аркадій МОРОХОВ

Олександр СОРОКА